EDMOND ROSTAND

CYRANO DE BERGERAC

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 2718

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

EDMOND ROSTAND
CYRANO DE BERGERAC

ÖZGÜN ADI
CYRANO DE BERGERAC

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL

Sertifika No: 11213

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, ŞUBAT 2013, İSTANBUL

ISBN 978-605-360-806-6 (CİLTLİ)
ISBN 978-605-360-805-9 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

CXCIII

EDMOND ROSTAND

CYRANO DE BERGERAC

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Edmond Rostand ve Cyrano de Bergerac

XIX. yüzyılın son yıllarından 1914 şeametine [uğursuzluğuna] kadar, önce Fransa'yı ve tedricen bütün garp edebiyatı âlemini en ziyade meşgul eden sima Edmond Rostand olmuştur. 27 Aralık 1897 gecesi Porte-Saint-Martin Tiyatrosu'nda *Cyrano de Bergerac*'ın kazandığı misli görülmemiş muvaffakiyet, genç şairin bir gün öncesine kadar pek mahdut kalan şöhretini bir anda bütün Fransa'ya, hatta bütün cihana yaymıştı. Zamanın en müşkülpesent münekkitlerinden [eleş-tirmenlerinden] biri olan Emile Faguet, ertesi gün büyük bir şairin doğduğunu cihana müjdeliyordu: "Göz kamaştırıcı bir zaferle XX. yüzyılı açan bu şaire Avrupa gıpta ile, Fransa gurur ve ümitle bakıyor." Piyes yüzlerce defa oynandı, bütün dillere tercüme edildi ve yüz binlerce nüsha satıldı. 1900'de oynanan *L'Aiglon*, Rostand'ın şöhretini büyük bir şaşaa içinde XX. yüzyıla nakletti. Bir an geldi ki bütün Fransız ve hatta dünya matbuatı mütemadiyen genç şairin hayatı, eserleri, projeleri, serveti, akademi azalığı, nişanları ve meşhur Arnaga Malikânesi'yle uğraşır oldu. Fakat mecmua sahiplerinin, tiyatro müdürlerinin, hatta bazen siyasi partilerin, türlü türlü maksatlarla her gün biraz daha cilaladıkları bu şöhret, pek insani olarak edebiyat ve tenkit âleminde muhtelif aksülameller [tepkiler] uyandırdı.

Karikatürler, kabare şarkıları, manzum ve mensur hicivler, Cyrano'nun şairinin lehinde fakat arzusu hilafına yapılan propagandayı önlemek şöyle dursun, halkın tecessüsünü [merakını] mütemadiyen uyanık tutuyor ve Edmond Rostand'ı günün adamı yapıyordu. İşte halk derin bir vecd içinde, şairin ikide bir esrarengiz bir tavırla müjdelenen yeni şaheserini büyük bir sabırla, senelerce bekledi ve *Chantecler* 1910'da okuyucu, seyirci ve münekkidin bu iştiyakını [arzusunu] ancak yarı yarıya tatmin edebildi. *Chantecler* layık olmadığı bir kayıtsızlıkla karşılanmış olmasına rağmen, Rostand'ın şöhreti ancak harp ve harp sonu dünyanın ihtilaçları içinde bir aralık söner gibi oldu.

Bugün *Cyrano de Bergerac* hadisesinden tam yetmiş yıl sonra, Rostand hadisesini soğukkanlı bir muhakeme ile tetkik edebilecek bir vaziyetteyiz. Gerek Rostand'ın kayıtsız ve şartsız dâhiliğini ileri süren taraftarların, gerek *Chantecler* şairinin edebi bir blöften başka bir şey olmadığını iddia eden aleyhtarların aşırı propagandası, edebiyat tarihinin durultucu seyri içinde artık kaybolmuş ve yerlerini zaman ölçüsünün ve bir oluş hâlinde devam eden zevkin şaşmaz hakemliğine bırakmıştır. Hakikaten zaman ve zevk, bugün Rostand hadisesi hakkında kati hükmünü verecek kadar yakın ve aldatıcı tesirlerden uzak bulunuyor. İşte biz de bu kısa önsözde Rostand'ın hayatıyla birlikte eserinin Fransız edebiyatındaki yerini ve değerini belirtmeye çalışacağız.

Edmond Rostand 1 Nisan 1868'de Marsilya'da doğmuştur. Bütün Rostand ailesi güneyde yaşamıştır. Tercüme-i hâli bilinen ilk Rostand'ı Orgon'da noter olarak görüyoruz. Aile bir müddet sonra Büyük İhtilal'den az önce Marsilya'ya gelip yerleşmiş ve noter Rostand'ın oğullarından biri bu şehirde evlenmiştir. Bunun sekiz oğlundan biri ve Edmond Rostand'ın ceddi olan Alexis Rostand asker, hâkim, siyaset adamı ve maliyeci olarak Marsilya'da büyük bir faaliyet göstermiştir. Daha yirmi yaşında iken cumhuriyet orduların-

da yararlıkla hizmet etmiş, daha sonraları ticaret mahkemesi, belediye, vilayet meclisi ve tasarruf sandığı reisliklerinde bulunmuştur. Oğlu Joseph Rostand Marsilya'da memurdur; bunun Eugène ve Alexis adında iki oğlu da doğdukları şehre bağlı kalmışlardır. Alexis maliyeci ve musikişinastır, Büyük Harp'ten biraz sonra ölmüştür. Edmond Rostand'ın babası Eugène ise şayanı hayret bir simadır. Bouches-du-Rhône Tasarruf Sandığı reisliğindeki yorgunluğunu şiir yazmakla çıkaran bu zat, Catullus'u manzum olarak tercüme ettikten başka, *Sentiers Unis* ve *Poésies Simples* adında iki şiir kitabı da neşretmiştir. Aynı zamanda içtimai iktisat meseleleriyle de meşgul olmuş ve bu sahada meydana getirdiği eserler sayesinde 1877'de Marsilya Akademisi'ne ve 1898'de ise İçtimai ve Siyasi İlimler Akademisi'ne aza seçilmiştir.

Edmond Rostand Marsilya Lisesi'nde uslu, kendi âleminde, mahcup ve çalışkan bir talebedir ve her yıl Fransızca ile tarih mükâfatını kimseye kaptırmaz. Annesinin yegâne şikâyeti oğlunun giyim hususundaki aşırı titizliğidir. Hele pantolonunda en küçük bir leke olsun, kıyametler koparır. Mendilini bir kere kullandıktan sonra kaldırıp sokağa atmak âdetinde olduğu için, evde herkes nezle olmamasına dua eder. Çok okur, Walter Scott'a bayılır. Napoléon'a karşı sonsuz bir hayranlık besler. Yegâne eğlencesi dekorlarını bizzat çizip boyadığı, elbiselerini kendi hazırladığı kuklalarıdır. Odanın bir köşesine kurduğu bu kukla sahnesinde kendi uydurduğu piyesleri oynatır ve temsillere birkaç mahreminden başka kimseyi kabul etmez. Yaz tatilinde Luchon'a gidilir ve Edmond mektepler açılıncaya kadar akranı ile birlikte o güneşli Pyrénées memleketinde tabiatla baş başa kalır.

Marsilya Lisesi'nde geçen şu hadise Edmond Rostand'ın edebi hayatının başlangıcı olmuştur: Bir gün Rostand, Catullus'tan manzum olarak tercüme ettiği bir parçayı hocasına göstermiş ve hoca bunu usul ve nizama aykırı bularak surat asmak üzere iken, tercümesinin güzelliğine o

kadar hayran olmuş ki sınıfta bütün talebeye okumuş. Edmond böylece mektebin şairi olmuş. Yine aynı yıl, 1884'te, Marsilya'da çıkan küçük Mireille mecmuasında Edmond'un ilk şiirleri intişara [yayımlanmaya] başlar.

Edmond bakalorya imtihanının ikinci devresini hazırlamak üzere Paris'e, Stanislas Koleji'ne gönderilir. Marsilya'dan kalkıp gelen bu çocuğun garip şivesiyle istihzaya başlayan arkadaşları onun Fransızca, tarih ve felsefeden birinci çıktığını görünce candan bir dostlukla kendisine bağlanırlar. Edmond'un ilk büyücek eserleri, *Les Petites Mains* –ki yayımlanmamıştır– adındaki piyesiyle bir hikâyesi *Mon La Bruyère*, bu devre aittir. Mektepte gayet çirkin, fakat o nispette hassas, meyus ve hulyaperest bir mubassır [gözetmen] Edmond'da öyle kuvvetli bir hatıra bırakmıştır ki, şair *Les Musardises*'deki Pif-Luisant'ı ve hatta Cyrano'yu yazarken, onun hayalini içinde yaşatmış olsa gerektir.

Lise tahsilini bitirip de edebiyatta karar kılmak isteyen Edmond'un bu hevesine şair babası mâni olur. Edebiyat bir meslek değildir, daha sağlam bir baltaya sap olmak lazım. O hâlde uslu uslu hukuk fakültesine devam edilecek. Edmond fakültede ciddi ve çalışkan bir talebedir. Yalnız dersler bitince dostu Henri de Gorsse'u bulur ve onunla hukuktan ziyade edebiyattan bahseder.

O sıralarda (1888) Marsilya Akademisi, "İki Provence romancısı: 'Zola ve Honoré d'Urfé'" mevzuunda mükâfatlı bir müsabaka açmıştır. Müsabakayı kazanan genç Edmond, büsbütün edebiyata sarılır. Tatillerde ailesiyle birlikte Luchon'a gittiği zaman en büyük eğlencesi artık tiyatro olmuştur. Kuklalar unutulur ve villanın bahçesinde kurulan derme çatma bir sahne üzerinde, dostu Henri de Gorsse'la birlikte birçok piyesler oynar. Bunlardan birçoğu, küçük diyaloglar kendi kaleminden çıkmıştır. Onun bu tecrübelerini görenler, kendisinde yaradılıştan bir tiyatro yazarı kabiliyeti bulunduğunu anlamakta güçlük çekmezler. Tatil günleri bir

taraftan açık hava tiyatrosu, bir taraftan da şehir civarında, Pyrénées'in çamları ve şelaleleri arasında yapılan gezintilerle geçer. Bu gezintilerin birinde tanıdığı Matmazel Rosemonde Gérard, 1890 Nisanı'nda Edmond'un karısı olmuştur. Artık hukuk tahsili bitmiş ve genç şair ilk şiir mecmuasını neşretmiştir: *Les Musardises*.

Kendilerini bulamayan şair ve sanatkârlara, yani "raté"lere ithaf ettiği bu gençlik eseri, matbuat ve tenkit âleminde fazla bir tecessüs ve alaka uyandırmadan geçti. Yalnız bir münekkit, Augustin Filon, La Revue Bleue'de, eserde "hakiki bir istidadın infilakını" buluyor ve "delikanlı Musset'nin *Contes d'Espagne et d'Italie*'sinden beri" görülmemiş olan böyle parlak bir başlangıcı vecd ile selamlıyordu. Boş şeylerle vakit kaybetmek manasına gelen *Les Musardises* unvanına bile gençlik, özgürlük, nükte ve istihza sinen bu şiir mecmuasında Rostand, yer yer pes ve tiz perdeden neşe ve ıstırabı Banville'i kıskandıracak bir ustalıkla terennüm eder. Kafiye perendeleri arasında nüktenin bütün incelikleri, "élégie"den "satire"e kayan bir ruh ve mana, bu taze eserde gür ve serin bir kaynağa, sağlam ve zengin bir damara alametti. Daha bu eserde Rostand'ın en kaypak bir hissi, en gizli bir arzuyu, en mütebessim bir nükteyi, en ağırbaşlı bir fikri, bütün canlılığı, nüansı belirsizlik veya berraklığıyla ifade edebilecek bir alete ne kadar hâkim olduğu görülüyordu. Bu alet Rostand'ın tabii dili nazımdı. *Les Musardises* şairi, Fransız Akademisi'nde söylediği nutuk müstesna, *Chantecler*'in sahne tariflerine varıncaya kadar her şeyini bu dille ifade edecektir.

1890-1891 yılında Rostand bütün mesaisini tiyatroya hasretmiştir. Önce bir perdelik *Le Rêve*, sonra yine bir perdelik *Alceste* genç şairin ilk manzum piyes denemeleridir. Henri Lee ile birlikte yazdığı *Le Gant Rouge*'a neşredilmek bile nasip olmaz. *La Maison des Amants* bir sır hâlinde kalır. Nihayet yine bir perdelik manzum bir piyes *Les Deux Pier-*

rots, Comédie-Française'e götürülür. Bütün Pierrot'ların hakiki babası olan Théodore de Banville tam o sıralarda vefat etmiştir. *Les Deux Pierrots*'nun heyet huzurunda okunması da aynı güne tesadüf eder. Heyet şiirin zarafetini takdir eder ama piyesi oynatmak cihetine hiç yanaşmaz.

Ancak üç yıl sonra, 21 Mayıs 1894'te, *Les Romanesques*, Comédie-Française'de oynanır. Rostand kabul ettirmek için eserini bizzat komite huzurunda okumuş ve mevzuun zarafeti, Straforel'in söylediği tiradın parlaklığı, iki gencin hem de zarifane sevişmeleri, nazmın parlak, neşeli ve orijinal çeşnisi, heyet azasının nihayet hoşuna gitmiştir. Mamafih 1891'de yazılan bu piyes, hemen hemen üç yıl sıra beklemiş ve temsil gecesinde, M. L. Rodenbach'ın *Le Voile*'i ile birlikte seyircilere takdim edilmişti. Piyes halkın rağbetini kazandı ve repertuvarda kaldı.

Şairin *La Princesse Lointaine*'ini, 5 Nisan 1895'te Sarah Bernhardt oynadı. Matbuat bu meşhur aktriste karşı gösterdiği sempatiye rağmen, piyesi gayet soğuk karşıladı ve gazetelerde birçok ağır tenkitler görüldü. Eserde *Les Romanesques*'in şen fantazyası yerine, melankolik bir lezzet vardı. Öbürünün neşesini bekleyenler bunun hüznüyle inkisara uğradılar. *Les Musardises*'deki sevimli ve cazip mısralar yerine, lirizmin sayhası ve fikrin katı silüeti kaim olmuştu. Filhakika şair dört perde boyunca aynı tonu tutturamamış ve zaman zaman, kendini belagat hünerlerinin cazibesine bırakmıştı. Fakat bütün ifratlara [aşırılıklara] rağmen, piyeste ideal hasretinin ve ideal ıstırabının sembolünü ve rüya içinde gizlenen hakikatin yüksek ve halis bir şiirle ifadesini görmekteyiz.

1897 yılı Nisan'ında Rostand'ın üç tabloluk manzum *La Samaritaine*'ini yine Sarah Bernhardt oynadı. Mevzuunu Kitab-ı Mukaddes'ten alan piyes, münekkitlerin hoşuna gitti. Hâlbuki Rostand istidadını bu mevzuda israf etmişti. Yuhanna'nın dördüncü faslında, Rostand'ın taşkın Akde-

nizli ve güneyli mizaç ve muhayyilesine uymayacak kadar kuru, fakat derin bir şiiriyet vardı. İncil'in elli satırından bütün birinci perdesini çıkaran şair, bu sert, fakat ruhani şiiriyeti, enine boyuna yaymış ve uzatmıştı. Yuhanna, İsa'nın ağzından "Git kocanı çağır da gel," mi dedi, Rostand bu vakur üslubu on beş mısraın içinde eritir. Fakat ne olursa olsun *La Samaritaine* seyircilerin rağbetini kazandı ve daha halkın hevesi tükenmeden, sırf Sarah Bernhardt'ın Brüksel'e gitmesi sebebiyle afişten kaldırıldı. Rostand ilk defa olarak bir piyesinin hoşa gittiğini iftiharla görüyor ve *La Princesse Lointaine*'in uğradığı haksız lâkaydiyi [ilgisizliği] unutabiliyordu.

Daha *La Princesse Lointaine*'in provasında, meşhur Büyük Coquelin, Rostand'a "Ben de bir piyes isterim," demişti. Coquelin'in istediği piyes, çoktan beri Rostand'ın kafasında hazırdı. Luchon'da geçirdiği bir yaz tatilinde Rostand, sevgilisinin bir türlü gözüne giremeyen beceriksiz bir dostuna, hoppa ve zarafet düşkünü bir genç kızın kalbini çelme usullerini öğretmek mecburiyetinde kalmıştı. Önce "seni seviyorum" itirafını kekelemekten başka bir şey beceremeyen âşık, Rostand'dan öğrendiği sözler ve göz alıcı cümlelerle öyle belagat gösterdi ki, genç kız bu hassasiyete meftun oldu ve evlenmeye muvafakat etti. Bu hadise, Cyrano'nun ilham noktası oldu. Şair, Cyrano tipini daha Stanislas Koleji'nde iken Pif-Luisant'da bulmuştu. Zaten ilk şiir mecmuasını:

Je vous aime et veux qu'on le sache
O raillés, ô déshérités,
Vous qu'insulte le public lâche,
Vous qu'on appelle des ratés

mısralarıyla nasipsizlere, halkın alayına uğrayanlara, yani "raté"lere ithaf eden şair, XVII. yüzyılın derbeder şairi Cyrano de Bergerac'a karşı ruhunda öteden beri merhamet-

le karışık bir incizap [ilgi] duymaktaydı. Büyük asrın bu büyük "rate"si hakikaten meraka değer bir simadır. 1619'da Paris'te doğmasına ve Île-de-France'da bulunmasına rağmen tam bir Gaskon mizacı taşıyan bu garip adam, bu şair, filozof, musikişinas, fizikçi ve silahşor, *La Mort d'Agrippine*'i ile (1647'de yazılmış ve ancak 1653'te oynanabilmiştir) trajediye felsefeyi sokmuş ve *Le Pédant joué*'siyle de Molière'e ilham kaynağı olmuştur (1650). *Histoire comique des États et Empires de la Lune* (1650) ile *Histoire comique des États et Empires du Soleil* (1656), zamanının en keskin ve aynı zamanda en nükteli bir hicvidir. Madame de Sévigné'den önce, "kuş öten bir yapraktır" diyecek kadar ince ve zarif buluşları olan bir şair, hiddet edince de "Ne, çapkın herif, beni tahkir ettikten sonra hâlâ mı yaşamak küstahlığında bulunuyorsun? Sen ki şu cihanda bir hiçsin veyahut tabiatın kıçına çakılmış bir çividen ibaretsin. Tutmasam öyle aşağıya düşersin ki, yerde sürünen bir pire, seni kaldırım taşından ayırt edemez..." diyecek kadar atak ve mağrur bir silahşordur. Mağrur ve "libertin", aynı zamanda bende [kul] ve sofu, mutedil aynı zamanda şedit [şiddetli], içi güzel fakat dışı çirkin, yüz kişiye meydan okuyup hepsini tarumar edecek kadar cesur, aynı zamanda taklidini yapan bir maymunu kılıçtan geçirecek kadar da ölçü ve muvazeneden mahrum olan bu adam, 1655'te cinnet buhranları içinde öldükten sonra hemen unutuldu ve ismi mufassal edebiyat kitaplarının üç beş satırlık medfenine [mezarına] gömüldü. İşte Rostand, o Pif-luisant ile bu Cyrano'dan, Cyrano'yu ve Luchon'daki muziplikten de dramın ruhunu çıkaracaktır.

Artık Rostand için hummalı bir faaliyet devresi başlar. Şair balığa çıkarken oltasını, ava giderken tüfeğini unutturacak kadar kendisini saran bu mevzuu, kemale ermenin şevki ve titizliğin ıstırabıyla işler. Mısraları mısralar, sahneleri sahneler takip eder. Rostand bütün ruhunu, ruhunun bütün zarafetini, vecdini, ıstırabını, ideal iştiyakını, piyesin kahrama-

nına nefhetmektedir. O da Cyrano hadisesine kadar Cyrano gibi anlaşılmamanın azabını yaşamıştır. O da Cyrano gibi nükte ve ıstırabın garip bir muammasıdır.

Piyes tamamlanıp Porte-Saint-Martin Tiyatrosu'na götürülünce de mihnet [dert] sona ermez. Provalarda en güzel sahneleri kesip atmak isteyenlerin vırvırı, vezin hatası bulmak için gelenlerin manasız müdahaleleri, dekor ve kostüm için para sarf etmek istemeyen idarenin pintiliği ve nihayet piyesin uzun ömürlü olacağını akıllarına sığdıramayan aktörlerin şüpheciliği Rostand'ın günlük üzüntüsü olur. Roxane'ı oynayacak olan Maria Legault, piyesin bir hafta bile dayanamayacağını kestirerek tiyatroya ancak "piyesin devamı müddetince" angaje olmuştur, yalnız Coquelin metindir ve şaire ümit verir.

27 Aralık 1897 gecesi temsile başlanmadan bir çeyrek saat önce Rostand heyecan içinde, "Ah dostum beni affet, seni bu felaketli maceraya sürükledim!" diye Coquelin'e sarılacak kadar bedbin ve mütevazıdır. Fakat ertesi sabah, 27 Aralık 1897 tarihi Fransız edebiyatı ve tiyatrosu için yeni bir devrin başlangıcı olmuştur. Sabahın ikisine kadar heyecan içinde, vecd içinde alkışlayan, bağıran, gülen ve ağlayan halk, Rostand'ın ilk ve hakiki zaferidir.

Rostand'ın bu zaferi Fransız tiyatro tarihinde misli görülmemiş bir zaferdir. Filvaki [gerçi] Victor Hugo da 25 Şubat 1830 akşamı *Hernani* zaferini kazanmıştı; fakat *Hernani* zafer olmadan önce bir "muharebe" olmuştu. Bütün Paris Marion de Lorme'un niçin yasak edildiğini biliyor ve bütün Paris *Hernani*'yi bekliyordu. *Hernani*'nin bir zafer olması için, "muharebe'ye romantizmin fedaileri sürülmüştü. Siyah pelerinler, gür ve dağınık saçlar, Théophile Gautier'nin kırmızı yeleği, klasisizm taraftarlarının perukalı taburları içine dehşet salmıştı. Fakat Cyrano tek başına, yalnız nüktesi ve ıstırabıyla Paris'i teshir etti [zapt etti] ve realizmle İbsen'in hâkim olduğu bir devirde, manzum dramı çoktan defnetmiş

olanlar, harikulade bir "basübadelmevt"in [dirilişin] haşyetini [korkusunu]duydular.

27 Aralık 1897 akşamı başlayan heyecan ideale susayan, güzele, iyiye ve doğruya hasret çeken bir insanlığın vecdiydi. E. Faguet, bu titiz ve daima gayrimemnun münekkit, Débats'da "İşte," diyordu, "eğer evlatlarımız vaktinden önce bunamazlarsa, 1930'da ve hatta daha sonraları bile aynı vecd ve heyecanla seyredecekleri bir eser. Mekteplerde çocuklarımıza XIX. yüzyıl tiyatrosunu mu, yoksa XIII. Louis devrini mi tetkik ettirmek istiyoruz, işte bir tez mevzuu. İşte yarının parlak ümidi... Hemen yarın kendisine nişan verilsin ve Fransa'nın büyük şairlerinin âdeti veçhile en geç otuz beş yaşında Akademi'ye girsin. Her şeyden önce bize üç yüzyıldan beri devir devir, Fransa'nın edebi üstünlüğünü kabul ettiren yüksek ve halis zaferlerden birini tattırsın. Şüphe yok ki artık her şey yalnız onun elindedir. Tanrım, Monsieur Rostand, mevcudiyetinizden dolayı size ne kadar minnettarım!" Hakikaten Rostand'a daha ertesi akşam Légion d'Honneur'ün Chevalier rütbesi verildi.

Jules Lemaitre "Cyrano," diyordu, "üç yüzyıllık bir sanat dalının son çiçek açışıdır. Rostand buna kafasını ve ruhunu, devrimizin en hünerli ve en sıcak bu iki şeyi ile üç edebiyat ve içtimai hayat yüzyılı bize zekâ ve hassasiyet namına ne bıraktı ise onu kattı!"

Francisque Sarcey, Le Temps'da "Bu, harikulade bir şiiriyetin eseridir," diyordu. "Fakat her şeyden önce bir tiyatro şaheseri... Nihayet bir tiyatro yazarına, istidat sahibi bir adama kavuştuk. Ne saadet, ne saadet!" Lucien Muhlfeld "Bu dramın şurasından burasından toplayacağımız yüz mısra," diyordu, "bir güzellik Kitab-ı Mukaddesinin ayetleri olur."

Günler ve aylar geçiyor, Porte-Saint-Martin Tiyatrosu önünde aynı mahşerî kalabalık ve içinde de aynı coşkun alkışlar devam ediyor, taşradan gelen katarlar Paris'e Cyrano'yu görmeye gelenleri taşıyor, bütün kitapçılar vit-

rinlerini Rostand'ın eserleriyle süslüyordu. Birkaç ay içinde piyes İngilizceye, İtalyancaya ve Almancaya tekrar tekrar tercüme ve birçok kere tab edildi. Coquelin'in Avrupa'da ve Amerika'da yaptığı turneler, eseri bütün cihana daha yakından tanıttı. Büyük aktörün İstanbul'a geldiği zaman oynayacağı piyesler arasında Cyrano da vardı. Fakat Abdülhamid'in sansürü, Cyrano'nun kocaman burnundan ve iğneleyici nüktesinden ürktü ve piyesin oynanmasına müsaade etmedi.

Fakat halkın hayranlık ve coşkunluğu, bazı münekkitlerin tahmin ve müsamahasından ileri gidince, Rostand'ın etrafında peyda olan takdir orkestrasının akordu bozulmaya başladı. Asıl falsolu sesler çıkaranlar, edebiyat piyasasına hâkim olmaya uğraşan simsarlarla, yaratıcılıkları şair sürümünden ileri gidemeyen edebiyat hadımları, "izm" ile biten ekol yardakçıları, yalancı kâhinler, sahte zevk sahipleri, "ben demedim mi?"ciler, kahvelerde karargâh tutan dedikoduculardı. Bunlar muvaffakiyetin sebebini Rostand müstesna her yerde aradılar ve en umulmadık yerlerde buldular. İçlerinden biri Cyrano'yu "kırmızı pantolonluların bando mızıkası" diye izah ediyordu; diğerleri ise bu zaferde "irticaın parmağı"nı arıyordu. La Libre Parole'da çıkan bir makalenin yazarı, büyük bir ciddiyetle, piyesin Beni İsrail'e karşı kazanılmış bir zafer olduğunu ileri sürüyordu.

"Kırmızı pantolonlular", "irtica" ve "Beni İsrail'in hezimeti" şu demekti: Rostand Fransa'yı velveleye veren Dreyfus meselesinin uyandırdığı heyecanı istismar etmiştir. Nasıl mı? Çünkü Cyrano kahramandır ve kılıcıyla kalemini hak bildiği davanın uğrunda ölesiye ve öldüresiye kullanır. Dreyfus aleyhtarları Cyrano'da Fransa'yı, Dreyfus'çüler irticaı bulmuşlardı. Dreyfus'e ve onun hararetli müdafilerine karşı gayzını [öfkesini] istediği gibi boşaltamayan halkın, Cyrano temsilinde yırtınarak bağırmakla, Rostand hesabına vatanperverlik yaptığı ileri sürülüyordu. Zannediyorlardı ki

Zola'ya atılamayan çürük yumurtaların parası, Porte-Saint-Martin gişesinden Rostand'ın cebine giriyor ve Rostand her "kahrolsun Dreyfus"ü el çabukluğuyla, bir "yaşasın Cyrano!"ya tebdil ediyordu. Netice: Dreyfus olmasaydı, Cyrano olmazdı; bir kelime ile Rostand, Dreyfus aleyhtarlarının aylıklı şairidir!

Hâlbuki hakikat hiç de öyle değildi. Dreyfus davası bir mesele olup da Fransa'nın bütün şair, edip, âlim ve sanatkârları karşı karşıya cephe alırken Rostand Dreyfus'çülerin barikatında ilk toplananlardan biriydi. 1894 muhakemesinin yeniden rüyeti [görülmesi] için yazarların neşrettiği ilk mazbatada onun da imzası vardı. Yarbay Picquart davasında Rostand yine ilk safta bulunuyordu. Yarbayın tevkifinden biraz önce Zola lehine yapılan bir toplantıda Rostand ıslıkla karşılanmıştı. Dreyfus aleyhtarlarının bu toplantıya gönderecekleri sıtma görmemiş sesler Rostand'ı da yuhalamıştı. L'Aurore gazetesinin bir yazarı, gazetesinde "100 yuhtan 50'sinin Zola'ya, 30'unun Picquart'a, 15'inin Rostand'a ve 5'inin de Reinach'a ait olduğunu" kaydeder. Yarbayın tevkifini protesto edenler arasında yine Rostand vardı. Zola'nın Légion d'Honneur'den kovulmasını nefretle karşılayanlardan biri yine Rostand'dır. Rostand bütün bu mücadeleye işte bir haksızlık olduğuna samimiyetle inandığı için, hiçbir kâr ve menfaat hesap etmeksizin girmişti. İstemiş olsaydı muarızlarının da kabul ettiği gibi, Cyrano'dan kazandığı muvaffakiyete dayanır ve Dreyfus aleyhtarlığının resmi şairi olurdu. Déroulède veya Coppée'nin bu saftaki yeri, Déroulède veya Coppée oldukları için, zaten münhaldi [açıktı]! Rostand, Rostand kalmayı tercih etti ve bunda hem samimi, hem de haklıydı. Dreyfus taraftarları Cyrano'da irticaın parmağını görmekle hata ediyorlardı. Dreyfus meselesi ortaya bir haksızlık ve adalet davası atmıştı, yoksa kahramanlık ve ideal ile Hukuku Beşer Beyannamesi'ni birbirine düşman etmemişti. Dreyfus aleyhtarları Cyrano'nun

"Gaskonya Beyleri"ni, "Beni İsrail'e karşı yürüyen kırmızı pantolonlular" zannetmekle yanılmıştı. Çünkü hiçbir ırki, siyasi veya iktisadi doktrin, Raguenneau'nun meyhanesinde safa eden veya Arras şehri önünde İspanyollarla kılıç tokuşturan Cyrano ile Cadet'lerinin umurunda değildi.

Rostand'ı Gaston Deschamps'ın Le Temps'da çıkan şu satırları ne güzel anlatır: "Hiçbir sendika, Rostand'ın ne istikbalini elinden alır, ne de fantezisine gem vurur. Burunları havada, şapkalarında bir tüy, şehir şehir dolaşan eski zaman saz şairleri gibi o da saf bağlamaktan ve göğsüne etiket takmaktan nefret eder. Ne Joséphin Péladan'la beraber kâhin, ne Jean Moréas ile birlikte romanist, ne Charles Gros ve Gaudeau ile omuz omuza 'yuhçu', ne de Charles Baudelaire'in geç kalmış müritleri gibi rahmani veya şeytanidir. O, Charles Maurice'in daha 1888'de hemen doğacağını müjdeleyip de bir türlü doğamayan edebiyatın dâhileri arasında da görülmez. I. François kahvehanesinin garsonları onun Verlaine'in masasına kurulup istikbalden haber verdiğini görmüş değillerdir. O dünyayı velveleye veren manifestler de yazmamıştır. Küçük risaleler neşrederek, üstatlarını, rakiplerini ve dostlarını tefe koymamıştır. O, nevinde tek adamdır. Sadece şiir yazmış, çok şiir yazmış ve her zaman şiir yazmıştır."

Rostand ikinci darbeyi tarih ulemasından yedi. Cyrano'yu, Cyrano de Bergerac'ın biyografisi zanneden "érudition" erbabı, sahneleri didiklemeye ve her mısrada bir "anachronisme" bulmaya çalıştılar ve buldular da... Artık nazarlarında bütün eser, "muhteşem bir anachronismeden başka bir şey değildir!" Rostand, Cyrano'yu Gascon mu göstermiş? Yanlış, Cyrano halis Parisli, Bergerac ise Île-de-France'da bir malikânenin adıdır. Rostand, Cyrano'ya Mercure François'dan mı bahsettiriyor? Ne münasebet! 1655'te ölen Cyrano nasıl olur da, 1672'de çıkan bir gazetenin lafını eder vs...

Allameler hep haklıydı. Fakat biricik hataları Cyrano piyesini manzum bir tercüme-i hâl zannetmek olmuştu. Rostand'ın Cyrano'su bir tipti, bir karakterdi, yoksa XVII. yüzyılda yaşayan mahut Cyrano'nun kopyası değildi. Rostand'ın Cyrano'su, tarihin Cyrano'sundan belki yalnız burnuyla aya seyahatini almıştı. Fakat buna karşılık ona neler vermemişti ki!..

Bir eseri anlamak ve ona kıymet biçmek için kullanılan edebi tetkik usullerinin tamamıyla dışında, amiyane bir tenkit ve daha ziyade bir hiciv mahiyetinde olan bu gibi izahlar üzerinde daha fazla durmayacağız. Cyrano'ya karşı yapılan en kuvvetli tenkitlerden biri, bunun sadece romantik bir "pelerin ve kılıç" hikâyesi olmasıdır. Diyorlardı ki Rostand'ın modeli, Hugo ve Dumas Père'dir ve Rostand realist dramlar, psikolojik tahlil piyesleri, feminist, sosyalist vs. davaları, zina vakaları ve İskandinavya hikâyelerinden bıkıp usanan tiyatro seyircisine eski romantik havayı teneffüs ettirerek, onu düşünmek ve azap duymak gailesinden kurtarmıştır.

Bu iddianın elbette doğru tarafları vardı. Elbette Rostand 1897'deki seyircinin sıkıntısını, usancını ve inkisarını sezmişti. Sahnede bin bir çeşit davanın avukatlığını yapan piyes muharrirleri, halkı sembolist tiyatronun iphamı [belirsizliği] kadar, yormuştu. Fakat bundan, Rostand'ın Hugo ile Dumas Père'i taklit ettiğini çıkarmak pek ölçüsüz bir faraziye kurmak olurdu. Şüphesiz Rostand bütün Fransız şairleri gibi, Hugo'nun hayranı idi. Hatta tiradlarında Hugovari bir eda sezmemek de imkânsızdır. Fakat bereket versin ki şiirine hayran olduğu Hugo'nun tiyatroda peşinden gitmedi. Şayet gitseydi romantizmin o çocukça tezat prensibine kurban olurdu. Cyrano'yu Hugo'ya veriniz, size Triboulet veya Ruy Blas örneğine uygun bir ucube çıkarır. Quasimodo bunların romandaki eşidir. Rostand kahramanını bu tam romantik "gargouille"lara benzetmemekle isabet etmişti. Hugo'nun piyeslerinde bir inşa merkezi sıkleti yoktu. Bina rastgele

yükseliyordu. Hâlbuki Rostand'ınkiler muayyen bir plana göredir ve bir münekkidin dediği gibi her süsün, istinat ettiği duvarların muvazenesine yardım etmesi kabilinden, teferruat bu piyeslerde dıştan merkeze doğru yönelir. Cyrano'nun bütün kalabalığı, bütün dekor ve aksiyon bolluğu, bir tek karakteri yükselten bir heykel kaidesi gibidir. Hugo'da temel olan tezat, Rostand'da teferruattır. Birinin sahneye yerleştirdiği şeyi, diğeri maneviyat planında bırakır. Zıddiyet, bir ruhta iki benliğin çarpışması veya uyuşması şeklinde tecelli etmez. Cyrano'nun hülyası, kuvvetinin fevkindedir ve tezat, duyduğunu, arzu ettiğini yapamamanın ıstırabı olarak belirir. Bu tezat, deruni bir mücadelenin asil sükûnu içinde başlayıp biter. Rostand'ın tiradlarındaki Hugovari edada bile kendi ölçüsü ve kendi hünerleri vardır. Bir münekkidin dediği gibi Rostand tumturaklı bir üslupla memleket, şehir, ada, takımada ve bütün unvan ve nişanlarıyla birlikte meşhur merhumların isimlerini sayıp dökmez.

Elbette Rostand romantizmin halk muhayyilesinde yaşattığı bütün bir yüzyılın, silahşorlarıyla, burjuva, oyuncu ve zarafet düşkünleriyle, aşk nameleriyle, düellolarıyla o büyük yüzyılın hâlâ sıcak hatıralarında kendine bir istinatgâh [dayanak] bulmuştur. Cyrano'yu seyredenin kafasında Corneille ve Molière'den *Üç Silahşor*'a kadar rengârenk ve cazip bir hayatın iştiyakı vardı. Ne Ragueneau'nun kebapçı dükkanı, ne Marais Mahallesi, ne de Arras Muhasarası veya Paris'teki manastır ona yabancı gelmişti. Fakat Cyrano bütün bu eski ve aynı zamanda taze unsurların bir araya gelmesinden ibaret değildi. Hatta bunların hünerli bir mimarisi olmaktan da fazla bir şeydi.

Şüphesiz Cyrano tam vaktinde gelmişti. Fakat bu eşref saat, sıkıntıları, tahassürleri, tereddütleri ve ümitleri muayyen, dar bir tarih devresinin özlediği geçici bir an değildi. Öyle olsaydı Cyrano XIX. yüzyılla birlikte tarihe karışan birçok meslektaşı gibi sahneden aksesuar deposuna intikal

eder ve edebiyat tarihinin kubbesinde yalnız bir hoş sada kalırdı. Hâlbuki hiç de böyle olmadı. Cyrano XX. yüzyılı da fethetti ve Porte-Saint-Martin Tiyatrosu'nun en gözde piyesi oldu. 1938 sonlarında Comédie-Française'deki ilk temsili 1897'nin ihtişamını bir kere daha yaşattı. Piyesin ibdaı sıralarında Edmond Rostand'ı Fransızca bilmemek, gülünç ve sıkıntılı eserler yaratmak ve on beşinci dereceden bir şair olmakla itham eden Lucien Dubech, Candide'in 21 Aralık 1938 tarihli nüshasında şunları yazıyordu: "Yün yeleklerini giymiş üniversite talebesinin mütemadiyen alkışlaması ne kadar hoşa gidiyordu. Demek Tanrı'ya şükür, kendilerine ruh asaletinden ve kahramanlıktan bahsedildiği zaman coşan bir gençlik var. Demek Müthiş Aile'den hoşlananlardan başkası yok değilmiş. Şüphesiz bunu biliyorduk, fakat bizzat görüp işitmek insanı memnun ediyor. Hem doğrusunu ister misiniz, dördüncü perdede hepimiz seve seve kendimizden geçtik. Bu işin kurdu olanlar bile an geldi, göğüslerinde bir genç talebe yüreğinin çarptığını hissettiler." Neden L. Dubech? Çünkü "Rostand candan bir aşkla şiiri, büyüklüğü, espri ve kahramanlığı sevmiştir... Hiç şüphe yok ki Cyrano, temaşa sanatımızın oluşunda yeri, hem de güzel bir yeri olan bir piyestir." Demek aradan geçen kırk bir yıllık zaman, bir günahkârı itirafı zünuba [günahını itirafa] zorlayacak kadar hükmünü vermiş oluyor. Muvaffakiyetini arızi hâl ve şartlara borçlu olduğu söylenen bu on beşinci dereceden şair, kırk bir yıl sonra eski cellatlarını bile amana getirirse, insana bu eşref saatin geçici bir halk hevesinden ibaret olmadığı şüphesi gelir.

Fakat yine de bir eşref saati veya bir tılsım vardı muhakkak. Eşref saati Rostand'ın XIX. yüzyıl sonunda, Fransız tiyatrosunun şairden mahrum kaldığı bir anda zuhur etmesiydi. Tılsım ise Rostand'ın hâlâ kahramanlık gibi, aşk gibi, merhamet gibi eski, modası geçmiş, fakat ebedi hislere inanmasından ibaretti. Şayet Rostand devrin bir zaafını istismar

ettiyse bu, halkın ruhunda uyuyan, fakat bir türlü itiraf edilemeyen romantik iştiyakı, insanlığın güzele, iyiye ve doğruya olan ezeli meclubiyeti [tutkunluğu] oldu. Rostand'ın eserlerinde beşeriyetin payı olmadığını ileri sürenler, "beşerî"yi yalnız kendi zaviyelerinden görenlerdir. Beşerîlik, eseri layemut [ölümsüz] kılan bu hassa, insan gözüyle insanı görmek ve göstermekten başka bir şey midir?

Albert Thibaudet der ki, "Tıpkı *Les Burgraves*'da, *Le Chapeau de Paille d'Italie*'de olduğu gibi Cyrano'da da beşerîlik yokmuş, kabul. Fakat olmaması bu piyeslere vız gelir, işte bu kadar." Doğru, fakat beşerîlikten mahrum bir piyesi asırdan asıra intikal ettiren şey nedir? Yine beşerîliği. Yalnız bu beşerîlik, edebi görenek ve geleneğin bizi alıştırdığı cinsten değilse, hemen yokluğuna mı hükmedeceğiz? Albert Thibaudet'nin yukarıdaki hükmü yalnız Cyrano içindir. Münekkit, *Chantecler*'in sahnedeki muvaffakiyetsizliğini, piyesteki beşerî unsurun kudretiyle izah eder. Elbette Cyrano'nun beşerîliği Molière'in, hatta Shakespeare'in ananesine uymaz. Rostand kahramanlarını ortalama hakikatin üstünde, fantezi hissini veren bir iklimde yaşatır ve her birine şiirin ve idealizmin hareli elbisesini giydirir. Fakat sahnede Cyrano'yu seyrederken, onu insan cinsinde bir tek benzeri olmayan acayip bir mahluk zannedemezsiniz. Cyrano tüylü şapkasına ve harikulade tafrasına rağmen size yakındır ve sizin içinizdedir. Dehrin [zamanın] hay ve huyu karşısında başınızı dimdik tutmak mı istiyorsunuz? Eğilmekten kambur, sürünmekten kötürüm olmak hoşunuza gitmiyor mu? Hak bildiğiniz şeye âşık, batıl dediğiniz şeye düşman mısınız? O hâlde Cyrano'yu seveceksiniz, çünkü onda kendinizi bulacaksınız. Belki onun gibi "İstemem, eksik olsun!" demeyeceksiniz, fakat onun bu meskenete [miskinliğe] indirdiği tokatta, pespayeliğe karşı duyduğunuz gayzın [öfkenin] zaferini ve bu zaferin lezzetini duyacaksınız. Cyrano size kendini feda etmenin ve bu feragatte ölçü ve hudut tanıma-

manın esrarengiz sihrini hissettirecek ve bir kelimeyle Cyrano, bizi alelade bir insan olmanın dar beşeriyetinden, daha yüksek, daha tam ve daha ideal bir insanlığa götürecek. İşte Cyrano'nun beşerîliği: Beşerî, şiirin kavs-ı kuzahından [gökkuşağından] geçirip üstün bir beşeriyete ulaştırmak. Ve işte bunun içindir ki, Rostand kahramanlarını ufkunda böyle bir ideal iştiyakının alev gibi parladığı yüzyıllardan seçer ve onun eşref saati, beşeriyetin ancak iki buutunun teşhir edildiği bir devirde, tiyatroya üçüncü buutu, yani ideal buutunu getirmiş olmasıdır.

Züğürtlüğü ve devam ettiği sosyalist mitingleri yüzünden hırçınlaşan Charles-Louis Philippe'in "Rostand'ın çok güzel boyunbağları vardı; bu onun düşünmesine mâni oldu," demesi, duyguyu ve düşünceyi dar bir daire içine hapsetmekti. Beşeriyet namına yapılan bu tahdide, beşeriyetin enginliği sığamazdı ve beşeriyet Cyrano'yu alkışlamakla bütün buutlarının hudutsuzluğunu bir kere daha ilan etmiş oldu.

Şimdi son bir mesele kalıyor: Cyrano sadece mazinin parlak bir ihyası mıdır, yoksa yepyeni bir devir mi yaratmıştır? A. Thibaudet der ki: "Rostand hakkında ancak üç bakımdan hüküm verilebilir. Muasırlarının ve tiyatro seyircilerinin nazarında Rostand, on beş sene müddetle, Victor Hugo'dan beri, Fransa'nın en büyük şairi olmuştur. Yaşayan yahut gelişen edebiyat onu büyük bir şiddetle saf harici kılmıştır. Nihayet edebiyat tarihi ona tekrar mevkiini vermek mecburiyetinde kalmıştır."

Muasırlarının vecdini veya istihkarını bir tarafa bırakarak, edebiyat tarihinin Rostand hakkında verdiği hükmü araştıralım. A. Thibaudet bu hükmü, "Manzum tiyatro Rostand sayesinde muhteşem bir cenaze merasimine nail olmuştur," şeklinde hulâsa eder. A. Thibaudet'ye göre "XIX. asırda edebiyatçıların rızasıyla, halkın repertuvarında altı piyes kalabilmişse, bunların biri hiç şüphe yok ki Cyrano'dur. Cyrano istikbale intikal etmiştir, fakat kökü

mazidedir." O hâlde Cyrano romantik tiyatronun, Ruy Blas veya Théâtre en Liberté'nin bir istihalesi mi? Hayır. Bizzat Thibaudet, Cyrano'nun "bu eski şaheserleri geçtiği" kanaatindedir. Daha önce Jules Lemaitre de, "*Scarron*'da," diyordu, "Cyrano'nun kendi burnu hakkındaki muhteşem tiradını söyleyecek nefes yoktur. Düello baladı Saint-Amand'ı hatırlatıyor fakat Théodore de Banville'in tashihi ve Jean Richepin'in yardımı şartıyla." Cyrano romantik bir eserdir. Bunda hiç kimsenin şüphesi olamaz. Fakat bu eseri XIX. yüzyılın ilk yarısında şeklini alan geleneğe irca etmek [indirgemek] imkânsızdır. Yine Cyrano, Rostand'ın bütün eserleri gibi asıl romantizmin o hudut ve ölçü tanımayan sübjektivizmine, mübalağasına karşı bir aksülameldir. Cyrano'nun realizmi manzum tiyatroyu gökten yere indirmiş ve şiire veda etmeksizin realitenin içine yerleştirmiştir. Bu bakımdan Rostand eski geleneğin hünerli bir muakkibi [takipçisi] değil, yeni bir geleneğin temel atıcısıdır. Lügat kitabına kırmızı bir Frigya külâhı giydiren Hugo'ya mukabil, Rostand'ın romantizmi, alaimisema gibi rengârenkti ve bu duygu, renk ve hamle cümbüşü yeni-romantizmin parolası oldu.

Yeni-romantizm, yaşamak istidadında olan edebi bir cereyan ise, bu cereyanın o istidadı kazanmasında Rostand'ın yardımı olmuştur. Şu hâlde Rostand'la ve Cyrano ile muhteşem bir cenaze merasimi değil, neşeli bir doğum mevzuu bahistir. Bütün edebiyat tarihleri 1897'den 1914'e kadar sahne edebiyatında bir Rostand ekolünden bahseder. Bu devre, genç veya tecrübeli kalemlerin Rostand'tan ilham aldığı devredir. *Scarron*'u ve *Glatigny*'si ile Mendès, *Les Bouffons*'u ile Zamacoïs, *Le Bon Roi Dagobert*'iyle Rivoire, *Marquis de Carabas*'ı ile Gendreau, vs. böyle bir çığırın yolcusu olmuşlardır.

Emile Faguet, Cyrano hakkında yazdığı meşhur makalede şaire "bilhassa her yıl bir piyes yazmasını" tavsiye ediyordu. Rostand buna uydu ve *L'Aiglon* ancak 15 Mart

1900'de, Sarah Bernhardt tarafından temsil edildi. Bu altı perdelik manzum piyes âdeta bir destandı. Fakat içini ümitsiz bir zafer rüyasının kemirdiği zayıf ve hasta bir delikanlının deruni destanı. Bir İngiliz münekkidi, Duc de Reischstadt'a Avusturyalı Hamlet derken, onun zaaf ve şüphe ile ihtiras ve kudret kutupları arasında bocalayıp duran ihtilaçlarını kastediyordu. Piyeste şapka, ayna ve bilhassa dördüncü perdedeki hatırlama sahnesinde, şiirin ve mazinin birbirini destekleyerek ulviyete kadar yükseldiği görülüyordu. Flambeau, Schoenbrunn'ün yaldızlı salonları ve düzgünlü insanları içinde Napoléon destanını ıstırapla, fakat kahramanca bir sabır ve tevekkülle yaşamış halk adamının erkek sesi olmuştu. Rostand'ın harikulade tiyatro anlayışı, bu uzun destanı sağlam bir mimari ile ayakta tuttu ve piyes Cyrano'nun yarattığı coşkunluğu yeniden uyandırdı.

Rostand XX. yüzyıla Fransa'nın en büyük şöhreti olarak girmişti. 30 Mayıs 1901'de, E. Faguet'nin kehaneti tahakkuk etti ve şair otuz üç yaşında Fransız Akademisi'ne seçildi. 4 Haziran 1903'teki duhul merasiminde Rostand koltuğuna oturduğu Vikont Henri de Bornier'yi methederken canlı, kıvrak ve zarif üslubuyla kendi tiyatro anlayışını da layemutlar meclisinde anlattı. Daha 14 Temmuz 1900'de Légion d'Honneur'ün Officier rütbesini kazanan şair, artık bütün Fransa'nın sevgi ve hayranlık mihrakı olmuştu. Rostand'a yakından ve uzaktan temas eden en küçük bir haberin bile derhâl bütün mecmua ve gazetelerde oldukça gürültülü aksisedalar uyandırdığı görülüyordu. Rostand'a ait fotoğraflar, menkıbeler ve dedikodular matbuat sütunlarında hemen her gün halkın alaka ve heyecanını uyanık tutuyordu. Şair istemeyerek sebep olduğu bu şatafatlı nümayişlerden derin bir huzursuzluk hissetmişti. Biraz kendini dinlemeye ve sükûn içinde çalışmaya ihtiyacı vardı.

Hastalık âdeta yorgunluk ve bezginliğin bahanesi oldu ve Rostand 1900 yılı kışını geçirdiği Pyrénées'te, inzivanın

sükûn ve şifasını aradı. Pyrénées'in biraz vahşi, fakat çiçekli, kokulu ve güneşli tabiatı, şairi kendine benzetmişti. Ve Rostand hülyalarının muhteşem malikânesini burada, Cambo'da kurmaya karar verdi. Eteklerinden Nive Irmağı'nın kıvrıla kıvrıla geçtiği çiçekli bir yamaç, çatısının biçimi, havuzlarının şekli ve bahçesinin her tarhı, safha safha, şairin zevk ve muhayyilesinden rengârenk bir fıskiye gibi fışkırarak "Arnaga" oldu. Ihlamurlarla servilerin ve beyaz güllerle kırmızı lalelerin bir mahşeri olan bahçedeki antik kemerler altında üç büst, bu su, çiçek ve çimen şehrâyininin [şenliğinin] ebedi davetlileriydi: Cervantes, Shakespeare ve Hugo.

Arnaga, Rostand'ın her eseri gibi uzun bir oluşun mahsulüdür. Her şeyde kemali arayan şair, her yıl malikânesinin bir köşesini değiştiriyor, maddeyi ve nebatı muhayyilesinin her gün değişen ibdalarına ram ediyordu. İşte Rostand, bir taraftan Arnaga'yı ibda ederken, diğer taraftan tabiat ve sâyin [gayretin] şiiri olan *Chantecler*'i mısra mısra yaratmaktaydı. Hayatının on yılını verdiği bu eser, Pyrénées'in şiiri içinde doğdu ve sâyin neşidesi oldu.

Şair daha 1903'te Coquelin'e *Chantecler*'den birçok mısra okumuştu ve 1904'te piyesin dört perdesi hemen hemen hazırdı. Fakat araya giren birçok mâni yüzünden eser bir türlü tamamlanamıyordu. Paris halkı, vakit vakit kendisine müjdelenen bu eseri sabırsızlıkla ve merakla bekliyordu. Coquelin'in şurada burada inşat ettiği bazı parçalar ve bilhassa piyesteki eşhasın [kişilerin] horozlar, tavuklar, sülünler, ördekler, vs. gibi kümes hayvanlarından ibaret olması, halkın tecessüsünü kamçılıyor ve sabrını tüketiyordu. Fakat eser bir türlü sahneye konamayınca, garazkârlar bunun bir blöf olduğunu bağıra çağıra ilan ettiler ve o zamana kadar Rostand'a hayranlıklarını bir mezhep hâline getirmiş olanların bile güvenini sarstılar. Başrolü oynayacak olan Coquelin Amerika'da turneye çıktı, dönünce de hastalandı.

Porte-Saint-Martin Tiyatrosu müdürü, eserin 1906-1907 mevsiminde Gaité'da oynayacağını bildirdi ise de, bu sefer Rostand'ın yatağa düşmesi halkta büsbütün şüphe uyandırdı. Bütün bunların birer bahane olduğu ve *Chantecler*'in asla oynanmayacağı iddia edildi. Nihayet 1908'de dekor ve kostümlerin tespitine başlandı. Rostand, en küçük teferruatla bizzat meşgul oluyor, ressamlara direktifler veriyor, kostüm ve aksesuarın tam manasıyla realist bir üslupta olmasına dikkat ediyordu. Böylece 1908 yılı da geçti. 27 Eylül'de uzun ve zahmetli provalara başlandı. Rostand 1909 Ocak ayında Paris'e geldiği zaman Coquelin'i hasta buldu ve büyük aktör bir müddet sonra hayata gözlerini kapadı.

1909 yılı Coquelin'in yerini tutacak aktörün seçilmesiyle geçti. Nihayet birçok namzetler arasından, vaktiyle *L'Aiglon*'da Flambeau rolünü oynamış olan Lucien Guitry seçildi ve *Chantecler* ancak 7 Şubat 1910'da, Porte-Saint-Martin'de oynanabildi.

Birçok münekkitler *Chantecler*'i, Rostand'ın en güzel piyesi sayarlar ve şairin, bu eserde en yüksek şiiriyete erdiğini söylerler. Bununla beraber *Chantecler* ilk temsilinde ancak şerefini kurtarabildi ve bu yarı muvaffakiyette, halktaki sinir gerginliğinin, kostümlerdeki aşırı realizmin ve piyesteki ortalama muhayyile ve izanı aşan sembolizmin rolü oldu. *Chantecler* ancak 1927'de layık olduğu zafere kavuştu.

Rostand, 1911'de Légion d'Honneur'ün Commandeur rütbesine yükseltilmişti. *Chantecler* hadisesinden sonra yine matbuatta şairin projelerinden, hazırlamakta olduğu piyeslerden bahsedilmeye başlandı. *Chantecler*'in uğradığı akıbette gazete gevezeliklerinin de payı vardı. Bu sefer yine her kafadan bir ses ve her hayalhaneden bir kehanet çıktı. Gizli gizli hazırlanan piyesin Polichinelle, Don Quichotte, Faust veya La Maison des Amants, Pénélope, Jeanne d'Arc, La Chambre sans Miroir isminde olacağı iddia edildi ve bu dedikodular Büyük Harp'e kadar sürdü. Mütarekeden pek

az sonra kısa bir hastalığı müteakip, 3 Aralık 1918'de ölen şairin terekesinden ancak bir tek piyes çıktı: *La Dernière Nuit de Don Juan*. Henüz son rötuşu yapılmamış olan bu iki perdelik manzum piyes, 10 Mart 1922'de Porte-Saint-Martin Tiyatrosu'nda o hâliyle oynandığı zaman herkes büyük şairin vakitsiz ölümüyle Fransız ve cihan edebiyatının neler kaybettiğini, bu sefer içten ve candan, anlamış oldu.

Bugün zaman, fani ihtiraslardan uzak, iyi, doğru ve güzelin mabedinde *Cyrano de Bergerac*, *L'Aiglon* ve *Chantecler* şairine edebiyatın tacını giydirmiş ve ona iyi, doğru ve güzele âşık olanların sonsuz minnet ve şükranını sunmuş bulunuyor.

Sabri Esat Siyavuşgil

Bibliyografya

André Lautier et Fernand Keller, *Edmond Rostand Son Oeuvre*, Paris, 1924

Louis Haugmard, *Edmond Rostand*, Paris, 1911.

Edmond Sée, *Le Théâtre Français Contemporain*, Paris, 1933, s. 133 vd.

Albert Thibaudet, *Histoire de la Littérature Française de 1789 à nos Jours*, Paris, 1936, s. 499 vd.

Emile Faguet, *Histoire de la Poésie Française, II. De Malherbe à Boileau*, s. 200-272

René Gross et Gonzague Truc, *Tableau du XXe Siècle, Les Lettres*, 1934, s. 173 vd.

Mme Rosemonde Gérard, *Mes Souvenirs: "Cyrano de Bergerac", Conferencia*'da, 1928, XXII, No. 8, s. 385-401;

Rémy de Gourmont, *Promenades Littéraires*, Paris, 1906, s. 54-68.

Kişiler

CYRANO DE BERGERAC
CHRISTIAN DE NEUVILLETTE
KONT DE GUICHE
RAGUENEAU
LE BRET
CARBON DE CASTEL-JALOUX
CADETLER (7-8 kişi)
LIGNIÈRE
VİKONT DE VALVERT
BİR MARKİ
İKİNCİ MARKİ
MONTFLEURY
BELLEROSE
JODELET
CUIGY
BRISSAILLE
BİR YAPIŞKAN
BİR SİLAHŞOR
İKİNCİ SİLAHŞOR
BİR İSPANYOL ZABİTİ
BİR SÜVARİ NEFERİ
KAPICI
BİR BURJUVA

BURJUVANIN OĞLU
BİR YANKESİCİ
BİR SEYİRCİ
BİR MUHAFIZ
FLÜTÇÜ BERTRANDOU
BİR KEŞİŞ
İKİ ÇALGICI
ŞAİRLER (3-4 KİŞİ)
PASTACILAR (3-4 KİŞİ)
ROXANE
LISE
SATICI KIZ
MERE MARGUERITE DE JÈSUS
DADI
RAHİBE MARTHE
RAHİBE CLAIRE
BİR AKTRİS
PAGELAR[1] (3-4 KİŞİ)
ÇİÇEKÇİ KIZ

Ahali, burjuvalar, markiler, silahşorlar, yankesiciler, pastacılar, şairler, Gaskon cadetleri, aktörler, kemancılar, pagelar, çocuklar, askerler, İspanyollar, kadın ve erkek seyirciler, aktrisler, gösterişçiler, rahibeler.

(İlk dört perde 1640'ta, V. perde ise 1655'te geçer.)

1 Ortaçağda sarayda hizmet eden soylu aile çocuklarına verilen isim.

I. Perde

Burgonya Oteli'nde Bir Temsil

1640'ta Burgonya Oteli'nin salonu. Burası temsiller için tadil ve tezyin edilmiş bir nevi salaştır. Salon uzunca ve dört köşedir, sahneden çapraz olarak görünür, öyle ki fonu teşkil eden kenarı sağda birinci planda olduğu halde, sol köşede son plandadır ve sahnenin içindeki sahne ile zaviye teşkil eder. Bu iç sahnede kulis önünde sıralar vardır. Perde iki yana açılıp kapanır. Yukarıda Arlequin'in mantosu üstünde kraliyet arması görülür. Sahneden salona geniş basamaklarla inilir. Basamakların iki yanı kemancıların yerleridir. Rampada şamdanlar dizilidir.

Yan galeriler iki katlıdır. Üst katta localar vardır. Salonda iskemle filan bulunmaz. Parterin nihayetinde, yani sağ tarafta, birinci planda, amfi şeklinde konmuş birkaç sıra ve üst kata çıkan bir merdivenin altında –ki yalnız ilk basamakları görülür– küçük avizeler, çiçek vazoları, billur kadehler, pasta tabakları, şişeler vs. ile donatılmış bir nevi büfe vardır.

Ortada ve dipte locaların altında tiyatronun methali. Seyircilerin girip çıktığı büyük bir kapı. Gerek kapının kanatlarına, gerek bazı yerlere ve büfenin üstüne kırmızı harflerle La Clorise yazılı afişler asılmıştır.

Perde açıldığı zaman salon alacakaranlık ve henüz boştur. Avizeler parterin ortasında yere indirilmiş, yakılmaya hazır vaziyettedir.

I. Sahne

(*Seyirciler yavaş yavaş tiyatroyu doldurmaya başlar: Süvariler, burjuvalar, uşaklar, pagelar, yankesiciler, kapıcı vs. sonra markiler, Cuigy, Brissaille, satıcı kız, kemancılar vs.*)

(Kapının arkasından bağırıp çağırma sesleri işitilir ve sonra bir süvari hızlıca içeriye dalar.)

KAPICI

(*Arkasından koşarak.*)

Dur yahu! Duhuliye![1]

SÜVARİ

Ben bedava girerim!

KAPICI

Neden?

SÜVARİ

Hassa süvari bölüğünde neferim!

KAPICI

(*Kapıdan giren bir başka süvariye.*)

Ya siz?

İKİNCİ SÜVARİ

Para mı dedin? Âdetim değil yavrum.

KAPICI

Ama...

İKİNCİ SÜVARİ

Bugüne bugün sarayda silahşorum!

BİRİNCİ SÜVARİ

(*İkincisine.*)

Ancak ikide başlar, kimseler yok, istersen
Kılıç tokuşturalım ne dersin?

(*Yanlarında getirdikleri flörelerle talime başlarlar.*)

---

1 Giriş ücreti.

BİR UŞAK

(*Girerek.*)

Hey Flanquin!

DİĞER BİR UŞAK

(*Salondan.*)

Şampanya mı?

BİRİNCİ UŞAK

(*Koynundan iskambil ve zar çıkarıp gösterir.*)

Önce zar atmaya var mısın?
Yoksa kim verdisine iskambil oynar mısın?

(*Yere oturur.*)

İKİNCİ UŞAK

(*Yere oturarak.*)

Haydi gel!

BİRİNCİ UŞAK,

(*Cebinden bir mum parçası çıkararak yakar ve yere diker.*)

Biz de bunu efendiden aşırdık.

BİR MUHAFIZ NEFERİ

(*Kendine doğru gelen bir çiçekçi kıza.*)

Erken teşrif ettiniz. Ne hoş böyle karanlık!..

(*Kızın beline sarılır.*)

KILIÇ OYNAYANLARDAN BİRİ

(*Bir flöre darbesi yiyerek.*)

Tuşe!

İSKAMBİL OYNAYANLARDAN BİRİ

Sinek ası!

MUHAFIZ NEFERİ

(*Kızın peşinden koşarak.*)

Bir öpücük!

ÇİÇEKÇİ KIZ

(*Sıyrılıp kaçar.*)

Görürler!..

MUHAFIZ

(*Kızı karanlık bir köşeye çekerek.*)

Adam sen de!

BİR ADAM

(*Yemeklerini birlikte getirmiş olan arkadaşlarıyla yere oturarak.*)

Mademki erken geldik bu sefer.
Hazır kimseler yokken bir karın doyuralım
Şurada rahat rahat.

BİR BURJUVA

(*Oğlu ile gelir.*)

Oğlum burada duralım.

İSKAMBİL OYNAYANLARDAN BİRİ

Üç as!

BİR ADAM

(*Paltosunun altından bir şişe çıkarıp yere oturur.*)

İnsan Burgonya Oteli'ne geldi mi,

(*İçer.*)

Burgonya şarabından çeker!

BURJUVA

(*Oğluna.*)

Sokulma emi?
Batakhane burası.

(*Bastonuyla sarhoşu göstererek.*)

Sarhoşlar!

(*Süvarilerden biri geri çekilirken ona çarpar.*)

Herifler tam eşkıya!

(*İskambil oynayanların arasından geçer.*)

Kumarbazlar!

MUHAFIZ

(*Burjuvanın arkasında, kızı boyuna mıncıklamaktadır.*)

Bakmazlar,
Bir öpücük!

BURJUVA

(*Hemen oğlunu oradan uzaklaştırarak.*)

Tanrım demek böyle bir yerde
Rotrou'yu oynadılar!

OĞLU

Evet, geçen sefer de
Corneille'den oynadılar!

PAGELAR

(*El ele vermiş, zıplayıp, şarkı söyleyerek girerler.*)

Tra la la la la ler!

KAPICI

(*Ciddi bir tavırla pagelara.*)

Sakın ha yaramazlık etmeyin küçük beyler;
Uslu uslu oturun!

BİRİNCİ PAGE

(*Haysiyetine dokunulmuş gibi.*)

Bizi ne zannettiniz?

(*Kapıcı arkasını döner dönmez, hemen ötekine.*)

Kuzum, sicimin var mı?

İKİNCİ PAGE

Hem ucunda tertemiz
Zokası da var.

BİRİNCİ PAGE

Gelin peruka avlayalım
Yukarıdan.

BİR YANKESİCİ

(*Etrafına topladığı suratı bozuk birkaç kişiye.*)

Bakın! Sen de dinle koca aptalım!
Yeni başlıyorsunuz mademki hırsızlığa,
Size bir ders...

İKİNCİ PAGE

(*Üst kattaki localara çıkmış arkadaşlarına.*)

Hey! Bezelye çubukları yanınızda mı?

ÜÇÜNCÜ PAGE

Bezelyemiz de var!

(*Bir boruyla yukarıdan bezelye atar.*)

BURJUVANIN OĞLU

(*Babasına.*)

Ne oynayacak bugün?

BURJUVA

Clorise.

OĞLU

Yazarı kimmiş?

BURJUVA

Mösyö Balthazar Baro. Nefis bir parça!

(*Oğluyla kol kola girip yukarı çıkarlar.*)

YANKESİCİ

(*Avanesine.*)

Dürtün,

Sonra dantelâsını kesiverin.

BİR SEYİRCİ

(*Arkadaşına yüksekçe bir yeri göstererek.*)

Oradaydım

Cid'in ilk akşamında.

YANKESİCİ

(*Eliyle araklama işareti yaparak.*)

Saatler için de böyle...

BURJUVA

(*Oğluyla aşağı inerken.*)

En meşhur aktörleri göreceksin bu gece.

YANKESİCİ

(*Eliyle kesik kesik çeker gibi yaparak.*)

İşte böyle yapmalı iş mendile gelince.

BURJUVA

Mesela Montfleury...

BİRİ

(*Geriden bağırır.*)

Avizeleri yakın!

BURJUVA

Jodelet, la Beaupré, l'Épy, Bellerose!

BİR PAGE

(*Parterde, satıcı kıza.*)

Güzele bakın!

SATICI KIZ

(Büfenin arkasından.)

Portakal var, süt, şerbet, ekşi elma şarabı!

(Kapıda bir gürültü.)

CIRLAK BİR SES

Yol verin kaltabanlar!

UŞAK

(Hayretle.)

Markiler, yuttuk hapı!

ÖTEKİ UŞAK

Merak etme kalmazlar burada uzun zaman.

(Bir alay genç marki girer.)

BİR MARKİ

(Salonun yarı yarıya boş olduğunu görerek.)

Nedir bu? Kimsenin ayağına basmadan,
Kimseyi tedirgin etmeden girilir mi içeri?
Tuhafiyeciyiz sanki!

(Kendilerinden önce girmiş olan diğer asilzadeleri görünce yanındakilere.)

Ah dostlar da buradaymış, Cuigy, Brissaille!

(Sarılıp koklaşmalar.)

CUIGY

Ne avizeler yanmış, ne de mumlardan bir iz,
Biz sadık müşteriler böyle erken geliriz.

MARKİ

Susun, zaten bu akşam içim pek sıkılıyor.

DİĞER BİR MARKİ

Üzülme markiciğim, ışıklar yakılıyor.

(Ahali yakılmakta olan avizelerin etrafına öbek öbek toplanır. Bazıları galeriye çıkıp yerlerine otururlar. Lignière, Christian de Neuvillette'in kolunda içeriye girer. Üstü başı biraz hırpanidir, ama kibar bir ayyaş hali vardır. Zarif fakat modası geçmiş elbisesiyle Christian düşüncelidir, localara bakınır durur.)

II. Sahne

(*Öncekiler, Christian, Lignière, sonra Ragueneau ve Le Bret.*)

CUIGY

Lignière!

BRISSAILLE

(*Gülerek.*)

Daha olmamış!

LIGNIÈRE

(*Christian'a alçak sesle.*)

Tanıştırayım sizi.

(*Christian işaretle peki der.*)

Baron de Neuvillette!

(*Selamlaşma. Halk yakılıp yerine çekilen ilk avizeyi alkışlar.*)

CUIGY

(*Christian'a bakarak Brissaille'a.*)

Güzel adam!

BİRİNCİ MARKİ

(*Bunu işitmiştir.*)

Pöh!..

LIGNIÈRE

(*Christian'a dönerek.*)

Mösyö de Cuigy ile Mösyö de Brissaille...

CHRISTIAN

(*Eğilerek.*)

Müşerref oldum.

BİRİNCİ MARKİ

(*İkinciye.*)

Âlâ!

Oldukça yakışıklı, fakat kıyafetini

Modaya uydurmamış!

LIGNIÈRE

(*Cuigy'ye.*)

Touraine'den henüz

Teşrif ettiler.

CHRISTIAN

Evet, doğrusu yirmi gündür

Paris'te pek sıkıldım. Yarın, Tanrı'ya şükür,

Muhafız kıtasına giriyorum, Cadet Bölüğüne.

BİRİNCİ MARKİ

(*Localara girenlere bakarak.*)

Bakınız! Madam Aubry! Ne dilber

Değil mi?

SATICI KIZ

Süt, portakal!

(*Kemanlar akort edilir.*)

CUIGY

(*Christian'a mütemadiyen dolan salonu göstererek.*)

Kalabalık!..

CHRISTIAN

Hakkınız

Var.

BİRİNCİ MARKİ

Zürefa hep burada!

(*Localarına giren gayet süslü kadınların birer birer adını söyler, selam verirler; kadınlar da tebessümle mukabele eder.*)

İKİNCİ MARKİ

Ah mesela bakınız!

Madame de Guéméné.

CUIGY

Ve Madam de Bois-Dauphin.

BİRİNCİ MARKİ

Hepimizin hayali!

BRISSAILLE

De Chavigny!

İKİNCİ MARKİ

Yüreklerimizin katili!

LIGNIÈRE

Bakınız, Mösyö de Corneille bile
Rouen'dan kalkıp gelmiş buraya.

BURJUVANIN OĞLU

(*Babasına.*)

Akademi'den kimse var mı?

BURJUVA

Birçoğu burada.
İşte Boudu, Boissat, Cureau de la Chambre,
Porchères, Colomby, Bourzeys, Bourdon, Arbaud...
Hepsi ölümsüz isimler! Ne harika!

BİRİNCİ MARKİ

Bakın bizim gösterişçiler hepsi koşmuş davete
Barthénoïde, Cassandance, Félixérie,
Urimédonte...

İKİNCİ MARKİ

(*Vecd içinde.*)

Tanrım, ne güzel isimleri!
Hepsini de bilirsin marki!

BİRİNCİ MARKİ

Evet, bilirim marki!

LIGNIÈRE

(*Christian'ı bir köşeye çekerek.*)

Azizim ben buraya, buna emin olun ki,
Hatırınız için geldim. Tiyatro benim neme?
Mademki yok, döneyim bari çilehaneme.

CHRISTIAN

(*Yalvarır.*)

Kalın ne olur, benden esirgemeyin bunu;
Gelince söylersiniz bana kim olduğunu.

BAŞKEMANCI

(*Yayı ile nota rahlesine vurarak.*)

Baylar, hazır olun!..

(*Yayını kaldırır.*)

SATICI KIZ

Limonata, pasta var!

(*Kemanlar çalmaya başlar.*)

CHRISTIAN

(*Localardaki gösterişçilere bakarak.*)

Hercai meşrep midir acaba bunlar kadar?
Zarafet düşkünü mü? Bense zarif değilim,
Korkuyorum, benzemez onlarınkine dilim.
Utangaç bir askerim, sakin ve tekellüfsüz.
Her akşam buradaymış, fakat loca boş henüz.

LIGNIÈRE

(*Gider gibi yaparak.*)

Gideyim artık.

CHRISTIAN

(*Koyvermek istemez.*)

Kalın biraz daha, ne olur.

LIGNIÈRE

İmkânı yok kalamam! İnsan burada boğulur.
Hem D'Assoucy bekliyor meyhanede.

SATICI KIZ

(*Bir tepsi ile önünden geçerek.*)

Portakal şerbeti?

LIGNIÈRE

(*Suratını ekşitir.*)

Aman!

SATICI KIZ

Süt?

LIGNIÈRE

Pöh!

SATICI KIZ

Likör?

LIGNIÈRE

Hah onda dur!

(*Christian'a.*)

Darılırsınız diye,

Korkumdan kalıyorum daha birkaç saniye.

(*Kıza.*)

Ver bakalım bir kadeh!

(*Büfenin karşısına geçer, kız kadehi doldurur.*)

BİR SES

(*Kapıdan kısa boylu, tıknaz, güler yüzlü bir adam girince.*)

Hey Ragueneau!

LIGNIÈRE

(*Christian'a.*)

İşte meşhur kebapçı Ragueneau.

RAGUENEAU

(*Bayramlık elbisesini giymiş, hızlı hızlı Lignière'e yaklaşır.*)

Mösyö de Cyrano'yu

Gördünüz mü?

LIGNIÈRE

(*Ragueneau'yu takdim ederek.*)

Şair ve aktörlerin pastacısı!

RAGUENEAU

(*Mahcup olur.*)

Aman büyük şeref...

LIGNIÈRE

Susun, hamimizsiniz!

RAGUENEAU

Eh, bazen arkadaşlar bizde yer...

LIGNIÈRE

Veresiye!

Kendisi de şairdir.

RAGUENEAU

Evet, şairiz diye
Adımız çıkmış.

LIGNIÈRE

Doğru. Çılgınca sever şiiri.

RAGUENEAU

Evet, küçücük bir ode için...

LIGNIÈRE

Hemen bir iri
Elmalı pasta verir.

RAGUENEAU

Mübalağa!

LIGNIÈRE

Ne demek?
Geçen gün bir kıtaya ne verdiniz?

RAGUENEAU

Bir çörek,
Küçük bir çörek.

LIGNIÈRE

(*Pür ciddiyet.*)
Ama sütlüydü. Tiyatroyu
Sever misiniz?

RAGUENEAU

Canım gibi!

LIGNIÈRE

Yalnız bir huyu
Vardır: Bilete para yerine pasta verir.
Aramızda mesela, bugünkü masraf nedir?
Kaç pastaya patladı?

RAGUENEAU

Dört turta, on beş kremalı çöreğe!
(*Etrafına bakınır.*)
Mösyö de Cyrano yok mu? Pek acayip!

LIGNIÈRE

Nesi acayip?

RAGUENEAU
Çünkü Montfleury oynuyor!
LIGNIÈRE
Evet, o fıçı herif! Hakikaten pek zor,
Onu Phaidon rolünde görmek bu akşam! Fakat
Bundan Cyrano'ya ne?
RAGUENEAU
Berbat, azizim berbat!
Cyrano kızdı. Demek bilmiyorsunuz bunu,
Bir ay müddetle ona yasak etti oyunu.
LIGNIÈRE
(*Dördüncü kadehini de yuvarlayarak.*)
Eh yani?
RAGUENEAU
Herif çıkacak sahneye şimdi!
CUIGY
(*Yaklaşarak.*)
Sonra?
RAGUENEAU
Ben de bunun için geldim zaten.
BİRİNCİ MARKİ
Bu Cyrano da kimdir?
CUIGY
Kılıçta usta bir adam!
BİRİNCİ MARKİ
Asil midir?
CUIGY
Oldukça... Bu hususu
(*Salonda birini arar gibi dolaşan bir asilzadeyi göste-rerek.*)
Dostu Le Bret, elbette herkesten iyi bilir.
(*Seslenir.*)
Hey Le Bret!
(*Le Bret yaklaşır.*)
Bergerac mı, aradığınız, kimdir?

LE BRET
Evet o, ama merak içindeyim.
CUIGY
Pek benzemez kimseye değil mi?
LE BRET
(*Candan.*)
Ah doğru, ama kimse bilmez kadrini
Yeryüzünde bulunmaz eşi.
RAGUENEAU
Şair!
CUIGY
Silahşor!
BRISSAILLE
Fizik bilir!
LE BRET
Musikişinas!
LIGNIÈRE
Hele o kıyafeti!
RAGUENEAU
Doğru, o kılık hele,
Mösyö Philippe de Champaigne gibi bir ressam bile
Aciz kalır resmini yapmaktan. O ne tuhaf,
Zarif, harikulade, atak, fakat kalbi saf
Bir insandır. Rahmetli Jacques Callot sağ olsaydı
Ancak o, böyleleri resmetmekte ustaydı.
Uzun tüylü bir şapka, beş kırmalı bir yelek,
Bir de palto, öyle ki, kılıçla kalkan etek
Tıpkı horoz kuyruğu gibi azametlidir.
Gaskonya, bilirsiniz, hayli bereketlidir.
Mağrur ve tafrafuruş insan yetiştirmede;
Fakat bizimki geçer hepsini bir hamlede.
Sonra burnu! Tanrım! O ne muazzam burun!
İnsan görünce onu mutlaka der ki: "Durun,
Takmadır bu, çıkarır, hele sabredin biraz!"
Herkesin canı çıkar, fakat o burun çıkmaz.

LE BRET

(Başını sallayarak.)

Ne canlara kıymıştır o burun soytarısı!

RAGUENEAU

(Mağrurane.)

Kılıç kılıç değil Kaderin zülfikarı!

BİRİNCİ MARKİ

(Omuz silkerek.)

Eminim gelmeyecek!

RAGUENEAU

Ya öyle mi? Nesine
Bahse girişirsiniz mesela?
Ragueneau usulü tavuk çevirmesine?

MARKİ

(Gülerek.)

Öyle olsun.

(Salondan takdirkâr sedalar yükselir. Roxane locasında görünür. Kendisi önde, dadısı ise geride oturur. Satıcı kıza para vermekte olan Christian onları görmez.)

İKİNCİ MARKİ

(Heyecan içinde.)

Tanrım bu ne dilber!

BİRİNCİ MARKİ

Bir şeftali, bir çilek gülümsüyor beraber!

İKİNCİ MARKİ

Sanki taze bir hava esiyor eteğinden;
İnsan nezle olacak neredeyse yüreğinden.

CHRISTIAN

(Başını kaldırınca Roxane'ı görür ve hızla Lignière'i kolundan yakalayarak.)

İşte o!

LIGNIÈRE

Ya, o muydu?

CHRISTIAN

Söyle, kalbim duracak,
Kimdir?

LIGNIÈRE

(Kadehini yudum yudum içerek.)

Magdelaine Robin. Ve herkes onu ancak,
Roxane adıyla bilir. İnce ve zarif bir kız.

CHRISTIAN

Heyhat!

LIGNIÈRE

Hiç kimsesi yok, hayatta yapayalnız.
Az önce adı geçen Cyrano'nun kuzini.

(Bu esnada gayet zarif giyinmiş, omzundan beline doğru mavi bir kordon sarkan bir asilzade, locaya girer ve ayakta Roxane'la bir an görüşür.)

CHRISTIAN

(Heyecandan titreyerek.)

Ya bu adam?

LIGNIÈRE

(Sarhoş olmaya başlamış, göz kırparak.)

Kont De Guiche, kıza tutkun bir denî;
Armand de Richelieu'nün yeğenidir karısı.
Vikont Valvert adında bir koca soytarısı
Bulmuş, zavallı kızı zorluyor biteviye.
Kız buna razı değil, ama nüfuzlu diye,
Kimse ses çıkarmıyor bu çirkin manevraya.
Yalnız ben cüret ettim kendisiyle alaya;
Tuttum bir şarkı yazdım. Hele sonu pek müthiş!

(Sallanarak kalkar, kadehini kaldırır, neredeyse şarkıyı söyleyecektir.)

CHRISTIAN

Hayır, ben gidiyorum.

LIGNIÈRE

Nereye böyle?

CHRISTIAN

De Valvert'in evine!

LIGNIÈRE

Aman, yapmayın sakın:
Herif pek azılıdır.
(*Göz ucuyla Roxane'ı işaret ederek.*)
Sonra buraya bakın.

CHRISTIAN

Hakkın var!
(*Dalgın ve perişan durur; yankesiciler bu halini görür görmez yanına yaklaşır.*)

LIGNIÈRE

Asıl bana yol göründü, gitmeli.
Meyhanelerde bekler beni bir sürü deli.
(*Yalpa vura vura gider.*)

LE BRET

(*Salonu devrettikten sonra Ragueneau'ya yaklaşır ve memnun bir tavırla.*)
Çok şükür Cyrano yok!

RAGUENEAU

(*Mütereddit.*)
Bilmem yok mu haberi?

LE BRET

Umarım görmemiştir bu akşam afişleri!
(*Halk, "Başlayın, başlayın!" diye bağırır.*)

III. Sahne

(*Lignière müstesna öncekiler, De Guiche, Valvert, sonra Montfleury.*)

BİR MARKİ

(*Roxane'ın locasından çıkıp etrafında Vikont de Valvert de dâhil, bir sürü dalkavuk asilzade bulunduğu halde partere gelen De Guiche'i arkadaşına göstererek.*)
De Guiche ve maiyeti!

BİR DİĞERİ

Adam! Gaskonun biri!

BİRİNCİ MARKİ

Gaskon ama kurnazlık herifin aklı, fikri.
Gidip selamlamak!

(*De Guiche'e yanaşırlar.*)

İKİNCİ MARKİ

Kurdeleniz ne güzel!
Acaba manası ne? Sensin cihana bedel,
Sevgilim, öp beni mi?

DE GUICHE

Hayır, solgun İspanya rengi!

BİRİNCİ MARKİ

Doğru, yakında görecek bütün dünya,
Sayenizde onların sararıp solduğunu
Flandres toprağında!

DE GUICHE

İyi buldunuz bunu!
Sahneye çıkıyorum, siz de gelin benimle.

(*Arkasında bütün markiler ve asilzadeler, sahneye doğru yürür ve bir an geriye dönerek.*)

Gel Valvert!

CHRISTIAN

(*Valvert ismini duyar duymaz ürperir.*)

Demek buymuş! Artık geçirdim ele;
Kolay kolay bırakmam, hazır fırsat da varken...

(*Eldivenini çıkarmak üzere elini cebine götürünce bir yankesicinin elini yakalar.*)

Bu ne!

YANKESİCİ

Aman, efendim!

CHRISTIAN

(*Herifin elini bırakmayarak.*)

Ben eldiven ararken...

YANKESİCİ

(*Tatsız bir tebessümle.*)

Cepten yalnız el çıktı.

(*Sesinin tonunu değiştirir, pesten ve hızlı hızlı.*)

Bırakın, bir sırrım var.

CHRISTIAN

(*Herifin elini bırakmadan.*)

Neymiş o sır?

YANKESİCİ

Lignière'i bu akşam vuracaklar!

CHRISTIAN

(*Herifin elini yine bırakmaz.*)

Ne dedin?

YANKESİCİ

Bir kodaman duymuş hicviyesini;
Şimdi yolda yüz kişi bekliyor kendisini.
Hatta ben de dâhilim!

CHRISTIAN

Peki kim bu kodaman?

YANKESİCİ

Bak onu söyleyemem!

CHRISTIAN

Tam yüz kişi ha? Aman,
Nerede pusu kurdular?

YANKESİCİ

Tam yolunun üstünde
Nesle kapısında... Uyarın onu hemen!

CHRISTIAN

(*Herifin elini bırakır.*)

Peki nerede bulayım?

YANKESİCİ

Gidip bir bakın Altın Cenderesi'ne,
Çamkozalağı'na, Kıtır Kemerine,

Üç Baca'ya veya Çift Meşale'ye.
Çıkmışsa, her birine bir tezkere bırakın.

CHRISTIAN
Doğru, hemen gitmeli! Bir adama yüz adam!
Vay alçaklar! Lignière'i kurtarmalı bu akşam.
(*Roxane'a aşkla ve de Valvert'e gazapla baktıktan sonra koşa koşa çıkar. De Guiche, vikont ve diğer asilzadeler, sahnedeki sıralara oturmak üzere perdeden içeriye dalarlar. Parter tamamen dolmuştur, galeride ve localarda bir tek boş yer kalmamıştır. Seyirciler "Başlayın! Başlayın!" diye bağırır.*)

BİR BURJUVA
(*Galerideki bir pagein oltasıyla perukası havalanınca.*)
Eyvah, perukam gitti.

SESLER
Kafa dazlakmış meğer!
Yaşayın be çocuklar!

BURJUVA
(*Hiddet içinde yukarıya yumruk sallayarak.*)
Çapkın! Haydi çabuk ver
Perukamı!
(*Şiddetli başlayan haykırışlar ve gülüşmeler tedricen hafifler ve kesilir.*)

LE BRET
(*Hayretle.*)
Ansızın neden böyle sustular?
(*Bir seyirci ona alçak sesle bir şeyler söyler.*)
Ya?

SEYİRCİ
Emin bir kaynaktan duydum.

MIRILTILAR
Susun! – O mu?.. – Hayır! – Evet o!
Bakın şu kafesli locada! Kardinal! Kardinal!
Kardinal!

BİR PAGE

(*Teessüfle.*)

Artık uslu durmalı!

(*Sahnede yere vurulur; herkes hareketsiz bekler.*)

BİR MARKİ

(*Perdenin ardından.*)

Neden deminden beri
Şu mum düzeltilmedi?

DİĞER BİR MARKİ

(*Başını perde arasından çıkararak.*)

Bir iskemle!

(*Başlar üzerinden elden ele bir iskemle geçer; Marki iskemleyi alır ve localara birkaç buse gönderdikten sonra perdenin arkasına çekilir.*)

BİR SEYİRCİ

Susalım!

(*Üç kere vurulur ve perde açılır. Sahne: İki yandaki sıralara markiler, küstah bir eda ile yan gelip oturmuşlardır. Dipteki dekor bir kır manzarası. Dört küçük billur avize sahneyi aydınlatır. Hafif keman sesleri.*)

LE BRET

(*Ragueneau'ya alçak sesle.*)

Montfleury oynuyor ha!

RAGUENEAU

(*Alçak sesle.*)

Hem de bakın ne çalım!

LE BRET

Cyrano ortada yok!

RAGUENEAU

Bahsi kaybettim gitti.

LE BRET

Doğrusu gelmemekle bence isabet etti!

(*Gayda sesi. Montfleury abullabut, pastorallerdeki çoban kıyafetinde, güllü şapkasını yana eğmiş, elinde*

kurdeleli bir gayda, çala çala sahneye gelir. Parterdeki seyirciler, "Yaşa Montfleury! Bravo Montfleury!" diye alkışlar.)

MONTFLEURY

(*Halkı selamladıktan sonra Phaidon rolünü oynayarak.*)

"Mesut ona derler ki, saraylardan uzakta,
Uzlette,[2] tabiatla beraber yaşamakta,
Lezzetle geçer ömrünün eyyamı baharı..."

BİR SES

(*Parterden.*)

Sana bir ay oyun yok demedim mi soytarı?

(*Şaşkınlık. Herkes başını çevirir. Mırıltılar.*)

MUHTELİF SESLER

Bu kim?
Ne var?
Ne olmuş?

CUIGY

Bu o!

LE BRET

(*Büyük bir yeis içinde.*)

Cyrano!

SES

Abuk sabuk söylenme başsoytarı.
Defol sahneden çabuk!

(*Bütün seyircilerde hoşnutsuzluk.*)

MONTFLEURY

Fakat...

SES

Aklına kafa tutmak gelmesin sakın!

SESLER

(*Localardan ve parterden.*)

Sus!

---

2 İnzivada.

Yeter!
Montfleury, siz oyununuza bakın!

MONTFLEURY

(*Mecalsiz bir sesle.*)

Mesut ona derler ki...

SES

(*Daha tehditkâr.*)

Gel de koca madrabaz,
Sırtınla bastonumu tanıştırayım biraz!

(*Başların arasından bir bastonun havaya kalktığı görülür.*)

MONTFLEURY

(*Mecalsiz bir sesle.*)

Mesut ona der...

(*Baston sallanır.*)

SES

Defol!

(*Halkta hoşnutsuzluk.*)

MONTFLEURY

Mesut ona derler ki,
Saraylardan uzakta...

CYRANO

(*Bir iskemle üstünde, kollarını kavuşturmuş, şapkası çarpılmış, bıyıkları dimdik, korkunç burnuyla peyda olur.*)

Ya, demek öyle! Peki!

(*Salonda bir heyecan olur.*)

IV. Sahne

(*Öncekiler, Cyrano, sonra Bellerose, Jodelet.*)

MONTFLEURY

(*Markilere.*)

Markiler, imdadıma yetişin!

BİR MARKİ

(*Mühmel*[3] *bir eda ile.*)

Devam edin!

CYRANO

Oynarsan bilmiş ol ki bir çuval dayak yedin!

MARKİ

Kâfi!

CYRANO

Usluca otursun muhterem markilerim,
Yoksa sopamı bütün kurdeleyle süslerim!

BÜTÜN MARKİLER

(*Ayağa kalkarak.*)

Yeter artık!.. Montfleury...

CYRANO

Defolsun Montfleury!
Yoksa huzurunuzda bir kemikle bir deri
Kalacak bu zavallı!

HALKTAN BİRİ

Peki, ama, ne diye...

CYRANO

(*Elini kolunu sıvar gibi yaparak.*)

Hâlâ orada mı? Peki... Geliyorum sahneye;
Bir dilim keseyim şu İtalyan sucuğundan!

MONTFLEURY

(*Haysiyetine dokunulmuş gibi.*)

Şahsım değil, Thaleia'dır[4] hakarete uğrayan!

CYRANO

(*Gayet terbiyeli.*)

Eminim ki bu Thaleia bilmez efendimizi.
Tanımak şerefine nail olsaydı sizi,
Hiddetinden semaya açıp iki avcunu,
Mutlaka başınıza atardı pabucunu!

---

3 Kayıtsız.
4 İlham perilerinden biri.

PARTERDEKİ SEYİRCİLER

Başlayın Montfleury!

Haydi be Montfleury!

CYRANO

(*Etrafında bağırıp çağıranlara.*)

Merhamet, kılıcıma merhamet edin bari.

Çeliğini kusacak kınım böyle giderse.

(*Etrafındaki halka genişler.*)

CYRANO

(*Montfleury'ye.*)

Defol sahneden!

(*Halk yine homurdanarak yaklaşır; Cyrano birdenbire geri dönerek.*)

Açık söylesin kim ne derse!

(*Yeniden gerileme.*)

BİR SES

(*Dipten.*)

Cyrano müstebidi
Hiddet etti birine,
Oynanmayacak dedi,
Oynayacaklar yine!

(*Bütün seyirciler, tempoyla: "La Clorise, La Clorise!"*)

CYRANO

Bu şarkıyı bir daha duyarsam hepinizi
Islatırım!

BİR BURJUVA

Hey kuzum, ne zannettiniz bizi?

CYRANO

Mösyö, uzatır mısın yüzünü şamarıma?

BİR KADIN

(*Locasından.*)

Çok ayıp şey!

BİR ASİLZADE

Rezalet!

BİR BURJUVA

Dokunuyor arıma!

BİR PAGE

Asıl şimdi başladı eğlence!

(*Seyirciler yine gürültüye başlar.*)

CYRANO

Size susun
Diyorum!

(*Türlü hayvan taklitleri: Ai ai, me me, hav hav, miyav miyav, kukuriku!*)

CYRANO

Susun, yoksa isteyenler buyursun!
Haydi vakit geçmeden yazdırın isminizi.
Haydi genç kahramanlar, haydi göreyim sizi.
Numara veriyorum, sırayla girilecek.
Herkesin hakkı mahfuz. Artık anlaştık demek!
Kiminle başlıyoruz, efendim? Sizinle mi?
Hayır ha! Sizinle mi? Siz de hayır, öyle mi?
Emin olun daveti ilk kabul eden şahsa,
Muhteşem bir cenaze alayı var bilhassa.
Parmağını kaldırsın bu şerefin talibi!

(*Sessizlik.*)

Kılıcımı çırçıplak görmek ayıpmış gibi
Herkeste bir utanma! Peki, demek yok kimse!
O halde devam...

(*Sıkıntıdan terleyen Montfleury'nin bulunduğu sahneye dönerek.*)

Benim istediğim şey ise
Gayet basit. Niyetim sahneyi tedavidir.
Ameliyat lazımsa,

(*Elini kılıcına götürür.*)

Neşterim var, kavidir.

MONTFLEURY

Ben!..

CYRANO

(İskemleden iner ve etrafında peyda olan dairenin ortasına kurularak oturur ve Montfleury'ye.)

Asıl ben üç defa el çırpacağım şimdi.
Üçüncüde yoksunuz!

(Halkta neşeli bir intizar.)

CYRANO

(El çırparak.)

Bir!

LOCADAN BİRİ

(Montfleury'ye.)

Kıpırdamayın!

SESLER

Kalacak!
Kalmayacak!

MONTFLEURY

Acaba
Gitsem mi?

CYRANO

(El çırpar.)

İki!

MONTFLEURY

Gitsem iyi olacak!

CYRANO

Üç!

(Montfleury birdenbire kaybolur. Seyircilerden ıslıklar, kahkahalar, yuhlamalar.)

BİR SES

Gelsene, korkak!

(Yuhalamalar.)

CYRANO

(Gayet memnun, iskemleye yaslanır ve bacak bacak üstüne atar.)

Hele bir gelsin!

BİR BURJUVA
Kumpanyadan hiç kimse yok mu?
(*Bellerose ilerleyerek selam verir.*)
SESLER
(*Localardan.*)
Çığlığı kesin!
İşte Bellerose!
BELLEROSE
(*Gayet kibar bir tavırla.*)
Muhterem efendiler...
SEYİRCİLER
(*Parterden.*)
Hayır!
O gitsin!
Jodelet gelmeli!
JODELET
(*Gelir ve hımhım bir sesle.*)
Sayın avanaklar...
HALK
(*Memnun.*)
Bravo!
Yaşa! Varol!
JODELET
Kesin bravoları! İşte o göbeğine
Pek hayran olduğunuz şişko oyuncu yine...
SESLER
Bırakın şunu canım!
Herif korkağın biri!
JODELET
Birdenbire sıkıştı!
BİR SES
Söyleyin gelsin geri!
BAZILARI
Gelsin!

BAZILARI

Gelmesin!

BİR GENÇ

(*Cyrano'ya.*)

Fakat bu Montfleury nefretinin sebebi ne?

CYRANO

(*İskemlesinden, gayet kibar.*)

Sebebi mi? Bir değil azizim, iki tane.
Önce Montfleury zavallının biridir;
Ağzını bir açtı mı, havlıyor zannedilir.
Mısraları bir çiçek gibi serpeceğine,
Hamal gibi doldurur cebine, eteğine.
İkinci sebep, bana, şahsıma ait bir sır.

İHTİYAR BURJUVA

(*Cyrano'nun arkasından.*)

Bizi mahrum etmeye nasıl hakkınız var...

CYRNO

(*İskemlesini burjuvaya çevirir ve gayet hürmetkârane.*)

İhtiyar katır! Piyes on para etmez zaten,
Beyhude üzülme.

GÖSTERİŞÇİLER

(*Localardan.*)

Oh maşer!
Niçin!
Ah, neden
Bizim sevgili Baro!

CYRANO

(*İskemlesini localara çevirir ve gayet nazikâne.*)

Güzel hanımlar ışıldayın, parlayın! Bize
Birer hülya sakisi olun ve şiirimize
İlham verin... Ama susun ve yargılamayın!

BELLEROSE

Nasıl ödeyeceğiz bilet paralarını?

CYRANO

(İskemlesini sahneye çevirerek.)

Aferin Bellerose, doğru söyledin bunu,
Yırtılırsa yamarım Thespis'nin mantosunu.

(Yerinden kalkar ve sahneye bir kese atar.)

Al şunu da sus!

(Halkta memnuniyet.)

JODELET

Oh! Hep böyle bir kese atın,
Her akşam teşrif edip tiyatroyu kapatın!

(Halk yuhalar.)

Zarar yok, hepimizi yuhalasınlar sonra!

BELLEROSE

Paydos!

JODELET

Tamamdır. Düşün bakalım sokaklara!

(Cyrano memnun, halkın çıkmaya hazırlanmasına bakar. Fakat herkes, ortada olup bitenleri görmek için tekrar dönüp gelir. Ayağa kalkmış ve mantolarını giymiş olan kadınlar kulak verirler ve yeniden yerlerine otururlar.)

LE BRET

(Cyrano'ya.)

Delilik bu!

BİR YAPIŞKAN

(Cyrano'ya yaklaşarak.)

Kötü olacak bence bu işin sonu!
Bilirim, Dük de Candale himaye eder onu.
Sizin kimseniz var mı?

CYRANO

Hayır!

YAPIŞKAN

Yok mu?

CYRANO

Yok, nerede!

YAPIŞKAN

Örneğin sizi seven büyük bir asilzade?

CYRANO

(*Usanır.*)

Yok dedik ya! Hayır yok. Kaç defa tekrarlayayım?
Hamim, arkam filan yok,
(*Kılıcını göstererek.*)
İşte yegâne dayım!

YAPIŞKAN

Demek şehirden çıkıp gideceksiniz!

CYRANO

Belki!

YAPIŞKAN

Dük de Candale'in kolu o kadar uzundur ki...

CYRANO

Benimki de uzanır,
(*Kılıcını göstererek.*)
Şunu bir ekleyince.

YAPIŞKAN

Sizce kabil midir ki...

CYRANO

Evet, kabildir bence.

YAPIŞKAN

Ama...

CYRANO

Çek arabanı haydi!

YAPIŞKAN

Fakat...

CYRANO

Dur hele.
Sen neden gözlerini burnuma diktin böyle?

YAPIŞKAN

(*Afallar.*)

Ben mi?

CYRANO

(Üzerine yürüyerek.)

Burnumun nesi var?

YAPIŞKAN

(Geriler.)

Haşa efendimiz!

CYRANO

Burnumu bir sallanır hortum mu zannettiniz?

YAPIŞKAN

(Geriler.)

Haşa...

CYRANO

Burun değil de bir çaylak gagası mı?

YAPIŞKAN

Ah... Kerem edin...

CYRANO

Yoksa ucu fazla yassı mı?

YAPIŞKAN

Merhamet!

CYRANO

Sinekler mi oynuyor üzerinde?
Tuhaf olan neresi?

YAPIŞKAN

Aman...

CYRANO

Yoksa yerinde
Değil mi?

YAPIŞKAN

Emin olun, bakmadım bile ona.

CYRANO

O halde ne maksatla bakmadınız?

YAPIŞKAN

Vah bana!

CYRANO

Size iğrenç mi geldi?

YAPIŞKAN
Eyvah!..
CYRANO
Yoksa biçimi
Edebe aykırı mı?
YAPIŞKAN
Haşa!
CYRANO
Sorarım, kimi
Aldatırsınız böyle? Ah... Bozuluyorsunuz!
Onu haddinden fazla büyük buluyorsunuz!
YAPIŞKAN
(*Kekeleyerek.*)
Bilakis, minimini, minicik, ufacıcık!
CYRANO
Ne! Neler diyorsunuz? Herif mutlaka kaçık...
Benim burnum mu küçük?
YAPIŞKAN
Tanrım!
CYRANO
Burnum muazzamdır,
Öyle eksik değildir, ihtişamıyla tamdır.
Yassı burunlu aptal, küt burunlu budala!
Ben iftihar ederim böyle bir fazlalıkla.
Çünkü büyücek burun sevimli, iyi nazik,
Mesela benim gibi, gönlü açık, başı dik
Bir insanda bulunur, yoksa sizlerde değil.
Bunu iyice öğren, sonra karşımdan çekil.
Mesela şu tokadım,
(*Tokat atar.*)
Ne bulur ki bu yüzde?
Bu yokuşu olmayan, bu eğri büğrü düzde,
Hangi arıza karşı gelir bu meramına,

İnat, gurur, haysiyet, hatta burun namına?
(*Omuzlarından tutarak çevirir ve tekmeyi yapıştırır.*)
Nitekim şu zavallı tekmem de gitti boşa!
YAPIŞKAN
(*Kaçarken.*)
Ah!.. İmdat! Muhafızlar!
CYRANO
Halka zulüm mü? Haşa!
Yalnız bir tavsiyem var muhterem ahaliye:
Mesela içinizden "asilzadeyim!" diye,
Biri böbürlenerek burnuma söz atarsa,
O zaman iş değişir. Kibarlar için yasa
Çizme değil kılıçtır.
DE GUICHE
(*Markilerle birlikte sahneden inerek.*)
Can sıkmaya başladı!
VİKONT DE VALVERT
(*Omuz silkerek.*)
Farfaranın biri!
DE GUICHE
Haddini bildirecek kimse yok mu?
VİKONT DE VALVERT
Ne demek!
Durun şimdi.
(*Kendisini süzen Cyrano'ya yaklaşır ve azametli bir tavırla karşısına dikilir.*)
Sizin... siz burnunuz... kocaman!..
CYRANO
(*Pür ciddiyet.*)
Evet kocaman.
VİKONT DE VALVERT
(*Gülerek.*)
Hah!
CYRANO
O kadar mı?

VİKONT DE VALVERT
Ama...
CYRANO
Yoo, bu kadarı az delikanlı!
Hâlbuki neler, neler
Söylenecek! Asıl iş edada. Mesela bak,
Hoyratça: "Burnum böyle olsaydı mösyö, mutlak
Dibinden kestirirdim!" Dostça: "Yana yatmaz mı?
Senden önce davranıp kadehine batmaz mı?"
Tarifle: "Burun değil bir kere, coğrafyada
Böylesine dağ denir, dağ değil, yarımada!"
Mütecessis:[5] "Acaba neye yarar bu alet?
Makas kutusu mudur, divit mi, izah et!"
Zarifane: "Kuşları sevdiğiniz besbelli!
Yorulmasın diye yavrucaklar, temelli
Bir tünek kurmuşsunuz!" Pürneşe: "Birader, şu
Koskocaman burunla tütün içince, komşu
Yangın var! demiyor mu?"
Müdebbir:[6] "Aman yavrum!
Bu ağırlıkla yere düşmenden korkuyorum!"
Müşfik: "Yaptırın ona küçücük bir şemsiye,
Yazın fazla güneşten rengi solmasın diye!"
Âlimane: "Görmüşüm Aristophanes'te belki
Hippocampelephantocamélos adındaki
Hayvanın burnu gayet büyükmüş! Sen ne dersin?"
Nobran: "Zaten bilirim, sen misafir seversin;
Bu şapka asmak için ne mükemmel bir icat!"
Şairane: "Ey burun, bütün cihana inat,
Seni baştan aşağı nezle etmeye kadir
Tek rüzgâr bulunamaz, karayel müstesnadır!"
Hazin: "Bir de kanarsa, Kızıldeniz! Ne bela!"
Hayran: "Lavantacıya ne mükemmel tabela!"

---

5 Meraklı.
6 Tedbirli.

Lirik: "Bu Tanrıların bindiği bir gemidir!"
Sâfiyane: "Abide ne günleri gezilir?"
Hürmetkârane: "Mösyö, kibarsınız muhakkak,
Yoksa imkânı var mı cumba sahibi olmak!"
Köylü: "Vış anam! Bu ne? Bilmem guş mu, balıh mı?
Yoğusa bir tohuma gaçmış salatalıh mı?"
Sivri akıllı: "Bunu tombalaya koymalı!
Kim elinden kaçırmak ister böyle bir malı?"
Ve hıçkıra hıçkıra, nihayet, Pyramus gibi:
"Bu ne felaket! Bu ne musibettir, ya Rabbi!
Böyle berbat edip de yüzünü sahibinin,
Şimdi de utancından kızarıyor bak hain!"
Olsaydı biraz nükte, biraz malumatınız,
İşte karşıma geçip bunları sayardınız.
Fakat sizde nükteden eser yok zerre kadar,
Neyleyim Tanrım ihsan buyurmamışlar!
Zaten bir parça icat kudreti olsa bile,
Böyle seçkinlerin huzurunda hele,
Bana bu şakaları yapamazdınız elbet.
Ağzınızdan çıkmaya daha olmadan kısmet
Bunlardan bir tekinin en ufak başlangıcı,
Karşınıza çıkardı Bergerac'ın kılıcı!
Ben bunları söylerim, oldukça belagatle!
Başkasından dinlemem fakat tekini bile.

DE GUICHE

(*Afallayan vicomtu götürmek isteyerek.*)

Bırakın şunu vikont!

VİKONT

(*Hiddetten boğulur gibi.*)

Tavrı küstah, sözü tok,
Bir köy asilzadesi, eldiveni bile yok!
Sırmasız, fiyonksuz, kurdelesiz bir herif!

CYRANO

Evet ama çok şükür maneviyatım zarif!

Hayır, bir züppe gibi takıp takıştıramam,
Elbisem gösterişsiz olunca süsüm tamam.
Bilhassa ihmal etmediğim şey şudur:
Yıkanmamış hakaret, paçavra olmuş gurur,
Uykudan vicdanımın gözleri çapak çapak,
Ve kirli endişeler ile sokağa çıkmak...
Yürürken, sırmadan çok pırıldar her tarafım:
Hürriyetim, gururum, şahane itikâfım,
Göğsüme sıralarım, büküp bıyıklarımı,
Bir alay kordon değil, kahramanlıklarımı.
Çarpık, pörsük bir vücut değildir, bu her zaman
Bir korse giymiş gibi ruhumdur dimdik duran!
Her yerde bir erkekçe sayhadır her satırım,
Hakikati bir mahmuz gibi şakırdatırım.

VİKONT

Fakat mösyö, ben...

CYRANO

Yoksa eldivenim ne çıkar!
Bir tanecik kalmıştı babamızdan yadigâr,
Yanımda bulunsaydı yine kullanacaktım;
Ne çare, birisinin suratında bıraktım!

VİKONT

Hımbıl, bayağı, serseri, çulpa, küstah, avanak!

CYRANO

(*Şapkasını çıkarır ve vikontla tanışıyormuş gibi selamlayarak.*)

Bendeniz de Cyrano Savinien Hercule de Bergerac!

(*Halkta gülüşmeler.*)

VİKONT

(*Hafakanlar içinde.*)

Maskara!

CYRANO

(*Sanki bir yeri tutulmuş gibi.*)

Aman!..

VİKONT

(Uzaklaşırken geri dönerek.)

Hâlâ söyleniyor mu?

CYRANO

(Yüzünü ıstırapla buruşturarak.)

Bana sor!
Hainin illetidir, tembellik yaramıyor.
Yine tutuldu. Aman, aman!

VİKONT

Yine ne var ki?

CYRANO

Ne olacak! Kılıcım karıncalandı!

VİKONT

(Kılıcını çekerek.)

Peki!

CYRANO

Âlâ!.. Bir ders vereyim bari efendimize.

VİKONT

(İstihkarla.)

Şair!..

CYRANO

Evet şairim, hem o kadar ki, size,
Kılıç tokuştururken, bir balad sunacağım
İrticalen.[7]

VİKONT

Balad mı?

CYRANO

Bilmez gibisiniz baladı?

VİKONT

Ama...

CYRANO

(Ders verir gibi.)

Balad sekiz mısralık
Üç kıtayla...

---

[7] Doğaçlama.

VİKONT

Ah!

CYRANO

Dört mısralık bir sondan teşekkül eder.

VİKONT

Ah siz...

CYRANO

Düellomuz baladla birlikte başlayacak,
Son mısraa gelince bitecek bam telinde.

VİKONT

Olamaz!

CYRANO

Olamaz mı?
"Mösyö de Bergerac'ın Burgonya Oteli'nde
Hazele[8] güruhundan biriyle cenk etmesi."

VİKONT

Bu da ne oluyor?

CYRANO

Hiç! Baladın sernamesi!

SEYİRCİLER

(*Heyecan içinde.*)

Yer açın!
Seyir çıktı!
Çekil şuradan be adam!

(*Tablo: Markiler, zabitler, burjuvalar ve avam karmakarışık halka olurlar. Pagelar daha iyi görmek için birbirinin omuzuna çıkar; localardaki bütün kadınlar ayaktadır. Sağda De Guiche'in maiyeti, solda Le Bret, Ragueneau, Cuigy, vs.*)

CYRANO

(*Bir an gözlerini kapayarak.*)

Kafiye arıyorum bekleyin! Oldu... Tamam!

(*Sözleri jestler takip eder.*)

---

8 Alçaklar.

Şapkamı bir yana atarım şöyle;
Sonra çıkarırım beni kıskıvrak
Saran şu paltomu. Alırım ele
Bizim zülfikarı, kını atarak.
Gazal gibi çevik, ay gibi parlak.
Sana ben şimdiden söyleyim peşin:
Artık ne mazeret, ne bir kaçamak;
Baladın sonunda bitiktir işin!

(*Düello başlar.*)

Hoşuma gitmedi bu muamele!
Nerenden şişleyeyim? Şu yusyuvarlak
Nişanın örttüğü yerden mi söyle?
Yoksa kalbine mi biraz dokunsak?
Aman bu düğmeler birer çıngırak!
Dokundu galiba! Koptu kirişin!
Karnından olacak, bekle, muhakkak,
Baladın sonunda bitiktir işin!

Aman bir kafiye lazım le ile!
Ne oldu? Vazgeçtin! Ne kadar korkak!
Bembeyaz kesildi suratın bile.
Hop! Yine atladın! Senden ne uzak
Kılıcı uzatıp adamı vurmak!
Dikkat et düşecek elinden şişin!
Artık sıra bende! Emin ol, mutlak
Baladın sonunda bitiktir işin!

İTHAF

Prens, tövbe etmek zamanı ancak.
Bir adım yaklaştım. Ve bu gidişin
Sonu...

(*Atılarak.*)

Hop! Al şunu! Ne demiştim, bak!

(*Vikont sendeler, Cyrano selamlar.*)

Baladın sonunda bitiktir işin!

(*Alkışlar. Localardan bravolar. Çiçekler ve mendiller atılır. Zabitler etrafını alarak Cyrano'yu tebrik eder. Ragueneau sevincinden zıp zıp sıçrar. Le Bret memnun, fakat endişelidir. Dostları vikontu koltuklarından tutup götürürler.*)

BİR SÜVARİ

Şahane!

BİR KADIN

Ne hoş!

RAGUENEAU

Enfes! Enfes!

BİR MARKİ

Harikulade!

LE BRET

Yazık! Beyhude!

(*Cyrano'nun etrafında itişip kakışma. Tebrik ve bravo sesleri.*)

BİR KADIN SESİ

Ne kahraman!..

BİR SİLAHŞOR

(*Hızla Cyrano'ya yaklaşır ve elini uzatarak.*)

Mösyö! Tebriğe müsaade
Etmenizi dilerim. Bu işlerden anlayan
Birisi sıfatıyla...

(*El sıkar ve uzaklaşır.*)

CYRANO

(*Cuigy'ye.*)

Kimdir bu zat?

CUIGY

D'Artagnan!

LE BRET

(*Cyrano'nun koluna girerek.*)

Şimdi konuşalım!

CYRANO
Şu kalabalık çıksın da...
(Bellerose'a.)
Kalmaya izin var mı?
BELLEROSE
(Hürmetkârane.)
Hay hay!
(Dışarıdan bağrışmalar.)
JODELET
(Kapıdan bakarak.)
Halk arasında
Bir yuhalamadır gidiyor bizim Montfleury'ye!
BELLEROSE
(Hatibane.)
İkbale güvenme hiç!
(Sesinin tonunu değiştirerek kapıcıya ve şamdancıya.)
Siz öteye beriye
Bir göz atın! Süpürün her tarafı. Işıklar
Yansın. Yemekten sonra yine provamız var.
(Bellerose ve Jodelet, Cyrano'yu hürmetle selamladıktan sonra çıkıp giderler.)
KAPICI
(Cyrano'ya.)
Siz gitmiyor musunuz yemeğe?
CYRANO
Ben mi? Hayır!
(Kapıcı gider.)
LE BRET
(Cyrano'ya.)
Neden?
CYRANO
(Mağrurane.)
Çünkü...

(*Kapıcının uzaklaştığını görünce sesinin tonunu değiştirerek.*)

Çünkü param yok!..

LE BRET

(*Eliyle bir kese atar gibi yaparak.*)

Nasıl? Biraz önce sen
Değil miydin?

CYRANO

Bir günde babamızdan geleni
Erittik!

LE BRET

Şimdi bir ay ne yapacaksın?

CYRANO

Beni
Düşünme! Adam sen de!

LE BRET

Bir kese! İtiraf et
Budalalık bu!

CYRANO

Ama ne güzel bir hareket!..

SATICI KIZ

(*Büfenin arkasından, öksürerek.*)

Mösyö!..

(*Cyrano ve Le Bret dönerler, kız mahcup bir tavırla gelir.*)

Affedin, fakat böyle aç kaldığınızı
Görünce, ah bilseniz, ta içimde bir sızı
Duydum.

(*Büfeyi göstererip yalvarır.*)

Bakın her şey var. Buyurun alın, ne olur!

CYRANO

(*Şapkasını çıkararak.*)

Çocuğum, her ne kadar ecdattan kalma gurur,
Beni menederse de bunu kabul etmekten,

Korkarım reddederek kalbini incitmekten.

(*Büfeye yanaşır.*)

Ama öyle çok değil! Şu üzümden bir tane!

(*Kız salkımı uzatsa da, Cyrano bir tek üzüm koparır.*)

Bir tek! Bir bardak da şu berrak sudan!

(*Kız şarap vermek ister; Cyrano mâni olur.*)

Daha ne!

Bir de şunun yarısı!

(*Bir çöreğin yarısını koparır ve kalanı iade eder.*)

LE BRET

Budalalık dedim ya!

SATICI KIZ

Bir şey daha alın efendim!

CYRANO

Hakkın var, bir şey daha almalı:

Öpücük için elini!

(*Bir prenses eli öpüyormuş gibi öper.*)

SATICI KIZ

Teşekkürler Mösyö!

(*Reveransla.*)

Hoşça kalın!

(*Çıkar.*)

V. Sahne

(*Cyrano, Le Bret, sonra kapıcı.*)

CYRANO

(*Büfenin önüne oturur ve çöreği alır.*)

Yemek!

(*Su bardağını alır.*)

İçki!

(*Ve üzüm tanesini alır ve hepsini sıralar.*)

Ve çerez! Ziyafet tamam artık!

Öyle acıkmışım ki!
(*Yerken Le Bret'ye.*)
Ne diyecektin sahi?

LE BRET
Bilmem ki ne diyeyim? Şaştım kaldım vallahi!
Şu yalancı pehlivan makulesini bırak.
Seni azdırıyorlar. Etrafındakiler bak,
Kulak ver, neler diyor; yaptığın iş ne iştir,
Bilhassa bu akşamki halin...

CYRANO
(*Çöreği bitirerek.*)
Hoşa gitmiştir!

LE BRET
Hele kardinal mutlak...

CYRANO
(*Pürneşe.*)
Gördün mü kardinali!

LE BRET
Bugünkü hadiseyi...

CYRANO
Tuhaf bulmuş olmalı!

LE BRET
Ama kardinal...

CYRANO
O da tiyatro müellifi!
Meslektaş sıfatıyla sorma ondaki keyfi!

LE BRET
Düşman kazanıyorsun böyle durup dururken.

CYRANO
(*Üzümü ağzına atarak.*)
Bu akşamki hasılat ne kadardır tahminen?

LE BRET
Kadınları saymazsak kırk sekiz!

CYRANO
Bu nasıl iş?

LE BRET
Montfleury, Burjuva, Baro, vikont, De Guiche
Ve bütün Akademi...
CYRANO
Mükemmel! Fevkalade!
LE BRET
Fevkalade ne demek! Delilik bu herhâlde!
Söyle, neye varacak bütün bunların sonu?
Hedefin ne?
CYRANO
Azizim, bak anlatayım onu;
Önümde birçok yollar vardı, hepsi bir türlü,
Hepsi karmakarışık. Abdi âcizin gönlü
Bir tanesini seçti.
LE BRET
Neymiş acaba o yol!
CYRANO
Diğer bütün yolların en basiti, emin ol!
Ve bütün hayatımca bu oldu tek ümidim:
Her yerde ve herkesi hayran edeyim dedim.
LE BRET
(*Omuz silkerek.*)
Fakat Montfleury'ye nedir bu ettiklerin?
Laf aramızda ona beslediğin kin
Bana tuhaf geliyor. Kabahati ne onun?
CYRANO
(*Yerinden kalkarak.*)
O, parmağı karnına yetişmeyen şişkonun
Suçu, hâlâ kendini kadınlar nazarında
Bir ilah zannetmesi. Bütün oyunlarında
Bir taraftan kekeler, hâlbuki diğer yandan
Kadın gördü mü derhâl göz süzer utanmadan.
Kanım beynime çıktı hele onun bir gece
Birisine gözünü diktiğini görünce,
Bir çiçeğe musallat olmuş salyangoz gibi.

LE BRET

(Şaşkın şaşkın.)

Şimdi anlaşılıyor hiddetinin sebebi!
Hayret! Şaşılacak şey!

CYRANO

(Acı acı gülerek.)

Âşık olmam, değil mi?

(Ciddi bir tavırla.)

Seviyorum azizim!

LE BRET

Pek güzel, ama kimi?
Hiç bahsetmemiştin de...

CYRANO

Düşün, kim olabilir?
Kimi sevebilirim? Düşün acaba kimdir?
Elbette bilirsin ki en çirkin kadın bile,
Her yere benden önce koşup yetişen böyle
Bir burnu beğenmez. Kim acaba o halde?
Dünyanın en güzeli elbette!

LE BRET

En güzeli mi?

CYRANO

Aslında gayet basit, dünyanın en güzeli,
En şahanesi, en incesi

(Bitkinlikle.)

En sarışını!

LE BRET

Ah Tanrım! Kim olabilir bu kadın?..

CYRANO

Afet olduğunu hiç bilmeyen bir afet
Özentisi, cilası olmayan bir letafet!
Saç değil, gönüllerin tuzağıdır o kâkül;
İçinde aşkın pusu kurduğu beyaz bir gül.
Tebessümünü gören ermiştir Tanrısına.

En basit hareketi bile naz ve istiğna.[9]
Venüs'ün sandalına binmesi, Diana'nın da
Çiçekli ormanlarda dolaşması yanında,
Onun tahtırevanla Paris'te gezinmesi
Sadece mucizedir.

LE BRET

Hey Tanrım!
Her şey belli, anladım!

CYRANO

Her şey aşikâr!

LE BRET

Kuzinin Magdeleine Robin?

CYRANO

Evet, Roxane!

LE BRET

O halde hemen gidip kendisine anlatsan!..
Doğrusu yapılacak şey işte budur asıl.
Zaten hayli gözüne girdin bu akşam.

CYRANO

Nasıl?
Yüzüme iyi bak da sonra söyle fikrini!
Bu çıkıntı insanda bir ümit, bir temenni
İmkânı bırakır mı? Kendimi aldatamam,
Biliyorum, ah, yalnız girerim bazı akşam,
Zamanın ıtır gibi dolduğu bir bahçeye,
Ve zavallı burnumla, içime dolsun diye,
Koklarım uzun uzun bütün mevsimi, sonra
Dalarım parça parça süzülen ışıklara;
Kol kola gidenleri hasretle seyrederim;
"Ah benim de kolumda biri olsaydı!.." derim.
Coşarım ve kendimi unuturum. O zaman,
İşte tam o dakika, gözüm ilişir bir an,
Bahçenin duvarına düşen profilime!

---

9 Tokgözlülük.

LE BRET

(*Heyecanla.*)

Dostum!

CYRANO

Ya dostum, böyle! Sakın teselli etme!
Kendi çirkinliğimden azap duyduğum günler
Çoktur. Hatta yalnızca, bazen... Söyletme, yeter!

LE BRET

(*Hemen elini tutar.*)

Ağlıyor musun?

CYRANO

Asla... Zaten ne çirkin olur
Şu upuzun burundan yere düşmesi billur
Gibi bir gözyaşının!.. Yaşadığım müddetçe,
Ağlayayım istemem. Düşün, ah ne işkence!
Gözyaşının ilahî güzelliğini düşün,
Sonra çirkinliğini bu kaba görünüşün!
Gözyaşlarından daha mukaddes ne var sanki!
Asla benim yüzümden gülünç olsun bir teki
İstemem gözyaşının, gülmek can verişidir,
İstemem!

LE BRET

Kederlenme, sevgi, bir baht işidir.
Sende ruh asaleti var güzellik yerine.
Acaba, bir an olsun baktın mı gözlerine
Demin sana ziyafet çeken kızın?

CYRANO

Sahi mi?

LE BRET

Hatta Roxane'da bile, dinle bu dediğimi,
Betbeniz kalmamıştı sen düello ederken...

CYRANO

Demek benzi solmuştu, öyle mi?

LE BRET

Bence hemen
Gidip söylemelisin.

CYRANO

Ya burnuma gülerse!
O zaman mahvolurum.

LE BRET

Bu da fazla vesvese!

KAPICI

(*Yanında bir kadınla gelerek.*)
Biri görmek istiyor sizi.

CYRANO

(*Roxane'ın dadısını görünce.*)
Aman Tanrım! Dadısı!

VI. Sahne

(*Cyrano, Le Bret, dadı.*)

DADI

(*Saygılı bir reverans yaparak.*)
Diyorlar ki, olmasın rahatsız etmek gibi
Ama nerede görebilirim kahraman kuzenimi?

CYRANO

(*Şaşkınlıkla.*)
Ne? Kimi...
Görmek istiyor?

DADI

(*Saygıyla.*)
Sizi. Söyleyecekleri var.

CYRANO

Söyleyecekleri mi?

DADI

Evet.

CYRANO

(*Sendeleyerek.*)

Tanrım kurtar
Beni bu şaşkınlıktan!

DADI

Yarın şafak atmadan,
Saint-Roch Kilisesi'ne gidilecek...

CYRANO

(*Le Bret'ye dayanarak.*)

Ah, aman
Tanrım!

DADI

Sonra nerede mümkündür sizi görmek?

CYRANO

(*Afallamış.*)

Nerede mi? Şey... Tanrım! Şey...

DADI

Çabuk söyleyin.

CYRANO

Düşünüyorum!..

DADI

Nerede?

CYRANO

Şeyde... Ragueneau'da...
Pastacı Ragueneau'da...

DADI

Peki neredeymiş o?

CYRANO

Şey sokağında... Tanrım! Hah; Saint-Honoré'de!

DADI

Tam yedide orada olun!

CYRANO

Peki.

(*Dadı çıkar.*)

VII. Sahne

(*Cyrano, Le Bret, sonra aktörler, aktrisler, Cuigy, Brissaille, Lignière, kapıcı, kemancılar.*)

CYRANO
(*Le Bret'nin kollarına düşerek.*)
Bana... Ondan... Randevu!..

LE BRET
Bak, kederin kalmadı
Artık!

CYRANO
Vakıa, nedir bilmiyorum maksadı.
Hiç olmazsa haberi var ya yaşadığımdan!

LE BRET
Artık sakin olursun değil mi?

CYRANO
Şimdi mi?
Canım bilhassa şimdi coşup infilak emek,
Karşımda ordu olsa, hepsini helak etmek
İstiyor. Sana birken yirmi oldum diyorum.
Cüceler bana yetmez,
(*Avazı çıktığı kadar bağırarak.*)
Benim devlerle zorum!
(*Bir müddetten beri, dipteki sahnede oyuncuların gölgeleri görülür ve fısıldaştıkları işitilir. Prova başlamıştır. Kemancılar da yerlerine geçip oturmuşlardır.*)

SAHNEDEN BİR SES
Hey, oradakiler! Susun! Prova bu!

CYRANO
(*Gülerek.*)
Şimdi gidiyoruz!
(*Uzaklaşırken dipteki kapıdan zilzurna sarhoş olmuş Lignière'i getiren Cuigy, Brissaille ve birçok zabit peyda olur.*)

CUIGY
Cyrano!
CYRANO
Ne var?
CUIGY
Sana bir hindi
Getiriyoruz.
CYRANO
(*Lignière'i görerek.*)
Lignière, hayrola!
CUIGY
Evsiz kalmış!
BRISSAILLE
Evine gidemiyormuş!
CYRANO
Nedenmiş?
LIGNIÈRE
(*Buruşmuş bir kâğıt parçasını gösterir ve dili dolaşa dolaşa.*)
Tam yüz kişi... Bir dostum haber almış...
Mahut şarkı yüzünden... Nesle kapısında... Bizim
Yolu kesmişler... Şimdi... Hapı yuttuk azizim!
Bu akşam izin ver de sende kalayım!
CYRANO
Yüz kişi ha? Hemen evine dönmen lazım
LIGNIÈRE
(*Korkusundan apışıp kalarak.*)
Ama...
CYRANO
(*Sahneye merakla bakan kapıcının elinde salladığı feneri göstererek.*)
Yakala şu feneri!
(*Lignière bir hamlede feneri yakalar.*)
Ve yürü!
Kılına dokunamaz kimse! İşte bir sürü

Şahit de var!

(Zabitlere.)

Siz lütfen uzaktan bakın sadece.

CUIGY

Fakat onlar yüz kişi!

CYRANO

Öyle mi? Fevkalade!
Demek yüz kişi onlar! Mükemmel, hesap tamam!
Zaten daha azını ne yapayım bu akşam?

(Oyuncular türlü türlü kostümleriyle sahneden inerek yaklaşırlar.)

LE BRET

Sen tut da himaye et...

CYRANO

Le Bret yine kızıyor!

LE BRET

Böyle bir sarhoşu!..

CYRANO

Sen o sarhoşu bana sor!
İşte bu şarap küpü, bu likör sürahisi,
Öyle bir şey yaptı ki, hayran etti herkesi:
Bakın, sevgilisinin, kilisede bir gece
Mukaddes sudan biraz içtiğini görünce,
Sudan korkan bu adam hemen koştu o yana.
İçti mukaddes suyun hepsini kana kana!

BİR AKTRİS

(Hizmetçi kostümünde.)

Aman, ne güzel!

CYRANO

Nasıl yani hizmetçi?

DİĞER BİR AKTRİS

(Ötekine.)

Peki neden boş yere
Yüz kişi çullanıyor bir zavallı şaire?

CYRANO
Haydi!
(*Zabitlere.*)
Siz de dostlarım, ben hücuma kalkınca,
Tehlikede olsam da davranmayın kılıca!
BİR OYUNCU KIZ
(*Sahneden atlayarak.*)
Ben de gelmek isterim!
CYRANO
Gelin!
BİR BAŞKASI
(*İhtiyar bir aktöre.*)
Sen de geliyor musun Cassandre?
CYRANO
Hepiniz gelin. Doktor, sen Isabelle, Léandre,
Hepiniz! Sayenizde karışsın kana kana,
İtalyan komedisi, İspanyol dramına!
Gelin, biraz şen olsun bu acıklı temaşa,
Kılıç şakırtısına karışsın zilli maşa!
BÜTÜN KADINLAR
(*Sevinç içinde zıp zıp zıplayarak.*)
Yaşa!
Çabuk bir atkı!
Paltomu getiriver!
JODELET
Haydi!
CYRANO
Haydi! Bir hava çalın kemancı efendiler!
(*Kemancılar teşekkül eden alaya katılırlar. Sahnede yanan şamdanlar taksim edilir. Manzara âdeta bir fener alayı.*)
Güzel!.. Zabitler! Kıvrak, süslü kadınlar!.. Bakın
On adım önde de...
(*Dediği gibi on adım öne geçerek.*)

Ben! Bizzat kahramanlığın
Başıma diktiği tüyle mağrur ve atak...
Tekrar edeyim: Bana yardıma gelmek yasak.
Seyir sizin ve başka bir şeye yok ihtiyaç.
Tamam mı? Bir, iki, üç! Kapıcı, kapıyı aç!
(*Kapıcı kapının iki kanadını açar. Eski Paris'in güzel ve mehtaplı bir köşesi görünür.*)
İşte Paris, uzanmış yatıyor ihtişamla,
Mehtap, mavi damlardan akıyor damla damla.
Başlayacak böyle bir sahnede dövüşümüz.
Karşımızda Seine Nehri sisler içinde, dümdüz
Ve esrarlı bir ayna gibi!.. Artık hepiniz
Görülecek ne varsa şimdi göreceksiniz!

HERKES

Haydi Nesle kapısına!

CYRANO

(*Eşikten.*)
Haydi Nesle kapısına!
(*Çıkmadan önce, dönerek bir oyuncu kıza.*)
Belki merak olmuştur. Bak anlatayım sana.
Neden bir tek şaire tam yüz kişi seferber?
(*Kılıcını çeker asude bir eda ile.*)
Çünkü Lignière'in dostum olduğunu bilirler!
(*Çıkar. Alay, başta Lignière yalpa vura vura, oyuncu kızlar zabitlerin kolunda, erkek oyuncular sıçraya sıçraya, keman sesleri ve şamdanların titrek ışığıyla harekete geçer.*)

PERDE

II. Perde

Şairler Kebapçısı

Kebapçı ve pastacı Ragueneau'nun dükkânı. Bu geniş dükkân Saint-Honoré Sokağı ile l'Arbre-Sec Sokağı'nın köşe teşkil ettiği yerdedir. Camlı kapısından, şafağın ışığı içinde, her iki sokağın kül rengi silüeti seçilmektedir.

Solda, birinci planda tezgâh. Tezgâhın üstünde dövme demirden dört köşe bir çengel tertibatına kaz, ördek ve sülünler asılmıştır. Büyük fayans vazolara, ayçiçeği kabilinden kocaman çiçek demetleri konmuştur. Yine solda, ikinci planda muazzam bir şömine görülür. Ocağın önünde, iki büyük göneye tutturulmuş şişlerin üzerinde etler kebap olmaktadır.

Sağda ilk planda kapı, ikinci planda bir merdiven. Bu merdiven, içi açık panjurlarından görülebilen küçük bir asma kat salonuna çıkar. Burada bir sofra kurulmuştur ve küçük bir avize yanmaktadır. Merdiven başından itibaren uzanan sahanlık, ötede de bu çeşit salonların bulunduğu hissini vermektedir.

Dükkânın tam ortasında, tavanda, iple inip çıkan yuvarlak bir demir çengel vardır. Üstüne iri et parçaları asılan bu çengel bir nevi av eti avizesi manzarasındadır.

Merdiven altından ocağın alevleri görülür. Bakır kap kacak pırıldar, şişler döner. Büyük tabaklara yerleştirilmiş kocaman pastalar veya yemekler, duvarlara asılmış jambonlar. Sabah, dükkânın en civcivli iş zamanı, itişip kakışma. İri gö-

bekli aşçılarla küçücük yamaklar. Madenî tepsiler veya yassı sepetler içinde çörekler, börekler vesaire getirilir.

Üstü yemek ve pastalarla dolu masalar. Etrafına iskemle dizilmiş diğer masalar da müşteri beklemektedir. Üstünde bir yığın kâğıt bulunan küçük bir masaya Ragueneau oturmuş, yazı yazmaktadır.

I. Sahne

(*Ragueneau, pastacılar, sonra Lise; Ragueneau küçük masaya oturmuş, ilham halinde yazmakta ve parmaklarıyla saymaktadır.*)

BİRİNCİ PASTACI

(*Kocaman bir pasta getirerek.*)

Âlâ meyveli nuga!

İKİNCİ PASTACI

(*Bir tabakla gelerek.*)

Âlâ tart, kremalı!

ÜÇÜNCÜ PASTACI

(*Üstüne tüyleri konmuş bir sülün getirerek.*)

Sülün!

DÖRDÜNCÜ PASTACI

(*Bir çömlekle gelerek.*)

Çömlek kebabı!

RAGUENEAU

(*Yazmayı bırakır ve başını kaldırır.*)

Sanki gümüş bir halı
Gibi şafak serildi kap kacağın üstüne!
İçindeki Tanrı'yı sustur Ragueneau sen yine!
Rebap[10] zamanı değil, şimdi kebap zamanı.
Şöyle bir gözden geçir bakalım şu dükkânı!

(*Yerinden kalkar ve bir aşçıya.*)

Hamuru uzatmalı, pek kısa olmuş bence.

---

10 Gövdesi hindistancevizi kabuğundan yapılmış uzun saplı saz.

AŞÇI

Ne kadar uzatmalı?

RAGUENEAU

Ne kadar mı? Üç hece!

(*Geçer.*)

AŞÇI

Ha?

BİRİNCİ PASTACI

Tart!

İKİNCİ PASTACI

Turt!

RAGUENEAU

(*Ocağın önünde.*)

Ey sevgili ilham perisi, sakın
Kütüklerin alevi gözlerini yakmasın!

(*Yaptığı somunları gösteren bir pastacıya.*)

Somunların yarığı yana kaçmış, besbelli!
Evlat, makta mısraı tam ortadan bölmeli.

(*Kendisine natamam bir börek gösteren bir çırağa.*)

Bu börek sarayının yalnız çatısı noksan!

(*Yere oturmuş, şişe tavuk, hindi geçiren bir yamağa.*)

Şu mızrak gibi şişe ne var sırayla koysan,
Mütevazı bir tavuk, sonra mağrur bir hindi!
Bir ondan, bir de bundan... Kaç defa dinledindi
Malherbe'in müstezatlı nefis mısralarını!

BİR BAŞKA YAMAK

(*Üstü bir tabakla kapalı bir tepsi getirerek.*)

Üstat, cüretin mazur görün bu kadarını!
Bunu sırf sizin için yaptım!

(*Tepsiyi açıp gösterir.*)

RAGUENEAU

(*Hayran.*)

Bir rebap!

YAMAK

Âlâ Briyoş hamurundan!

RAGUENEAU
(*Heyecanla.*)
Hem de meyve şekerlemeli!
YAMAK
Telleri de şekerden!
RAGUENEAU
(*Yamağa para vererek.*)
Al şunu, iç sıhhatine evladım!
(*Lise'in girdiğini görünce.*)
Eyvah karım, sakın hiç
Bahsetme bahşişten!
(*Lise'e sıkıla sıkıla pastayı göstererek.*)
Bak, ne güzel değil mi?
LISE
Nesi güzel? Aptallık!
(*Masaya bir yığın kese kâğıdı bırakır.*)
RAGUENEAU
Kese kağıdı mı? Teşekkürler.
(*Kese kâğıtlarına bakar.*)
Aman Tanrım, bunlar en sevdiğim kitaplar!
Dostların şiirleri! Sökülmüş bütün kaplar,
Sayfalar koparılmış, olmuş kese kâğıdı!
Dirilttiniz Orpheus ile Bakkhaları!
LISE
(*Müstehziyane.*)
Bu kısa satırların demek şiirmiş adı!
Ama para yerine sürüldü bunlar sana.
Hiç olmazsa bir işe yarasın.
RAGUENEAU
Sen baksana,
Karınca mantığınla dil uzatayım deme,
O benim ağustosta öten böceklerime!
LISE
Doğru! Bunlarla düşüp kalkmaya başlayınca,
Önce peri iken, şimdi olduk karınca!

RAGUENEAU

Şiir... Kese kâğıdı!

LISE

El altında o vardı!

RAGUENEAU

Nesir olsaydı madam acaba ne yapardı?

II. Sahne

(*Öncekiler, dükkâna iki çocuk girer.*)

RAGUENEAU

Çocuklarım, arzunuz nedir?

BİRİNCİ ÇOCUK

Üç tane börek.

RAGUENEAU

İşte börekleriniz, hem sıcak, hem de gevrek!

İKİNCİ ÇOCUK

Lütfen sarar mısınız?

RAGUENEAU

Peki!

(*Kendi kendine alçak sesle.*)

Aman ya Rabbi!

(*Bir kese kâğıdı alır ve börekleri içine koymadan önce okur.*)

"Penelope'den ayrılan Ulysses gibi..."

Bu olmaz!

(*Kese kâğıdını bir yana koyup bir başkasını alır ve börekleri sarmadan önce yine okur.*)

"Ey sarışın Phoebus!.." Bu hiç olmaz!

(*Aynı hareket.*)

LISE

(*Sabırsızlanarak.*)

Niye bekletiyorsun? Kımıldasana biraz!

RAGUENEAU
Peki, peki!
(*Bir üçüncüsünü alır ve mütevekkilâne.*)
"Philis'e sone... O dudakları!.."
Ne diyeyim bilmem ki, bu da aynı tarzda!
LISE
Çok şükür, oldu!
(*Omuz silkerek.*)
Aptal!
(*Bir iskemleye çıkarak tabakları sıralamaya başlar.*)
RAGUENEAU
(*Karısı arkasını döner dönmez, kapıya varmış olan çocukları çağırarak.*)
Hişt, çocuklar! Soneyi
Geri getirin çabuk, buna karşılık neyi
İsterseniz vereyim. Alın üç börek daha!
(*Çocuklar kese kâğıdını verirler ve çabucak börekleri alıp savuşurlar. Ragueneau buruşmuş kâğıdı düzelterek okur.*)
Philis! Ne güzel isim! Yine girdik günaha!
Tam da ismin üstünde koca bir yağ lekesi!..
(*Cyrano hızla içeriye girer.*)

III. Sahne

(*Ragueneau, Lise, Cyrano, sonra bir silahşor.*)

CYRANO
Saat kaç?
RAGUENEAU
(*Hürmetle selamlayarak.*)
Altı.
CYRANO
(*Heyecanla.*)
Demek bir saat sonra!
(*Dükkânda bir aşağı, bir yukarı gezinmeye başlar.*)

RAGUENEAU

(Peşinde.)

Bravo! Gördüm...

CYRANO

Neyi?

RAGUENEAU

Boğuşmanızı.

CYRANO

Nerede?

RAGUENEAU

Burgonya Oteli'nde...

CYRANO

(Dudak bükerek.)

Ha, şu düello!..

RAGUENEAU

(Hayranlıkla.)

Düello ama manzum düello!

LISE

Evet, hep ağzında bu!

CYRANO

Ya!.. Ne güzel.

RAGUENEAU

(Yakaladığı bir şişi kılıç yapar ve hücum eder gibi.)

Hele ne güzel o
Son: "Baladın sonunda bitiktir işin!" Yaman!
Ha, "Baladın sonunda bitiktir işin!" Aman
Ne mükemmel!

(Gittikçe coşarak.)

"Baladın sonunda..."

CYRANO

Saat kaç Ragueneau?

RAGUENEAU

(Hücum vaziyetinde, saate bakmak için olduğu gibi kalır.)

Altıyı beş geçiyor. "Bitiktir işin!"

LISE

(*Tezgâhın önünden geçerken elini sıkan Cyrano'ya.*)

Ne o?
Elinize ne oldu?

CYRANO

Hiç. Sıyrıldı!

RAGUENEAU

Bir kaza
Geçirdiniz galiba!

CYRANO

Yoo!

LISE

(*Parmağını uzatarak.*)

Saklamasanıza bizden!

CYRANO

Ne o, yoksasa burnum mu kızardı? Tanrı bilir,
Yalan büyükse kâfir kıpkırmızı kesilir!

(*Sesinin tonunu değiştirerek.*)

Bu arada, bana biri gelecek.
O zaman bizi yalnız bırakırsınız.

RAGUENEAU

Bu pek müşkül! Çünkü neredeyse bizim şairler damlar.

LISE

(*Müstehziyane.*)

Sabah kahvaltısına!

CYRANO

Zarar yok. Bu adamlar
Bir tarafa gitsinler, ben işaret edince.
Saat?

RAGUENEAU

Altıyı tam on geçiyor!

CYRANO

(*Asabi bir tavırla, Ragueneau'nun masasına oturur ve önüne bir kâğıt çekerek.*)

Bana ince
Bir kalem!

RAGUENEAU

(Kulağındaki tüy kalemi uzatır.)

Buyurun!

POS BIYIKLI BİR SİLAHŞOR

(İçeriye girer ve gür bir sesle.)

Selam!

(Lise silahşora doğru koşar.)

CYRANO

Kim bu?

RAGUENEAU

Bizim hanımın bir ahbabı,
Dediğine göre kahramanlıklarının
Yokmuş haddi hesabı!

CYRANO

(Kalemi alır ve Ragueneau'ya uzaklaşmasını işaret ederek.)

Suss!

(Kendi kendine.)

Yazsam... Ve katlasam...
Eline verip kaçsam... Ah korkak, âciz adam!

(Kalemi yere atar.)

Fakat söz söylemek de imkânsız! Ah!

(Ragueneau'ya.)

Saat kaç?

RAGUENEAU

Şimdi altıyı çeyrek geçiyor!

CYRANO

(Göğsüne vurarak.)

Kalbini aç!
Derdini dök! Ah, olmaz... En iyisi bir mektup
Yazmak olacak yine.

(Kalemi yerden alır.)

Yüz defa yazıp bozup
Hazırladığım şeyi bir kâğıda geçirmek.

En iyisi bu! Dinle içinden gelen sesi.
Bu sevgi mektubunun kalbindir müsveddesi.
(*Yazar. Kapının camında sıska ve çekingen gölgelerin kaynaştığı görülür.*)

IV. Sahne

(*Ragueneau, Lise, silahşor, Cyrano küçük masada mektubunu yazmaktadır. Siyahlar giyinmiş, çorapları düşük, toz toprak içinde şairler girer.*)

LISE
(*Girerken Ragueneau'ya.*)
Zibidilerin geldi!
BİRİNCİ ŞAİR
(*Girerken Ragueneau'ya.*)
Meslektaş!
İKİNCİ ŞAİR
(*Ragueneau'nun elini sıkarken.*)
Aziz şair!
ÜÇÜNCÜ ŞAİR
Pastacıların şahı!
(*Bir pastayı koklayarak.*)
Ne hoş kokuyor kâfir!
DÖRDÜNCÜ ŞAİR
Kebapçılar Phoebus'u!
BEŞİNCİ ŞAİR
Aşçılar Apollon'u!
(*Ragueneau'nun etrafını alırlar, kucaklayıp tartaklarlar.*)
RAGUENEAU
İnsan rahat ediyor bunlarla enikonu!
BİRİNCİ ŞAİR
Nesle kapısında öyle kalabalık vardı ki,
Yol bulup geçemedik...

İKİNCİ ŞAİR
Sekiz mendebur sanki
Kılıç yutmuş gibi kaskatı,
Kaldırıma serilmiş yatıyordu!
CYRANO
(*Bir an başını kaldırır ve kendi kendine.*)
Bak gelmiyor hatırıma sekizincisi,
Ben yedi saymıştım sanki!
(*Yazmaya devam eder.*)
RAGUENEAU
(*Cyrano'ya.*)
Acaba bu kahraman kimdir?
CYRANO
(*Dalgın.*)
Haberim yok. Kim bilir?
LISE
(*Silahşora.*)
Siz biliyor musunuz?
SİLAHŞOR
(*Bıyıklarını bükerek.*)
Belki!
CYRANO
(*Kendi kendine yazısına devam ederken, arada sırada mırıldandığı duyulur.*)
...Sizi ne kadar...
BİRİNCİ ŞAİR
Bir tek adam kaçırmış o çeteyi diyorlar.
İKİNCİ ŞAİR
Görülecek şey! Yerde bir sürü sopa, mızrak!
CYRANO
(*Yazarak.*)
...Gözleriniz...
ÜÇÜNCÜ ŞAİR
Ta Orfèvres Rıhtımı'na kaçarak
Aceleden atmışlar şapkalarını yere.
Kalabalıktan nehir boyu dönmüş mahşere!

CYRANO

(*Yazarak.*)

...Dudaklarınız...

BİRİNCİ ŞAİR

Herif bir devmiş!

İKİNCİ ŞAİR

Hem de yaman!

CYRANO

(*Yazarak.*)

...Sizi görünce titriyorum korkudan...

ÜÇÜNCÜ ŞAİR

(*Bir pasta yiyerek.*)

Yeni bir şey yazdın mı Ragueneau?

CYRANO

(*Yazarak.*)

...Hürmetkârınız...

(*İmzalayacağı sırada durur, vazgeçer, mektubu katlayarak yeleğinin cebine koyar ve kalkar.*)

İmzaya ihtiyaç yok. Bizzat veririm.

RAGUENEAU

(*Üçüncü şaire.*)

Yalnız...

Yalnız manzum bir tarif...

ÜÇÜNCÜ ŞAİR

(*Pasta dolu bir tepsinin yanına yerleşerek.*)

Aman başla!

DÖRDÜNCÜ ŞAİR

(*Eline aldığı bir böreğe bakarak.*)

Bu börek takkesini atıvermiş telaşla!

(*Yutar.*)

BİRİNCİ ŞAİR

Bu badem gözlü dilber süzüyor derin derin

Güzel yüzünü deha sahibi şairinin!

(*Yutar.*)

İKİNCİ ŞAİR

Dinliyoruz.

ÜÇÜNCÜ ŞAİR

(*Elindeki kremalı pastayı hafifçe sıkarak.*)

Kremalı kahkaha saçıyor neşesinden!

İKİNCİ ŞAİR

(*Rebap şeklindeki kocaman pastayı ısırarak.*)

Her ne kadar ruhumuz doymuşsa da sesinden,
İlk defadır ki, rebap karnımı doyuruyor!

RAGUENEAU

(*Öksürür, takkesini düzeltir ve poz alarak okumaya hazırlanır.*)

Manzum bir tarif...

İKİNCİ ŞAİR

(*Birincisini dürterek.*)

Doydun mu?

BİRİNCİ ŞAİR

Kendine sor!

RAGUENEAU

Önce çalkalayın hem kabarta kabarta
Birkaç yumurta;
Hasıl olan köpüğe ilave edin sonra
Oldukça koyu
Portakal suyu;
Biraz da tatlı badem sübyesi ardı sıra.
Kalıba yerleştirin dikkatlice hamuru;
Yanlara doğru
Birer de badem koyun ve sonra ihtimamla,
Fazla kaçmasın,
Ölçüyü kısın,
Biraz da likör varsa, akıtın damla damla.
Köpüğü de, efendim, sonunda edin boca.
Kalıp dolunca,
Hemen fırına atın. Az sonra çekin geri;
Ve afiyetle yiyin bademli şaheseri!

BÜTÜN ŞAİRLER

(*Ağızları dolu dolu.*)

Enfes, azizim, enfes!..

BİR ŞAİR

(*Boğulur gibi.*)

Hanf!..

(*Şairler yiye yiye dip tarafa giderler. Bir müddetten beri onları seyreden Cyrano Ragueneau'ya yaklaşır.*)

CYRANO

Şiirinle gelip iştaha
Yutacaklardı dükkânını az daha!

RAGUENEAU

(*Pesten ve tebessümle.*)

Biliyorum ve hatta çekinmesinler diye,
Şiir okurken yere bakarım biteviye.
Böylece zevkim iki misli oluyor demek:
Hem açları doyurmak, hem de şiir söylemek...

CYRANO

(*Ragueneau'nun omzuna vurarak.*)

Hoşuma gidiyorsun!

(*Ragueneau, dostlarının yanına gider. Cyrano arkasından bakar ve sonra birdenbire.*)

Hey Lise!

(*Silahşorla tatlı tatlı konuşan Lise, irkilir gibi olur ve Cyrano'ya yaklaşır.*)

Sizi yüzbaşı
Muhasaraya almış galiba?

LISE

(*Haysiyetine dokunulmuş gibi.*)

Benim de silahım var. Bana el uzatanın
Bir bakışta elleri kopar, buna inanın!

CYRANO

İnanmak istiyorum, ama bu bakışlarda
Müdafaadan ziyade teslimiyet hali var da!

LISE

(*Hiddetli.*)

Ama...

CYRANO

(*Keskin.*)

Ragueneau dostumdur! Bu sebeple Lise hanım
Onu utanılacak bir hale koymayalım!

LISE

Fakat siz...

CYRANO

(*Sesini silahşor işitsin diye yükselterek.*)

Sivrisinek saz gelir anlayana!

(*Silahşoru selamlar ve duvar saatine baktıktan sonra dip taraftaki kapıya beklemeye gider.*)

LISE

(*Sadece Cyrano'nun selamına mukabele etmekle iktifa eden silahşora.*)

Sende erkeklik yok mu? Put gibi durmasana!
Burnuna dokunuver!

SİLAHŞOR

(*Peşinde Lise, hızla uzaklaşır.*)

Aman, Tanrı korusun!

CYRANO

(*Dipteki kapıdan, Ragueneau'ya şairleri alıp götürmesini işaret ederek.*)

Hişt!..

RAGUENEAU

(*Şairlere sağ taraftaki kapıyı göstererek.*)

Dostlarım buraya!

CYRANO

(*Sabırsızlanarak.*)

Hişt! Hişt!

RAGUENEAU

(*Şairleri ite kaka.*)

Buraya buyurun
A canım!

BİRİNCİ ŞAİR

(*Ağzı dolu dolu, gitmek istemeyerek.*)

Ya pastalar?

İKİNCİ ŞAİR

Onları da alırız!

(*Hepsi pastaları yağma ettikten sonra Ragueneau'nun ardından çıkarlar.*)

V. Sahne

(*Cyrano, Roxane, dadı.*)

CYRANO

Görürsem şayet küçük bir ümit,
Mektubunu veririm!..

(*Roxane yüzü maskeli, arkasında dadıyla camlı kapının arkasında görünür. Cyrano derhâl kapıyı açar.*)

Buyurun!

(*Dadıya doğru ilerleyerek.*)

Bir çift sözüm var.
Pasta sever misiniz?

DADI

Hasta olacak kadar!

CYRANO

(*Hemen tezgâhın üzerinden kese kâğıtlarını alarak.*)

Ne âlâ! İşte size iki tanecik sone,
Mösyö Benserade'ın...

DADI

(*Yüzünü ekşiterek.*)

Ha?

CYRANO

İçine de kestane şekeri.

DADI

(*Yüzü güler.*)

Haa!

CYRANO
Mükemmel! Bilmem kaymaklı baba
Hoşunuza gider mi?
DADI
(*Pürciddiyet.*)
Kim sevmez ki acaba?
CYRANO
Altı tanecik sardım Saint-Amant'ın şiirine
Chapelain'in şiirine de, kremalı yerine,
İsterseniz elmalı bir tart saralım. Elbet
Buzlu olsalar daha iyi olurdu.
DADI
Evet!
CYRANO
Üzülmeye mahal yok, çaresi var her şeyin,
Burası fazla sıcak, gidin, sokakta yiyin!
DADI
Ama...
CYRANO
(*Dadıyı dışarıya iterek.*)
Hepsini yiyin! Bırakmayın bir tane!

VI. Sahne

(*Cyrano, Roxane, bir aralık dadı.*)

CYRANO
Yıllar var ki bu anı bekledim sadıkane;
Bir an ki, hatırlayıp hayatta olduğumu,
Buraya kadar zahmet ettiniz. Kusurumu
Affedin, sebep nedir bu kadar iltifata?
ROXANE
(*Maskesini çıkararak.*)
Evvela minnettarım size. Beni hayata
Yeniden getirdiniz bir kılıç darbesiyle.

Zaten o da birinin elinde bir vesile,
Bana yaklaşmak için bir çareydi.

CYRANO

De Guiche, değil mi bu?

ROXANE

(*Yere bakarak.*)

Hakkınız var. De Guiche'di bu zavallı meczubu
Bana musallat eden...

CYRANO

Demek Madam, bu çirkin burun için değilmiş,
Güzel gözlerinizin uğruna vuruşmuşum!

ROXANE

Sonra... Sizi buraya kadar böyle yoruşum,
Başka bir sebepledir. İtirafım var size...
Fakat önce muhtacım ağabeyliğinize.
Hani o göle yakın büyük parkta, kaç yıl,
Beraber oynadığım ağabey olun yine.

CYRANO

Ya, evet! Bergerac'a gelirdiniz yazları!

ROXANE

Siz de oynarken kılıç yapardınız sazları!

CYRANO

Mısır püskülünden ne güzel saç örerdiniz
Bebeğinize!

ROXANE

Ne şen geçerdi günlerimiz!

CYRANO

Ne güzelmiş o günler!

ROXANE

Bir anda yapardınız her istediğimi!

CYRANO

O zamanlar adınız Roxane değil, Madeleine'di!

ROXANE

Güzel miydim acaba?

CYRANO
Eh, çirkin değildiniz!
ROXANE
Bilseniz, ne azaba
Düşerdim bazen sizi, yaramazlıktan eli
Kan içinde görünce. O zaman vesveseli
Bir anne hiddetiyle derdim:
(*Cyrano'nun elini tutarak.*)
"Nedir bu halin?"
(*Birdenbire hayretle duraklar.*)
O... İşte bu olmadı.
(*Cyrano elini çekmek ister.*)
Hayır, yakına gelin!
Bu yaşta yaramazlık! Yine ne oldu sana?
CYRANO
Oynamaya gitmiştim biraz Nesle kapısına.
ROXANE
(*Bir masaya oturur ve mendilini bir bardakta ıslatarak.*)
Uzatın!
CYRANO
(*Oturur.*)
Böyle anne olduktan sonra!
ROXANE
Anlatın bakalım şimdi
Size böyle hücum edenler kimdi?
CYRANO
(*Küçümseyerek.*)
Topu topu yüz kişi!..
ROXANE
Anlatın!
CYRANO
Adam siz de!
Asıl siz anlatınız, az önce içinizde
Dert olan şeyi.

ROXANE

(*Cyrano'nun elini bırakmayarak.*)

Peki. Şimdi cesaretim var.
Bana kuvvet veriyor bütün bu hatıralar.
İşte derdim: Birini seviyorum!

CYRANO

Ya!

ROXANE

Fakat.
Kendisinin haberi yok.

CYRANO

Ya!

ROXANE

Henüz yok, heyhat!

CYRANO

Ya!

ROXANE

Ama pek yakında elbette öğrenecek.

CYRANO

Ya!

ROXANE

Uzaktan seviyor, mahcup ve hatta ürkek
Bir çocuk!

CYRANO

Ya!

ROXANE

Çekmeyin elinizi, bitmedi.
İtirafa mecali yok, hep içinde derdi.

CYRANO

Ya!

ROXANE

(*Mendiliyle Cyrano'nun elini sardıktan sonra.*)

Biliyor musunuz nerede? Söyleyim, bakın,
Sizin alayınızda... Benden çok size yakın!

CYRANO

Ya!

ROXANE

(*Gülerek.*)

Hatta dahası var: Sizin bölüğünüzde...

CYRANO

Ya!

ROXANE

Âdeta bir deha gülümsüyor o yüzde.
Mağrur, asil, kahraman, genç ve güzel...

CYRANO

(*Betbeniz uçmuş, yerinden kalkarak.*)

Güzel mi?

ROXANE

Ne var? Ne oldu size?

CYRANO

Hiç, hiç, yalnız elimi
Bir yere çarptım.

ROXANE

İşte seviyorum velhasıl.
Uzaktan görüyorum tiyatroda ve asıl
Tuhaf olanı şu ki...

CYRANO

Demek konuşmadınız?

ROXANE

Gözlerimiz konuştu belki uzaktan yalnız.

CYRANO

Nereden biliyorsun o halde onun da...

ROXANE

Öğrenmesi
Kolay. Çekiştirirler, bilirsiniz, herkesi
Royale meydanında.

CYRANO

Peki, cadetlerden mi?

ROXANE
Muhafız kıtası cadetlerinden.
CYRANO
İsmi?
ROXANE
Baron Christian de Neuvillette.
CYRANO
Nasıl? Cadetlerden olamaz.
ROXANE
Ya bu sabah girmişse! İnsaf ediniz biraz.
Bakın kumandan da Carbon de Castel-Jaloux.
CYRANO
Ne kadar çabuk gönül vermişsiniz. Fakat bu...
DADI
(*Dipteki kapıdan görünerek.*)
Pastaları bitirdim epey zamandan beri.
CYRANO
Âlâ, şimdi de gidip okuyun şiirleri!
Kese kâğıtlarını hatmedin birer birer.
(*Dadı çıkar.*)
Yavrucuğum, bilirim, siz ancak güzel sözler,
Zarafet seversiniz. Ya bu vurdumduymazın
Biriyse!
ROXANE
Olamaz, d'Urfe kahrtamanları gibi saçları!
CYRANO
Başının içi, dışı kadar güzel değilse?
ROXANE
Güzel söz söylemeyi, eminim, bilse bilse
Ancak o bilir.
CYRANO
Evet! Güzellik, size kalsa,
Her şeyi affettirir. Ya büsbütün aptalsa!

ROXANE

(*Ayağını yere vurarak.*)

O zaman da ölürüm kederimden. İşte o kadar!

CYRANO

(*Bir an sustuktan sonra.*)

Peki bunun için mi zahmet ettiniz buraya kadar?

ROXANE

Hayır. Biri
Yüreğime bir ateş düşürdü dünden beri;
Dedi ki, o bölükte yalnız Gaskonlar varmış...

CYRANO

Yabancı gördüler mi, kavga çıkarırlarmış.
Bilhassa, halis Gaskon olmayıp, ara sıra,
İltimasla kayrılan acemi çaylaklara
Rahat yokmuş dediler, değil mi?

ROXANE

Ah bilseniz,
Ne kadar korktum!

CYRANO

Nedensiz değil endişeniz!

ROXANE

Fakat sonra düşündüm; hatırıma siz geldiniz.
Nitekim dün gece de karşınızda betbeniz
Kalmamıştı bütün o farfara güruhunda.
Dedim ki, isterseniz, hiçbirinin ruhunda
Kalmaz kavga çıkarmak arzusu...

CYRANO

Peki. Sizin küçük baron,
Artık himaye edilecek, korkmayın!

ROXANE

Söz verdiniz, öyle mi? Ne kadar bahtiyarım!

CYRANO

Evet, söz veriyorum.

ROXANE
Ne iftihar duyarım
Şayet dost olursanız...
CYRANO
Ona da peki!
ROXANE
Demek
Artık hiçbirisiyle düello etmeyecek,
Değil mi?
CYRANO
İsterseniz yemin...
ROXANE
(*Sözünü keserek.*)
Ne münasebet!
Bilseniz size karşı beslediğim muhabbet
Ne kadar samimidir! Geç oldu. Gitmeliyim!
(*Hemen, yalnız alnını örten dantelâ maskesini indirir ve dalgın bir tavırla.*)
Ya dün geceki kavga? Ben de amma deliyim,
Unutuverecektim az kalsın. Fevkalade
Bir şey olmalı. Kuzum unutmayın, her hâlde
Söyleyin bana yazsın!
(*Eliyle bir öpücük gönderir.*)
Çok seviyorum sizi!
CYRANO
Öyle, öyle!
ROXANE
Demek yüz kişi bükemedi bileğinizi!
Hoşça kalın! Gücenmek yok, değil mi?
CYRANO
Katiyen!
ROXANE
Ne zormuş sizi yenmek!
Yüz kişi... Ah, geç kaldım... Hem de ne cesaretle!

CYRANO

(Selamlayarak.)

Dünkü cesaret nedir bugünküne nispetle!

(Roxane çıkar. Cyrano gözleri yere dikili, hareketsiz kalır. Bir sessizlik. Ragueneau sağdaki kapıdan başını uzatır.)

VII. Sahne

(Cyrano, Ragueneau, şairler, Carbon de Castel-Jaloux, cadetler, halk vs. sonra De Guiche.)

RAGUENEAU

Gireyim mi?

CYRANO

(Kımıldamaksızın.)

Gir!

(Ragueneau işaret eder; dostları da gelir. Aynı zamanda dipteki kapıdan Carbon de Castel-Jaloux peyda olur. Üstünde muhafız yüzbaşısı üniforması vardır. Cyrano'yu görünce ellerini açarak.)

CARBON

İşte!

CYRANO

(Başını kaldırarak.)

Yüzbaşım!

CARBON

(Coşkuyla.)

Koca aslan!

Her şeyi duyduk. Bizim cadetler burada!

CYRANO

(Gerileyerek.)

Aman...

CARBON

(Alıp götürmek ister.)

Gel, görmek istiyorlar seni.

CYRANO

Olmaz, bırakın.

CARBON

Karşıki meyhanede hepsi...

CYRANO

Yapmayın ben...

CARBON

(Kapıya gider ve gök gürültüsünü andıran bir sesle bağırarak.)

Kahraman istemiyor, keyfi yokmuş!

DIŞARIDAN BİR SES

Vay, neden?

(Dışarıdan gittikçe yaklaşan çizme ve kılıç sesleri.)

CARBON

(Ellerini ovuşturarak.)

Merak etme, hepsi de çıktılar meyhaneden!

(Bütün cadetler, Milledious, Capdedious, Mordious, Pocapdedious diye bağrışarak içeriye girerler.)

RAGUENEAU

(Dehşetle geri çekilerek.)

Siz hep Gaskon musunuz baylar?

CADETLER

(Hep bir ağızdan.)

Elbette!

BİR CADET

(Cyrano'ya.)

Yaşa!

CYRANO

Baron!

DİĞER BİR CADET

(Elini sıkarak.)

Bravo!

CYRANO
Baron!
BİR ÜÇÜNCÜ
Gel bir kucaklayayım seni!
CYRANO
Haşa Baron!
BİRÇOĞU
Gel kucaklaşalım!
CYRANO
(*Ne cevap vereceğini bilmeksizin.*)
Baron!.. Baron!.. Yapmayın!
RAGUENEAU
Siz hep Baron musunuz?
CADETLER
(*Bir ağızdan.*)
Elbette...
RAGUENEAU
Gerçekten mi?
BİRİNCİ CADET
Taçlarımız üst üste konsa bir kule olur!
LE BRET
(*Girer ve Cyrano'ya koşarak.*)
Arayan arayana seni. Aman gitme dur!
Başlarında dün gece peşin sıra gelenler,
Dışarıda bir yığın halk!
CYRANO
(*Dehşet içinde.*)
Demedin ya birader
Nerede olduğumu?
LE BRET
(*Ellerini ovuşturarak.*)
Bilakis!
BİR BURJUVA
(*Arkasında bir grup ile gelerek.*)
Mösyö! Bütün

Marais Mahallesi huzurunuzda!..

(Dışarıda, sokakta kalabalık, tahtırevanlar, arabalar kapıda.)

LE BRET

(Mütebessim, Cyrano'ya alçak sesle.)

Bugün
Roxane'e ne söyledin?

CYRANO

(Sertçe.)

Bahsetme!

(Dışarıdaki kalabalık "Cyrano! Cyrano!" diye bağırışır. Dükkâna hücum. İtişip kakışmalar. Alkışlar.)

RAGUENEAU

(Bir masanın üstüne çıkarak.)

Ah, mahvoldu gitti dükkânım,
Adam sen de! Sağ olsun canım!

BAZILARI

(Cyrano'nun etrafında.)

Dostum!.. Dostum!..

CYRANO

Bu kadar dostum yoktu dün gece!

LE BRET

(Memnuniyetle.)

Muvaffakiyet!

GENÇ BİR MARKİ

(Koşarak gelir ve elini uzatır.)

Dostum! Seni böyle görünce...

CYRANO

Senli benli mi olduk şimdi? Acaba nerede
Birlikte kaz güttük?

DİĞER BİR MARKİ

Mösyö, şurada, araba içinde,
Birkaç hanım görmek istiyor sizi.
Gelin, takdim edeyim.

CYRANO
(*Tok bir tavırla.*)
Ya!.. Zatıalinizi
Önce bana kim takdim edecek?
LE BRET
(*Hayretle.*)
Ama neyin var senin?
CYRANO
Sus!
BİR MUHARRİR
(*Elinde bir divit.*)
Tafsilat verir misiniz biraz?
CYRANO
Hayır!
LE BRET
(*Cyrano'yu dürterek.*)
Bu zat Théophraste Renaudot'dur.
Gazetenin mucidi!
CYRANO
Kâfi!
LE BRET
Herkes hayran bu harekete.
İstikbali parlakmış diyorlar bu icadın.
BİR ŞAİR
(*Yaklaşır.*)
Mösyö!
CYRANO
Yine mi?
ŞAİR
Size taşıdığınız adın
Harfleriyle nadide mısraları bezenmiş
Bir şiir sunacağım.
CYRANO
Yetişir!..

(*Kalabalıkta bir kımıldanma. Herkes yol verir. De Guiche, yanında Cuigy, Brissaille ve birinci perdenin sonunda Cyrano ile birlikte yola çıkmış olan diğer zabitlerle gelir.*)

CUIGY

(*Hemen Cyrano'ya koşarak.*)

Mösyö De Guiche!

(*Halkta mırıldanma. Herkes sıralanır.*)

Mareşal de Gassion tarafından geldiler.

DE GUICHE

(*Cyrano'yu selamlayarak.*)

Mareşal tebrik eder ve afiyetler diler.
Zaten kalmadı dünkü macerayı duymayan.

CYRANO

(*Eğilerek.*)

Mareşal cenapları anlar kahramanlıktan.

(*Halktan "Bravo!" sesleri.*)

DE GUICHE

(*Zabitleri göstererek.*)

Şayet bu arkadaşlar yemin etmeselerdi,
Katiyen inanmazdı, böyle şey olmaz, derdi!

CUIGY

Hep gözümüzle gördük!

LE BRET

(*Dalgın duran Cyrano'ya alçak sesle.*)

Yine ne oldu sana?

CYRANO

Sus! Yeter!

LE BRET

Kederlisin. Şu haline baksana!

CYRANO

(*Ürperir ve derhâl dikilerek.*)

Istırap duyacağım ha? Bunların önünde,
Öyle mi?

(*Bıyıkları diken diken olur, göğsü kabarır.*)

Şimdi seyret!..

DE GUICHE

(Kulağına Cuigy'nin bir şeyler fısıldaması üzerine, Cyrano'ya.)

Kimlerin bölüğünde
Hizmet ediyorsunuz? Bütün maziniz zaten
Şan ve şerefle dolu. Acaba hakikaten
Şu zıpır Gaskonların bölüğünde misiniz?

CYRANO

Evet. Cadetlerdenim.

BİR CADET

(Âdeta gürler gibi.)

Bizdendir!

DE GUICHE

(Cyrano'nun arkasında saf olan Gaskonlara bakarak.)

Demek ki siz...
Bütün bu mağrur zevat... Bunlar demek şu meşhur...

CARBON

Hey Cyrano!

CYRANO

Yüzbaşım!

CARBON

Bölük tam mevcutludur.
Haydi bir zahmet edip yüzbaşının yerine,
Bölüğünü takdim et De Guiche hazretlerine!

CYRANO

(De Guiche'e doğru iki adım atar ve cadetleri göstererek.)

Bunlar Gaskonya beyleri,
Başlarında Castel-Jaloux.
Atıcı, atak, serseri,
Bunlar Gaskonya beyleri,
Beyzadenin derbederi,
Armalı, sırmalı, tuğlu,
Bunlar Gaskonya beyleri,
Başlarında Castel-Jaloux.

Boştur hepsinin kemeri,
Fakat bıyıklar burulu,
Parlar gözlerinin feri;
Boştur hepsinin kemeri,
Şapkalarının tüyleri,
Geçerken süpürür yolu.
Boştur hepsinin kemeri,
Fakat bıyıkları burulu.

Yoktur bunlardan beteri,
Arasanız sağı solu.
Can alıp vermenin eri,
Yoktur bunlardan beteri,
Nerede bir boğuşma yeri,
Varsa hep bunlarla dolu.
Yoktur bunlardan beteri,
Arasanız sağı solu.

Bunlar Gaskonya beyleri,
Hoş görürler kızı, dulu!
Kadınlar, siz gelin beri!
Bunlar Gaskonya beyleri,
Kocalar, geçin ileri,
Çalın flütle davulu!
Bunlar Gaskonya beyleri,
Hoş görürler kızı, dulu!

DE GUICHE

(*Ragueneau'nun derhâl getirdiği bir koltuğa mühmel bir tavırla oturarak.*)

Şairlik devrimizde bir süstür. Siz de benim
Süsüm olur musunuz?

CYRANO

Asla. Ben hür gezenlerdenim!

DE GUICHE

Amcam Richelieu sizden dün pek hoşlandı gibi.
Size yardım edeyim.

LE BRET

(*Heyecanla.*)

Yüce Tanrım!

DE GUICHE

Galiba beş perdelik manzum bir eseriniz varmış?

LE BRET

(*Cyrano'nun kulağına.*)

Senin *Agrippine* nihayet oynanacak!

DE GUICHE

Bizzat götürün kendisine...

CYRANO

(*Bir an için hevese kapılır.*)

Gerçekten mi...

DE GUICHE

Kendisi şiirde üstattır.
Birkaç mısraınızı da tashih ediverir!..

CYRANO

(*Derhâl surat asar.*)

Olmaz Mösyö! Gidemem bu kadar ileriye.
Belki bir virgülümü çizip atarlar diye
Şimdiden ter dökmeye başladım!

DE GUICHE

Güzel ama,
Bir de hoşa gitti mi, semahatta amcama
Hiç kimse yetişemez.

CYRANO

Belki ben yetişirim!
Sevdiğim mısralarla bezenince bir şiirim,
Kendi şairliğime bir şükran olsun diye,
Onu kendi kendime okurum biteviye.

DE GUICHE

Mağrursunuz!

CYRANO

Nasıl da farkına vardınız?

BİR CADET

(*Kılıcına tüyleri dökülmüş, delik deşik, yamru yumru bir sürü şapka geçirmiş gelir.*)

Cyrano bak!
Bu tüyleri yolunmuş da cascavlak
Kalmış avı rıhtımda bulduk bugün! Herhâlde
Kaçakların olmalı!

CARBON

(*Müstehziyane.*)

Ganimet! Fevkalade!

(*Herkes gülüşür.*)

CUIGY

Bu çapkınlara emir veren herif, eminim,
Hiddetten kudurmuştur.

BRISSAILLE

Kimdir acaba?

DE GUICHE

Benim!

(*Gülüşmeler birdenbire kesilir.*)

O şair taslağına bildirsinler haddini
Diye ben emir verdim. Elbet insan kendini
Böyle ufak işlerle üzmez!

(*Etrafta tuhaf bir sessizlik.*)

CADET

(*Cyrano'ya şapkaları göstererek, pesten.*)

Bari işe yarasın bu kalabalık
Hepsi yağlı, çorbalık!

CYRANO

(*Kılıcı alır ve şapkaları, bir reveransla De Guiche'in ayakları ucuna sererek.*)

Monsenyör, dostlarına geri vermek dilerse
Emrine amadedir!

DE GUICHE

(*Yerinden kalkar ve sert bir sesle.*)

Haber verin herkese,
Derhâl tahtırevanım hazırlansın!

(*Cyrano'ya şiddetle.*)

Siz demin...

BİR SES

(*Sokaktan.*)

Kont De Guiche'in tahtırevanı gelsin!

DE GUICHE

(*Kendini zapt eder ve pürtebessüm.*)

Don Kişot'u okudunuz mu?

CYRANO

Okudum. Hem de çıkarırım şapkamı mutlak
Nerede adı geçerse bu zavallı rüküşün!

DE GUICHE

Öyleyse hemen bugün
Tekrar okuyun!

TAHTIREVANCI

(*Uzaktan görünür.*)

Hazır tahtırevan!

DE GUICHE

Özellikle de değirmenler bahsini!

CYRANO

(*Selamlayarak.*)

Evet, on üçüncü fasıl!

DE GUICHE

Çünkü değirmenlere saldırdığı zaman...

CYRANO

Demek ben her rüzgâra uyarak kol sallayan
Güruha çatıyorum!

DE GUICHE

Kanada çarparsanız,
Düşünün ne müthiştir o dev kollardaki hız,
Çarpmaya görsün, bir de çarptı mı size,
Çamura düşersiniz döne döne!

CYRANO

Yahut çıkarım ta gökyüzüne!

(De Guiche çıkar. Tahtırevanına bindiği görülür. Asilzadeler, birbirleriyle fısıldaşarak uzaklaşır. Le Bret bunları uğurlar. Kalabalık çıkar.)

VIII. Sahne

(Cyrano, Le Bret, sağda solda masalara oturarak yiyip içmeye koyulan cadetler.)

CYRANO

(Kendini selamlamaya cesaret etmeksizin çıkanları neşeli bir tavırla uğurlayarak.)

Güle güle efendim! Yine buyurun efendim!

LE BRET

(Mükedder,[11] ellerini havaya kaldırmış bekler.)

Doğrusu pek beğendim bugün yaptıklarını!

CYRANO

Kuzum yine başlama homurdanmaya!

LE BRET

Ayağına geleni geri tepmek bu ama!

CYRANO

Doğru, ileri gittim biraz.

LE BRET

(Zafer kazanmış gibi.)

Gördün mü?

---

11 Kederli.

CYRANO
Başka türlü yapamam fakat.
Emin ol, bence budur işte hayat!
LE BRET
Silahşor gururunu bir an bırakmaya çalış!
O zaman para, şöhret...
CYRANO
Ya ne yapmak lazımmış?
Sağlam bir dayı bulup çatmak sırnaşık gibi,
Bir ağaç gövdesini, tıpkı sarmaşık gibi,
Yerden etekleyerek velinimet sanmak mı?
Kudretle davranmayıp hileyle tırmanmak mı?
İstemem eksik olsun! Herkes gibi, koşarak,
Yabanın zenginine methiyeler mi yazmak?
Yoksa nazırın yüzü gülecek diye bir an
Karşısında takla mı atmak lazım her zaman?
İstemem eksik olsun! Ricaya mı gitmeli?
Kapı kapı dolaşıp pabuç mu eskitmeli?
Yoksa nasır mı tutsun sürünmekten dizlerim?
Yahut eğilmekten mi ağrısın ötem berim?
İstemem eksik olsun! Tazıya tut, tavşana
Kaç mı demeli? Belki kaz gelir diye bana
Tavuk mu göndermeli? Yoksa bir fino gibi
Susta durmak mıdır ki, acep en münasibi?
İstemem eksik olsun! Bir kibar salonunda
Kucak kucak dolaşıp boy atmak ve sonunda,
Marifet şiire koyup kameri, yıldızları,
Aşka getirmek midir, evde kalmış kızları?
İstemem eksik olsun! Yahut şan olsun diye,
Meşhur bir kitapçıya giderek, veresiye
Şiir mecmuası mı bastırmalı? İstemem
Eksik olsun! Acaba bulup bir alay sersem
Meyhane köşesinde dâhi olmak mı hüner?
İstemem eksik olsun! Bir tek şiirle yer yer

Dolaşıp da herkesten alkış mı dilenmeli?
İstemem eksik olsun! Yoksa bir sürü keli
Sırma saçlı diyerek göğe mi çıkarmalı?
Yoksa ödüm mü kopsun Tanrının bir aptalı
Gazeteye bir tenkit yazacak diye her gün?
Yahut sayıklamak mı lazım: "Adım görünsün
Aman!" diye şu meşhur *Mercure* ceridesinde?
İstemem eksik olsun! Ve tâ son nefesinde
Bile çekinmek, korkmak, benzi sararmak, bitmek,
Şiir yazacak yerde ziyaretlere gitmek,
Karşısında zoraki sırıtmak her abusun.[12]
Eksik olsun istemem, istemem eksik olsun!
Fakat, şarkı söylemek, gülmek, dalmak hülyaya,
Yapayalnız, ama hür seyahat etmek aya,
Gören gözü, çınlayan sesi olmak ve canı
İsteyince şapkayı ters giymek, karışanı
Olmamak. Bir hiç için ya kılıcına ya
Kalemine sarılmak ve ancak duya duya
Yazmak, sonra da gayet tevazuyla kendine:
Çocuğum! demek, bütün bunları hoş gör yine,
Hoş gör bu çiçekleri, hatta bu kuru dalı,
Bunlar yabanın değil, kendi bahçenin malı!
Varsın, küçücük olsun fütuhatın,[13] fakat bil,
Onu fetheden sensin, yoksa başkası değil.
Ara hakkını hatta kendi nefsinden bile.
Velhasıl bir tufeyli[14] sarmaşık zilletiyle
Tırmanma! Varsın boyun olmasın söğüt kadar,
Bulutlara çıkmazsa yaprakların ne zarar?
Kavaklar sıra sıra dikilse de karşına
Boy ver dayanmaksızın, yalnız ve tek başına!

12 Somurtkanın.
13 Zaferlerin.
14 Dalkavuk.

LE BRET
Tek başına, anladık, fakat herkese rağmen,
Hiç olur mu bu? Bilmem nasıl tutuldun, hemen
Her gün, her yerde düşman kazanmak illetine?
CYRANO
Baka baka sizdeki ahbap bereketine,
Göre göre onlara nasıl güldüğünüzü,
Nereden bulduğunuzu bu sahte güler yüzü!
Bense yolun üstünden selamlar eksildi mi,
İçimden tebrik edip derhâl kendi kendimi,
"Yine düşman kazandık!" der, memnun olurum.
LE BRET
Ne büyük hata!
CYRANO
Evet, budur benim kusurum!
Nobranlık mesleğimdir, nefret edilmek zevkim!
Bilsen, nasıl yürünür, asil ve mütehakkim,
Dikildi mi o gözler bir hançer gibi sana!
Ne hoş lekeler yapar kendi yakalarına,
Kıskançların tükürüğü, alçakların salyası!
Sizlerin boynunuzu saran dostluk kolyası,
İtalya'da yapılan o geniş ve ajurlu
Yakalara benzer ki içinde en gururlu
Erkek çehresi bile bir anda kadınlaşır.
İnsan rahat edemez, çünkü başı dik taşır
Bir kaide olmazsa yüzümüz düşer yere.
Hâlbuki benim yakam kinimdir, bir cendere
Gibi boynumu sıkıp başımı dimdik tutar;
Düşman düşman üstüne geldi mi, arşa kadar
Yükselir alnım. Evet, kin, boynumda laledir,
Fakat aynı zamanda alnımda bir haledir!
LE BRET
(Bir müddet duraladıktan sonra Cyrano'nun koluna girer.)

Herkese yüksekten at, dök içindeki kini;
Ama benden saklama seni sevmediğini!

CYRANO

(*Şiddetle.*)

Sus, yeter!

(*Bir müddetten beri Christian içeriye girmiş ve cadetler arasına karışmıştır. Cadetler onunla konuşmaz. Christian tek başına küçük bir masanın önüne oturur ve Lise ona içki getirir.*)

IX. Sahne

(*Cyrano, Le Bret, cadetler, Christian de Neuvillette.*)

BİR CADET

(*Elinde kadeh, dipteki masaların birinden.*)

Hey Cyrano!

(*Cyrano dönünce.*)

Anlat şu hikâyeni!

CYRANO

Birazdan anlatırım.

(*Le Bret'nin kolunda, konuşa konuşa uzaklaşır.*)

CADET

(*Yerinden kalkar ve ön tarafa doğru gelerek.*)

Bir ders olurdu yani

(*Christian'ın masası önünde durarak.*)

Bizim mahcup çırağa!

CHRISTIAN

(*Başını kaldırarak.*)

Nasıl, ben miyim çırak?

BİR BAŞKA CADET

Evet, acemi çaylak!

CHRISTIAN

Ben mi acemi çaylak?

BİRİNCİ CADET

Mösyö de Neuvillette, şunu bilin, nasıl bilhassa
Asılanın evinde ipin lafı olmazsa,
Bizde de bir şey vardır, hiç söylenmez!

CHRISTIAN

Ne gibi?

BİR BAŞKA CADET

(*Korkunç bir sesle.*)

Bakın!

(*Elini esrarengiz bir tavırla, üç defa burnuna götürür.*)

Anladınız mı?

CHRISTIAN

Ha bu...

DİĞER BİR CADET

Aman Tanrım!
Susun, kimse duymasın, yoksa...

(*Dipte Le Bret ile konuşan Cyrano'yu göstererek.*)

Oradakiyle
Başınızı belaya sokarsınız!

DİĞER BİR CADET

(*Christian öncekilere doğru dönmüşken, sessizce gelip masanın üstüne oturmuştur.*)

Bu bile
Kâfi değil. Geçen gün iki hımhım geberdi,
Sırf bu yüzden. Malum ya bizim hazretin derdi
Günü budur! Burundan konuşulmaz!

DİĞER BİR CADET

(*Yüzükoyun altına girdiği masadan peyda olarak, korkunç bir tavırla.*)

Beklemeden ecelini
Ahirete gitmek isteyen deli,
Hiç durmadan, burundan bahsetsin!

DİĞER BİR CADET

(*Ötekini omuzlarından tutarak.*)

Kâfidir bir kelime
Hatta fazlaca gelir; işaret etme,
Bir telmihte bulunma, hep aynı yola varır.
Mendilini çıkaran kefenini çıkarır!

(*Sessizlik... Bütün cadetler kollarını kavuşturarak Christian'a bakar. Christian yerinden kalkar ve bir zabitle konuşan, hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi görünen Carbon de Castel-Jaloux'ya yaklaşır.*)

CHRISTIAN

Yüzbaşım!

CARBON

(*Döner ve gözlerinin içine bakarak.*)

Mösyö?

CHRISTIAN

Fazla atan cenuplulara
Ne yapılması âdettir?

CARBON

Onlara ara sıra
Hem şimalli, hem yiğit olmanın mümkünlüğü
İspat edilmelidir.

(*Arkasını döner.*)

CHRISTIAN

Teşekkürler!

BİRİNCİ CADET

(*Cyrano'ya.*)

Yahu nerede kaldı bu
Hikâye? Anlatsana!

(*Herkes: "Anlat! Anlat!" diye bağrışır.*)

CYRANO

(*Ön tarafa doğru gelerek.*)

Şu bizim macera mı?
Peki, dinleyin. Malum heriflerin meramı,
Ben de yapayalnız yola düzüldüm. Ayın içi
Saat gibi yanmıştı. O anda bir saatçi
Gökyüzünde belirdi, üşenmeden emeğe,

Başladı biraz bulut alıp temizlemeye
Bu yuvarlak saatin mineli kadranını;
Bir karanlık bastı ki ansızın, vay canını,
Sağı solu seçmenin imkânı yok, nafile
İnsan göremez oldu...

CHRISTIAN

Kendi burnunu bile!

(*Sessizlik. Herkes yavaşça yerinden doğrulur ve dehşet bürüyen gözlerle Cyrano'ya bakar. Cyrano şaşkın, duraklamıştır. Bir müddet böyle geçer.*)

CYRANO

Kimdir bu adam?

BİR CADET

(*Alçak sesle.*)

Daha bu sabah geldi.

CYRANO

(*Christian'a doğru bir adım atar.*)

Adı?

CARBON

(*Alçak sesle.*)

Baron de Neuv...

CYRANO

(*Derhâl durur ve sert bir sesle.*)

Ah demek o!.. Mesele kalmadı.

(*Sararır, kızarır, tekrar Christian'ın üzerine atılmak ister gibi olur.*)

Fakat...

(*Sonra kendine hâkim olur ve derinden gelen bir sesle.*)

Peki...

(*Tekrar hikâyeye başlar.*)

Neredeydik?

(*Sesinde hiddet emaresi.*)

Lanet olsun!

(*Tabii bir tonla devam eder.*)

Evet.
Göz gözü görmez oldu.
(*Herkeste bir şaşkınlık. Cadetler birbirlerine bakışarak, yerlerine otururlar.*)
Kendi kendime hayret
Diyordum, bir baldırıçıplak için bu akşam,
Yine bir kodamanı kızdıracaksın, tamam!
Fakat herif bunları...

CHRISTIAN
Burnundan getirecek!
(*Herkes yerinden kalkar. Christian ise iskemlesinde sallanır.*)

CYRANO
(*Boğuk bir sesle.*)
Hayır, herif bunları sana ödettirecek!
Hasılı ben gafletle sokuyordum...

CHRISTIAN
Burnumu!

CYRANO
Başımı... belalara. Adam bunu duydu mu,
Belki kırabilirdi...

CHRISTIAN
Burnumun direğini!

CYRANO
(*Alnındaki terleri silerek.*)
Bütün istikbalimi. Adamın bütün kini
Bana dönebilirdi. Fakat yine içimden
Dedim: "Haydi Cyrano göreyim seni, kimden
Korkuyorsun? Aldırma!" Yürüdüm tam o anda,
Karanlığın içinden çınladı bir kumanda;
Kılıcımı çekince geldik...

CHRISTIAN
Burun buruna!

CYRANO
(*Christian'a doğru atılır.*)

Hay Tanrının cezası!

(*Bütün Gaskonlar daha iyi görmek için yaklaşırlar. Cyrano, Christian'a yaklaştıkça, kendine hâkim olur ve devam eder.*)

Etrafımda maymuna benzeyen tam yüz kişi, pasaklı ve...

CHRISTIAN

Burunları sümüklü!

CYRANO

(*Sapsarı fakat mütebessim.*)

Hemen birinin kırdım...

CHRISTIAN

Burnunu!

CYRANO

Hayır, ağır
Bir kılıç darbesiyle kafasını uçurdum.
Diğer ikisini de karınlarından vurdum.
Geçirdim kılıcıma canlı canlı birini.
Biri hücuma geçti, tutunca kemerimi
Çaldım yere...

CHRISTIAN

Vay burnum!

CYRANO

(*Artık boşanır.*)

Lanet! Çıkın hepiniz!

(*Bütün cadetler kapılara hücum eder.*)

BİRİNCİ CADET

Bizim aslan biraz geç uyandı,
Ama temiz uyandı!

CYRANO

Beni yalnız bırakın bu adamla!

İKİNCİ CADET

(*Ragueneau'ya.*)

Eyvah! Adamı kıyma yapacak!

RAGUENEAU

Kıyma mı?

DİĞER BİR CADET

Hem de kıymalı makarna!

RAGUENEAU

Rengim peçete gibi bembeyaz muhakkak.
Ayaklarım da tutmaz oldu şimdi bak!

CARBON

Çıkalım çabuk!

BİR DİĞERİ

Parçasını bile bırakmayacak!

BİR DİĞERİ

Dehşete kapılıyorum olacakları düşününce!

BİR DİĞERİ

(*Sağdaki kapıyı çekerek giderken.*)

Tüyler ürpertici!

(*Herkes dipteki ve yanlardaki kapılardan sıvışır. Bazıları merdivenden çıkıp gider. Cyrano ile Christian karşı karşıya, bir müddet birbirlerine bakarlar.*)

X. Sahne

(*Cyrano, Christian.*)

CYRANO

Gel sarıl bana!

CHRISTIAN

Mösyö...

CYRANO

Cesur çocuk!

CHRISTIAN

Ama... Ben... Nasıl!

CYRANO

Aslan!

CHRISTIAN

Ne diyorsunuz?..

CYRANO

Gel sarılalım. Ben onun kardeşiyim.

CHRISTIAN

Kimin?

CYRANO

Onun!

CHRISTIAN

O da kim?

CYRANO

Roxane!

CHRISTIAN

(*Cyrano'ya koşarak.*)

Aman Tanrım!.. Siz... Kardeşi mi?

CYRANO

Hemen hemen: Kuzeniyim.

CHRISTIAN

Demek size...

CYRANO

Her şeyi söyledi!

CHRISTIAN

Seviyor mu beni peki?

CYRANO

Belki!

CHRISTIAN

(*Cyrano'nun ellerini tutarak.*)

Sizi tanımak mösyö, öyle bir saadet ki!

CYRANO

Nereden geldi bu ilham ansızın kalbinize?

CHRISTIAN

Affedin!

CYRANO

(*Elini Christian'ın omzuna koyup yüzüne bakar.*)

Hakikaten güzelmiş kâfir!

CHRISTIAN

Size hayranım, emin olun.

CYRANO
Ya o burunlar?
CHRISTIAN
Geri alıyorum hepsini.
CYRANO
Roxane sizden mektup bekliyor.
CHRISTIAN
Heyhat!
CYRANO
Nasıl heyhat?
CHRISTIAN
Yapamam, benim için âdeta bir felaket
Olur ağzımı açmak.
CYRANO
Neden?
CHRISTIAN
Çünkü Utancımdan ölecek kadar bön
Hatta gabî[15] bir adamım!
CYRANO
Değilsin. Mademki farkındasın.
Zaten az önce burnum hakkında ihtisasın
Hiç de nükteden mahrum değildi.
CHRISTIAN
Evet ama,
Taş gediğine konur, geçildi mi hücuma.
Bende biraz nükte vardır kavgaya dair.
Fakat bunun dışında düşüncem put kesilir.
Bir erkek karşısında pek zavallı değilim,
Fakat kadın oldu mu, hemen tutulur dilim.
Hatta bakışlarında bir davet olsa bile.
CYRANO
Ya icabet arzun olursa davete?

---

15 Ahmak, kalın kafalı.

CHRISTIAN

Hiçbir şey!.. Ben bilirim haddimi,
Susarım sevgiden bahsetmek anı geldi mi.

CYRANO

Ben de yaratılsaydım birazcık ihtimamla,
Sanırım bahsederdim sevgiden ihtişamla!

CHRISTIAN

Ne olur söylenecek güzel şeyler bulsaydım!

CYRANO

Ne olur ben de güzel bir silahşor olsaydım!

CHRISTIAN

Roxane zarafet sever, korkarım ki Roxane'ı
Elden kaçıracağım!

CYRANO

(*Christian'a bakarak.*)

Böyle bir tercümanı
Olsaydı ah gönlümün!..

CHRISTIAN

(*Ümitsizlik içinde.*)

Nereden bulayım ona
O parlak cümleleri?..

CYRANO

(*Birdenbire.*)

Benden al. Sen de bana
Biraz güzelliğinden ver. Böylece ikimiz,
Bir roman kahramanı oluruz.

CHRISTIAN

Ne dediniz?

CYRANO

Bak, dinle. Sana her gün öğreteceğim şeyi
Ezberler misin?

CHRISTIAN

Bilmem!.. Nasıl...

CYRANO

Bilsen, ne iyi olur.

Böylece Roxane inkisara uğramaz!
Söyle, istiyor musun birlikte onu biraz
Teshir edelim?[16] Söyle, ister misin ki benim
Yüreğimden kopanı kalbine geçireyim?

CHRISTIAN

Ama Cyrano!..

CYRANO

Söyle, istiyor musun?

CHRISTIAN

Beni korkutuyorsun!

CYRANO

Korkmak! Ne münasebet! Seni
Düşünüyorum yalnız. Tek başına kalırsan,
Büsbütün korkacaksın vazgeçer diye Roxane!
Emin ol sevgisine layıksın, ister misin,
Benim sözlerim senin dudaklarından çıksın?

CHRISTIAN

Gözlerin ne parlıyor!

CYRANO

İster misin?

CHRISTIAN

Hoşuna mı gidecek, kabul edersem?

CYRANO

(*Coşarak.*)

Öyle...

(*Kendine gelerek bir sanatkâr edasıyla.*)

Öyle... Yani sadece bir tecrübe, şairlik!
İster misin tam olsun aramızdaki birlik?
Sen yürü, gölgen gibi yanında yer alayım,
Sen bana güzellik ol, ben sana ruh olayım!

CHRISTIAN

İyi ama şu mektup! Akşama yetişmesi
Lazım değil mi?

---

16 Büyülemek, elde etmek.

CYRANO
(*Yazdığı mektubu yeleğinden çıkararak.*)
İşte mektubun!
CHRISTIAN
Bu da nesi?
CYRANO
Mektup! Adresten başka eksiği yok!
CHRISTIAN
Fakat... ben...
CYRANO
İyidir, merak etme, gönder hiç düşünmeden.
CHRISTIAN
Demek...
CYRANO
Daima bizde, kendisi yok, adı var
Sevgiliye hitaben yazılmış, tomar tomar
Name bulunur. Bizim sevgililer, sadece
Sabun köpüğüdür ki, hülyamız üflenince
Büyür nazarımızda... Sen al bunu ve yarat
İçindeki masaldan en güzel bir hakikat!
Benim havaya giden bütün niyazım ancak
Sayende, göreceksin, birer yuva bulacak
Serseri kuşlar gibi. Göreceksin, al bunu,
Samimiyetin, şiirin ne olduğunu.
Al artık, bitsin bu iş.
CHRISTIAN
Ne dersiniz? Beraber
Bazı cümlelerini değiştirirsek eğer,
Daha uygun düşmez mi?
CYRANO
Kâfidir bu kadarı emin ol!
CHRISTIAN
Nasıl?..

CYRANO

Çünkü her kadının vakarı vardır
İşte Roxane da beğenirse üslubu,
Kendisi için yazılmış sanacaktır mektubu.

CHRISTIAN

Ah, dostum!

(*Cyrano'nun kollarına atılır. Kucaklaşma halinde kalırlar.*)

XI. Sahne

(*Cyrano, Christian, Gaskonlar, silahşor, Lise.*)

BİR CADET

(*Kapıyı aralayarak.*)

Aman Tanrım! Mevtaî bir sessizlik!..
Bakmaya mecalim yok!

(*Başını çıkarır.*)

Bu ne?

(*Bütün cadetler içeriye girer ve Cyrano ile Christian'ın kucaklaştığını görürler.*)

DİĞER BİR CADET

Bu ne azizlik!

(*Hepsinde teessür alameti.*)

SİLAHŞOR

(*Müstehziyane.*)

Azizlik filan değil!

CARBON

Nesi azizlik bunun?
Bizim kurt, kuzu oldu. Hem öyle ki burnunun
Sağına vurdunuz mu, solunu çeviriyor!

SİLAHŞOR

Burnundan bahsetmeye artık izin veriyor
Demek!

(*Muzaffer bir eda ile.*)

Lise! Gel de seyret!

(*Etrafı koklar gibi yaparak.*)

Allah Allah, bu da ne?

Burası ne kokuyor böyle alabildiğine?

(*Cyrano'ya yaklaşır ve küstah bir tavırla burnuna gözünü dikerek.*)

Siz de duymuşsunuzdur, acaba böyle dik dik

Kokan bir çiçek midir?

CYRANO

Evet, çiçek!

(*Tokadı yapıştırarak.*)

Şakayık!

(*Cyrano'nun eski Cyrano olduğunu gören bütün cadetler sevinç içinde, sıçrayıp takla atarlar.*)

PERDE

III. Perde

Roxane'ın Busesi

Eski Marais'de küçük bir meydan, eski evler, dar yollar. Sağda Roxane'ın evi ve bahçe duvarı. Duvardan dallar taşmaktadır. Kapının üstünde balkon. Eşiğin önünde bir sıra.

Duvarda sarmaşıklar. Balkona yasemin dalları dolanmıştır. Sıraya ve duvarın çıkıntılı taşlarına basarak balkona çıkmak mümkündür.

Evin karşısında, taş ve tuğladan, aynı üslupta diğer bir ev. Roxane'ın balkon kapısı ardına kadar açıktır.

Ragueneau, dadının yanında, ayakta durur. Üzerinde bir nevi uşak elbisesi vardır. Gözlerini silerek hikâyesini bitirmek üzeredir.

I. Sahne

(*Ragueneau, dadı, sonra Roxane, Cyrano, ve iki page.*)

RAGUENEAU

...Velhasıl bizim karı kaçtı bir silahşorla.
Ben de müflis ve bikes[17] astım kendimi; zorla

---

17 Kimsesiz.

Gelip beni indirdi Mösyö Cyrano ipten.
Ne hayır gelirdi ki benim gibi garipten?
Tuttu teselli etti, sonra koluma girdi,
Kâhya olayım diye kuzinine getirdi.

DADI

Nasıl oldu da iflas ettiniz birdenbire?

RAGUENEAU

Lise askere düşkündü, bendeniz şairlere;
Mars'tan arta kalanı Apollon temizledi.
Can verdi sermayeyi yüklediğimiz kedi!

DADI

(*Ayağa kalkar ve açık pencereye doğru bakarak.*)
Roxane! Hazır mısınız? Bekliyorlar!

ROXANE'IN SESİ

(*Pencereden.*)
Giyince
Mantomu, geliyorum.

DADI

(*Ragueneau'ya karşıdaki evi göstererek.*)
İşte bizi bu gece
Karşıda bekliyorlar. Clomire'de toplantı var
Aşk hakkında nutuk okunacak diyorlar.

RAGUENEAU

Aşk hakkında mı?

DADI

(*Cilve ile.*)
Öf aman siz de...
(*Pencereye doğru.*)
Acele
Etmezseniz güzelim, bilin ki bu gidişle
Nutku kaçıracağız.

ROXANE'IN SESİ

Geliyorum!
(*Çalgı sesleri gittikçe yaklaşır ve kulisten Cyrano'nun şarkı söylediği işitilir: La! la! la! la!*)

DADI

(*Hayretle.*)

Acaba
Bize mi bu?

CYRANO

(*Peşinde mandolin ve kitara çalan iki pagela gelir.*)

Aptallar, dikkat edin mızraba!
Sekizlik bu!

BİRİNCİ PAGE

(*Müstehziyane.*)

Mösyö mızraptan anlıyor demek!

CYRANO

Elbette! Gassendi'nin dershanesinde emek
Vermişim, musikiden anlarım

(*Page çalar ve teganni eder:*[18] *Lal la! la!*)

CYRANO

(*Pagein elinden kitarayı alır ve musiki cümlesine devam eder.*)

Bırak da ben çalayım!

(*La! la! la! la!*)

ROXANE

(*Balkona gelir.*)

Siz misiniz?

CYRANO

(*Başladığı hava ile.*)

Evet, benim bu gelen!
Saygımı sunmak için yaseminlerinizeee!..

ROXANE

Bekleyin, iniyorum!

DADI

(*Pageları göstererek.*)

Yine ne oldu size?
İki çalgıcı ile geziyorsunuz!

---

18 Şarkı söylemek.

CYRANO

Bahsi kaybetti gramerde
Bizim mahut d'Assoucy!
Dün bahse tutuşurken, daima peşi sıra
Gezdirdiği bu çapkınları basar gibi kumara
Dedi ki, "Kazanırsan, bu usta
Çalgıcılar emrine tabidir her hususta,
Tam bir gün!" Biz de bahsi kazandık!
Yarın sabaha kadar peşimizdeler artık.
Bu gece ne yaparsam musiki şahidimdir;
Yarın sabaha kadar elbet Tanrı kerimdir.
Evvela memnun oldum bahsi kazandığıma,
Fakat şimdi eminim bunda da yandığıma!

(*Çalgıcılara.*)

Haydi çocuklar, gidin bizim Montfleury'ye
Oyun havası çalın! Yalnız hep biteviye,
Falsolu olsun!

(*Dadıya.*)

Evet, ben de bu akşam,
Bermutat uğrasam da, bizim Roxane'a sorsam
Diyordum ne haldedir acep enis-i kalbi![19]

ROXANE

(*Kapıdan çıkarak.*)

Daima güzel, zarif; ben de eskisi gibi
Âşığım!

CYRANO

(*Mütebessim.*)

Bu kadar da zarif midir ki bizim
Christian?

ROXANE

Herhâlde sizden fazla, azizim!

CYRANO

Kabul!

---

19 Kalbinin dostu.

ROXANE

Bana kalırsa yoktur daha bir eşi.
Öyle bir söyleyişi var ki alelade şeyleri,
Hayran olmamak kabil değil! Bazen de
Dalgın duruyor biraz, fakat sonra, bir anda
Öyle hoşa gidecek cümleler buluyor ki!

CYRANO

(*İnanmaz gibi.*)

Etmeyin!

ROXANE

Siz erkekler hep böylesiniz! Sanki
İnsan güzel olunca mutlak aptal mı olur?

CYRANO

Demek kalp işlerinde emsali az bulunur
Bir hatip!

ROXANE

Hatip değil, dâhi.

CYRANO

Ya mektupları?

ROXANE

Birer harika! Bakın mesela:

(*Şiir okur gibi.*)

"Bu kadarı
Yetişmezse kalbimi alın bütün bütüne.
Ben yine şükrederim sizi gördüğüm güne!"

(*Muzafferane.*)

Nasıl?

(*Cyrano omuz silker.*)

Ya bu: "Karışmam, yoksa dinecek acım;
Kalbimi çalmışsınız, sizinkine muhtacım!"

CYRANO

Bazen kendi kalbini gönderiyor hediye,
Bazen de sizinkini istiyor lazım diye!

ROXANE

(*Ayağını yere vurarak.*)

Fazla oluyorsunuz! Buna kıskançlık...

CYRANO

(*Ürperir.*)

Nasıl?

ROXANE

Muharrir kıskançlığı derler! Evet, siz asıl
Şunu dinleyin, bakın: "Kalbimin avazıyla,
Buseleri göndermek mümkün olsa yazıyla,
Ağzınızdan düşmezdi mektuplarım!"

CYRANO

(*Memnuniyetle gülümsemekten kendini alamaz.*)

Ha bunlar...
Hakikaten...

(*Kendine gelir ve istihkarla.*)

Birtakım alelade oyunlar!

ROXANE

Ya bu...

CYRANO

Mektuplarını ezberlediniz demek!

ROXANE

Hepsini!

CYRANO

(*Bıyıklarını bükerek.*)

Güzel!..

ROXANE

Zaten ne mümkün beğenmemek!
Devrimizin en büyük üslupkârı!

CYRANO

(*Mütevaziyane.*)

Etmeyin!

ROXANE

(*Amirane.*)

Üstattır, emin olun!

CYRANO

(Selamlayarak.)

Öyle mi? Artık emin
Oldum.

DADI

(Dip taraftan telaşla gelerek.)

Ah, Mösyö De Guiche!

(Cyrano'yu kapıya doğru iterek.)

Kuzum, çabuk girin de,
Sizi burada görmesin! Yoksa günün birinde
Acısını çıkarır!

ROXANE

(Cyrano'ya.)

Çünkü seviyor beni.
Aşkıma mâni olmak için yapar elden geleni
Nüfuzu vardır. Sırrımı öğrenmesin, istemem!

CYRANO

(Eve girerken.)

Peki, peki!

(De Guiche gelir.)

II. Sahne

(Roxane, De Guiche, biraz ötede dadı.)

ROXANE

(De Guiche'e reverans yaparak.)

Çıkıyordum.

DE GUICHE

Veda etmeye geldim.

ROXANE

Nereye gidiyorsunuz?

DE GUICHE

Harbe.

ROXANE

Ya!..

DE GUICHE

Hem de bu gece.

ROXANE

Ya!..

DE GUICHE

Kralın emriyle.
Arras'ı muhasara edeceğiz.

ROXANE

Ya, demek muhasara?

DE GUICHE

Evet. Gidişime pek
Esef ettiğiniz yok.

ROXANE

(*Gayet terbiyeli.*)

Ah!

DE GUICHE

Bense üzülüyorum sizi nerede, ne zaman
Görebilirim artık diye. İşittiniz mi
Bilmem, beni kumandan tayin ettiler.

ROXANE

(*Kayıtsız.*)

Tebrik ederim.

DE GUICHE

Hassa alayına.

ROXANE

(*Kendine gelerek.*)

Hassa mı?

DE GUICHE

Size akraba olan o tok sözlü adamı
Orada yine karşımda bulacağım. Bu sefer,
Görür o!

ROXANE

(*Tıkanır gibi.*)

Nasıl? Hassa da mı beraber?

DE GUICHE

(*Gülerek.*)

Şüphe mi var? Kumandanları benim!

ROXANE

(*Sıraya oturur ve kendi kendine alçak sesle.*)

Christian!

DE GUICHE

Neniz var?

ROXANE

(*Heyecan içinde.*)

Bir kadına ne elim
Haberdir sevdiğinin harbe gitmesi!..

DE GUICHE

(*Hayret ve sevinç içinde.*)

Hayret!
İlk defa kalbinizde uyanıyor merhamet,
Tam da gideceğim gün!

ROXANE

(*Sesinin tonunu değiştirir ve yelpazelenerek.*)

Demek öç alacaksınız
Kuzenimden öyle mi?

DE GUICHE

(*Mütebessim.*)

Onun tarafıda mısınız?

ROXANE

Hayır aksine!

DE GUICHE

Sık görüşür müsünüz?

ROXANE

Hayır, pek az...

DE GUICHE

Peşine
cadetlerden birini takmış, geziyor.
(*Hatırlamaya çalışarak.*)
Şu Ne...
Nö... viyen...

ROXANE

Uzun boylu mu?

DE GUICHE

Sarışın.

ROXANE

Kızıl saçlı.

DE GUICHE

Yakışıklı!..

ROXANE

Zannetmem!

DE GUICHE

Güzelce, fakat aptal!

ROXANE

Evet, aptal bir hali var.
(*Sesinin edasını değiştirerek.*)
İntikam için sanki
Cyrano'yu ateşe sürmekten ne çıkar ki!
O bundan memnun olur, bilakis. Onu deli
Etmeyi ben bilirim.

DE GUICHE

Nasıl?

ROXANE

Alay gitmeli,
Bırakmalı sevgili cadetleriyle onu
Harbin sonuna kadar Paris'te. Bu oyunu
Oynamalıyız ona. Bakın ne kuduracak!
Bence böylelerine yegâne ceza, ancak
Herkes tehlikedeyken kenarda kalmak olur.

DE GUICHE
Bulsa bulsa bir kadın, ancak bir kadın bulur
Oyunun böylesini!
ROXANE
Şayet burada kalırsa,
Mahvolur kederinden. Hacet de kalmaz hırsa,
Öcünüz fazlasıyla alınmış olur.
DE GUICHE
(*Yaklaşarak.*)
Öyleyse biraz seviyorsunuz beni mutlak!
(*Roxane gülümser.*)
Hıncıma ortak
Olmanız bu sevginin nişanesidir Roxane!
ROXANE
Elbette.
DE GUICHE
(*Birçok mühürlü mektup göstererek.*)
İşte hepsi burada. Hiçbiri noksan değil
Bu emirleri verirken bölüklere,
(*Bir tanesini ayırır.*)
Birini, cadetlere ait olanı yere
Düşürmüş olacağım!
(*Cebine koyar ve gülerek.*)
Cyrano'yu o zaman
Görmeli! Meğer sizde ne fendler varmış!
ROXANE
(*De Guiche'e bakarak.*)
Bazen vardır.
DE GUICHE
(*İyice yanına yaklaşarak.*)
Dinleyin beni. Bu akşam yola çıkmam
Lazım. Fakat sizi de bu halde bırakamam.
Görüyorum, heyecan içindesiniz; ben de
Çılgın gibiyim. Şurada, uzak değil, hemen de

Orléans sokağında, Capucin'lere ait
Bir manastır var. Orada gizlenmeye müsait
Bir yer bulurlar bana. Muhterem keşişlerin
Cüppeleri geniştir. Sonra hepsi en derin
Sadakatle bağlıdır muhterem kardinale.
Ondan ödleri kopar, beni vermezler ele.
Ben de bu akşam güya harbe gitmiş olurum,
Fakat bir maske takıp gelir, sizi bulurum.
Ne olur, bana bunu çok görmeyin, güzelim.

ROXANE

Mükemmel, fakat bir de aksini düşünelim.
Farkına varılırsa, sonra ne derler size?
Şöhretiniz ne olur, bunu düşünsenize!

DE GUICHE

(*Omuz silkerek.*)
Hah!..

ROXANE

Fakat Arras muhasarası?..

DE GUICHE

Umurumda değil! Evet deyin!

ROXANE

Hayır yapamam.

DE GUICHE

Evet deyin!

ROXANE

Olmaz, size "hayır!" demek vazifem!

DE GUICHE

Ya!

ROXANE

Gidin!
(*Kendi kendine alçak sesle.*)
Oh Christian kalacak.
(*Yüksek sesle.*)
Antoine sizi bir muhteşem
Esatir kahramanı gibi görmek isterim!

DE GUICHE

Ne ilahi bir söz!
Demek seviyorsunuz beni?..

ROXANE

Dönüşte size söylerim
Kimin için bu kadar çırpındığımı!

DE GUICHE

(*Sevinç içinde.*)
Artık gidiyorum...
(*Elini öper.*)
Memnun musunuz şimdi?

ROXANE

Evet dostum!
(*De Guiche gider.*)

DADI

(*Arkasından komik bir reverans yaparak.*)
Evet dostum!

ROXANE

(*Dadıya.*)
Burada olup biteni unutalım ve hele
Cyrano'ya hiçbir şey çıtlatmayalım, kızar.
(*Eve doğru seslenir.*)
Kuzen!

III. Sahne

(*Roxane, dadı, Cyrano.*)

ROXANE

(*Karşı kapıyı göstererek.*)
Biz karşıya, Clomire'e gidiyoruz.
Alcandre'la Lysimon konuşacak.

DADI

Yine kaçıracağız dedi bana bu sabah
(*Serçe parmağını kulağına götürerek.*)
Serçe parmağım!

CYRANO

(Roxane'a.)

Aman, kaçırmayınız sakın
Bu maymunları!

(Clomire'in kapısı önüne gelirler.)

DADI

(Hayran hayran.)

Tokmak beze sarılı bakın!

(Tokmağa hitaben.)

Seni küçük yaramaz! Çın çın ötüp herkesi
Rahatsız etme diye, ayıptır söylemesi,
Ağzını tıkamışlar!

(Bin bir ihtimamla tokmağı kaldırır ve yavaşça vurur.)

ROXANE

(Kapının açıldığını görerek.)

Haydi!

(Eşikten Cyrano'ya.)

Kuzum söyleyin,
Christian gelirse beklesin!

CYRANO

(Tam Roxane içeriye gireceği sırada.)

Ya!

(Roxane döner.)

Peki bugün âdetiniz veçhile,
Hangi mevzuu ele alacaksınız Christian gelince,

ROXANE

Şeyi...

CYRANO

(Hemen.)

Neyi?

ROXANE

Ama sakın ha ona söylemeyin!

CYRANO

Korkmayın söylemem!

ROXANE

Bugün ona serbestsin diyeceğim,
İstediğin kadar coş,
İrticalen sevgiden konuş
Ve et beni sarhoş!

CYRANO

(*Gülümseyerek.*)

Mükemmel!

ROXANE

Şişşt!..

CYRANO

Şişşt!..

ROXANE

Sakın!

(*Girer ve kapıyı kapatır.*)

CYRANO

(*Kapı kapanınca selamlayarak.*)

Teşekkür ederim size.

(*Kapı tekrar açılır.*)

ROXANE

(*Başını uzatarak.*)

Yoksa hazırlanır!

CYRANO

Yok, yok!

(*Her ikisi birbirine susma işareti yapar. Kapı kapanır.*)

Hey Christian! Gel!

IV. Sahne

(*Cyrano, Christian.*)

CYRANO

Ne soracak öğrendim, hazırla hafızanı.
Haydi göster kendini, geldi göze girmek zamanı

Böyle somurtma, yürü gidelim sana;
Ben yolda öğretirim. Haydi kımıldasana!

CHRISTIAN

Hayır!

CYRANO

Niyeymiş?

CHRISTIAN

Roxane'ı burada bekleyeceğim.

CYRANO

Aklını mı kaçırdın, söyle ben de bileyim!
İstemiyorsan başka.

CHRISTIAN

Hayır! Bıktım, usandım artık, sözümü, mektubumu
Başkalarından alıp benim diye satmaktan,
Daima korka korka herkesi aldatmaktan.
Başlangıçta lazımdı, şimdi lüzum yok buna.
Beni seviyor. Sağ ol! Artık gidip Roxane'a
Kendi derdimi bizzat dökebilirim.

CYRANO

(*Alaylı bir tavırla.*)

Vay!..

CHRISTIAN

Kim demiş ki bende yok bu kadar kabiliyet?
Hiç de aptal değilim! Derslerinden muhakkak
Çok istifade ettim, aziz dostum. Seyret, bak
Neler söyleyeceğim! Zaten ne var ki bunda?
Kollarıma düşecek, göreceksin sonunda.

(*Roxane'ın Clomire'in evinden çıktığını görünce.*)

Aman Cyrano, sakın beni bırakma!

CYRANO

(*Christian'ı selamlayarak.*)

Buyurun konuşun mösyö!

(*Bahçe duvarının arkasında kaybolur.*)

V. Sahne

(*Christian, Roxane, karşıki evden çıkan davetliler ve dadı.*)

(*Roxane birlikte bulunduğu grupla vedalaşır.*)

ROXANE

Barthénoïde, Alcandre, Grémione!..

DADI

(*Meyus.*)

Kaçırdık işte aşk üstüne nutku!

(*Roxane'ın evine girer.*)

ROXANE

Urimédonte!.. Güle güle!..

(*Herkes Roxane'ı selamlar ve aralarında da selamlaşıp ayrılır, muhtelif sokaklara saparak uzaklaşır. Roxane Christian'ı görür.*)

Siz misiniz?

(*Ona doğru gider.*)

Gece ne ılık

Durun, gittiler artık, yoldan geçen yok.

Oturalım. Söyleyin, dinliyorum.

CHRISTIAN

(*Roxane'ın yanına sıraya oturur. Bir an sessizlik.*)

Sizi çok seviyorum!

ROXANE

(*Gözlerini yumarak.*)

Ah evet, aşktan bahsedin bana!

CHRISTIAN

Seni seviyorum!

ROXANE

Bu, mevzu. Mevzudan yana

İhtilâf yok. Süsleyin mevzuunuzu.

CHRISTIAN

Siz, siz...

ROXANE
Evet, süsleyin.
CHRISTIAN
Seni seviyorum.
ROXANE
Şüphesiz. Ya sonra?
CHRISTIAN
Sonra... Siz de beni sevseniz böyle,
Ne hoş olurdu. Roxane, seviyor musun, söyle?
ROXANE
(*Yüzünü buruşturarak.*)
Ben neler umuyordum, siz neler diyorsunuz!
Anlatın biraz bana nasıl seviyorsunuz?
CHRISTIAN
Nasıl mı? Çok...
ROXANE
Off!.. Açın biraz duygularınızı!
CHRISTIAN
(*Biraz yaklaşıp gözlerini Roxane'ın beyaz boynuna dikerek.*)
Boynunuz!
Onu öpmek istiyorum!..
ROXANE
Christian!
CHRISTIAN
Seni seviyorum!
ROXANE
(*Kalkmaya davranarak.*)
Ne? Yine mi?
CHRISTIAN
(*Alıkoymaya kalkışır.*)
Hayır! Seni sevmiyorum!
ROXANE
(*Tekrar yerine oturarak.*)
Çok şükür!

CHRISTIAN

Sana tapıyorum!

ROXANE

(*Kalkıp uzaklaşırken.*)

Aman!..

CHRISTIAN

Ah, aptallaştım artık!

ROXANE

(*Sert.*)

Hiç hoşuma gitmiyor bu haliniz. Pek yazık!

CHRISTIAN

Fakat...

ROXANE

Haydi gidin de arayıp bulun tekrar
Şu belagatinizi!

CHRISTIAN

Ben...

ROXANE

Bundan kolay ne var:
Beni seviyorsunuz, biliyorum.

(*Eve doğru gider.*)

CHRISTIAN

(*Çabucak.*)

Gitmeyin! Ben... Ben...

ROXANE

(*İçeri girmek üzere kapıyı iterek.*)

Evet, ne var anlamayacak?
Bana tapıyorsunuz! Hayır, hayır, gidin!

CHRISTIAN

Fakat!..

(*Roxane kapıyı yüzüne kapar.*)

CYRANO

(*Bir müddetten beri nazarıdikkati celbetmeden sahneye gelmiştir.*)

Tebrik ederim. Muvaffakiyetiniz parlak.

VI. Sahne

(*Christian, Cyrano ve bir aralık pagelar.*)

CHRISTIAN

İmdat!

CYRANO

Hayır bayım!

CHRISTIAN

Ölürüm kederimden,

Şu anda giremezsem gözüne.

CYRANO

Peki ama nasıl öğreteyim hemen?

CHRISTIAN

(*Cyrano'yu kolundan yakalayarak.*)

Bak, bak görüyor musun?

(*Balkonun penceresi aydınlanmıştır.*)

CYRANO

(*Heyecanla.*)

Penceresi!

CHRISTIAN

(*Bağırarak.*)

Eyvah,

Ölüyorum!

CYRANO

Sesini kes!

CHRISTIAN

(*Pesten.*)

Ölüyorum!

CYRANO

Gece pek karanlık...

CHRISTIAN

Eee, peki?

CYRANO

Tamir edilir bu gaf bence
Layık değilsin ama neyse.
Tam balkonun önünde dur şurada,
(*Balkonun altına doğru gider.*)
Ben de burada durur, fısıldarım sana.

CHRISTIAN

Fakat...

CYRANO

Sus şimdi!
(*Pagelar dipten peyda olarak Cyrano'ya seslenirler. Cyrano, onlara yavaş konuşmalarını işaret eder.*)

BİRİNCİ PAGE

(*Pesten.*)
Montfleury çaldığım serenadı beğendi.

CYRANO

(*Pesten, fakat hızlı hızlı.*)
Haydi hemen biriniz şu sokağa, biriniz
Bu sokağın başına giderek gizleniniz.
Bir yabancı gelirse bize doğru bir hava
Tutturursunuz!

İKİNCİ PAGE

Peki, ne havası?

CYRANO

Kadınsa
Şakrak olsun, erkekse hazin!
(*Pageların her biri bir sokağa gider. Christian'a.*)
Seslen bakalım!

CHRISTIAN

Roxane!

CYRANO

(*Yerden küçük taş parçaları alarak pencereye atar.*)
Dur, pencereye bir iki taş atalım!

VII. Sahne

(Roxane, Christian ve başlangıçta balkonun altına gizlenen Cyrano.)

ROXANE

(Balkonun penceresini aralayarak.)

Beni kim çağırıyor?

CHRISTIAN

Ben.

ROXANE

Ben kim?

CHRISTIAN

Christian!

ROXANE

(İstihfafla.)[20]

Siz misiniz?

CHRISTIAN

Size bir çift sözüm var!

CYRANO

(Balkonun altından Christian'a.)

İyi, iyi. Bir parça daha pesten.

ROXANE

İmkânı yok! Konuşmak
Nedir bilmiyorsunuz. Gidin.

CHRISTIAN

Merhamet!

ROXANE

Hayır! Beni artık sevmiyorsunuz!

CHRISTIAN

(Cyrano'nun sufle ettiği kelimeleri tekrar eder.)

Fakat... Böyle demekle...
En fazla... sevdiğim an... beni hiç... sevmemekle...
İtham ediyorsunuz!

---

20 Küçümsemeyle.

ROXANE

(*Pencereyi kapatmak üzere iken bundan vazgeçer.*)

Bakın bu güzel!..

CHRISTIAN

(*Aynı şekilde.*)

Aşkın...

Kalbimin beşiğinde... yatan bir çocuk... Taşkın

Arzusuna... oyuncak etmiş... gönlümü.

ROXANE

(*Balkonun ön tarafına doğru gelerek.*)

Ah bu pek güzel!

Madem bu kadar zalim, neden daha evvel,

Beşiğinde boğmadınız bu aşkı?

CHRISTIAN

(*Aynı şekilde.*)

Madam bu pek müşkül...

Çünkü bu yavru... minimini bir Herkül!

ROXANE

Güzel!..

CHRISTIAN

(*Aynı şekilde.*)

Bir anda... boğdu... hiç acımadan... canı...

Gurur ve şüphe... adlı... iki müthiş... yılanı!..

ROXANE

(*Balkona dirseklerini dayayarak.*)

Pek güzel! Fakat neden, muhayyileniz felce

Uğramış gibi, sözler ağzınızdan bu gece

Teker teker çıkıyor?

CYRANO

(*Christian'ı balkonun altına çeker ve onun yerine geçer.*)

Sen şu karanlığa git!

ROXANE

Neden sözleriniz bu kadar mütereddit?

CYRANO

(*Christian gibi pesten.*)

Çünkü bu karanlıkta sizi el yordamıyla
Arayıp buluyorlar.

ROXANE

Benimkiler hiç böyle
Değil ama.

CYRANO

Tabi. Sebebi de aşikâr.
Çünkü onlar, dosdoğru kalbime düşüyorlar.
Esasen canevime pek kolayca girilir.
Hâlbuki benimkiler davetsiz bir misafir!..
Hem sonra sizinkiler iniyor, çabuk iner,
Benimkiler balkona tırmanacak; bu hüner
Zamana mütevakkıf!..[21]

ROXANE

Fakat şimdi daha iyi çıkmaya başladılar!

CYRANO

Hakkınız var.
Jimnastik yapa yapa alıştılar.

ROXANE

Balkonum size çok mu yüksek geldi acaba?

CYRANO

Şüphe mi var? Kalbime bu irtifadan şayet
Katı bir söz düşerse, verir hayatıma nihayet!

ROXANE

(*Kımıldanarak.*)

O halde inmem lazım!

CYRANO

(*Şiddetle.*)

Hayır!

ROXANE

(*Balkonun altına düşen sırayı göstererek.*)

Bari siz çıkın!

---

21 Bağlı.

CYRANO

(*Dehşet içinde, karanlığa çekilerek.*)

Olmaz!

ROXANE

Ne demek olmaz?

CYRANO

(*Gittikçe heyecanlanarak.*)

Olur şüphesiz...

Fakat ne güzel böyle tatlı tatlı konuşmak,

Yüz yüze gelmeksizin, birbirimizden uzak!

ROXANE

Uzak mı?

CYRANO

Ne hoş böyle karanlıklara girmek,

Nerede olduğumuzu hayal meyal kestirmek!

Mesela ben uzaktan, upuzun karaltısıyım bir pelerinin

Siz de beyazlığı bir yaz elbisesinin.

Ben şimdi yalnız bir gölgeyim. Siz

Sadece bir aydınlık!.. Bu anın, bilmezsiniz,

Ne büyük kıymeti var bence. Hayatta, evet,

Şairane cümleler söylemişimdir.

ROXANE

Elbet!

CYRANO

Fakat bu ana kadar hiçbiri benim asıl

İçimden doğmamıştı.

ROXANE

Anlamıyorum, nasıl?

CYRANO

Söyleyen ben değildim çünkü bugüne kadar.

ROXANE

Ya kimdi?

CYRANO

Bendim, fakat duyduğum heyecanlar

Yüzünden karşınızda hemen başka bir adam

Oluyordum. İlk defa, emin olun, bu akşam
Derdimi döküyorum.

ROXANE
Doğru!.. Sesiniz bile
Bambaşka!

CYRANO
(*Can atarcasına yaklaşarak.*)
Evet, başka... Gecenin perdesiyle
Örtünerek, bu akşam, buluyorum kendimi.
Kendi kendim olmaya cesaretim var şimdi.
(*Bir an durur ve şaşırmış gibi.*)
Ne diyordum, bilmem ki? Neredeydim, mazur görün
Heyecanımı. Nerede kalmıştım? Evet. Bütün,
Bütün bunlar, bilseniz, benim için ne yeni!..

ROXANE
Yeni mi?

CYRANO
Yeni değil elbette! Başka yani
Samimi olmak başka; hâlbuki için için
İstihza korkusuyla titremek...

ROXANE
Neden? Niçin?

CYRANO
Bilmem! Bir korku işte!.. Bu yüzden ruhum bazen
Zarafet kisvesine bürünür korkusundan.
Gün olur, yıldızları koparacak olurum.
Ah, fakat gülünç olmak korkusuyla gururum
Men eder beni gül koparmaktan.

ROXANE
Gül koparmak
Hoştur ama!

CYRANO
Ne olur, bir tarafa bıraksak
Bu akşam gül bahsini!

ROXANE

Şimdiye kadar bana
Böyle dememiştiniz!

CYRANO

Evet, ama insana
Meşaleden, sadaktan, oktan, kılıçtan uzak,
Daha şen, daha cazip şeylere doğru koşmak
İştiyakı geldi mi, elbette minimini
Bir altın yüksükle su içmez, gider içini,
Koskoca bir ırmağın suyunda kana kana
İçerek serinletir.

ROXANE

Ya güzel sözler! Buna
Hiç mi lüzum yok sanki?

CYRANO

Elbette var. Kaçmayasınız diye nitekim
Ben de neler söyledim.
Fakat şu anda artık bir aşk namesi gibi.
Konuşmak, bu geceyi, bir şahane mevkibi,[22]
Bu tabiatı tahkir etmek olur. Bırakın,
Gökyüzü ve yıldızlar bir anda bizi, bakın,
Bu yapmacıktan nasıl kurtaracaklar! Cidden
Korkuyorum, bu süslü potada erimekten
Hissin candan tarafı buhar olup gitmesin;
Ruhu bu neticesiz oyunlar eritmesin!
Ve incele incele yok olmayalım artık!

ROXANE

Ya zarafet?

CYRANO

Zarafet?.. Yazık, sevgiye yazık!
Ben aşkta zarafetten nefret ederim. Bence
Bu oyunu uzatmak cinayettir sevince.
Zaten; mutlaka bir an gelir –acırım bundan

---

22 Kafileyi.

Mahrum olana– işte o dakikada insan
Duyar içinde asil bir aşkın varlığını,
Ve artık güzel sözler fazla bir süs yığını
Olur.

ROXANE

Peki bizim de bu anımız gelince,
Neler diyeceksiniz?

CYRANO

Ne doğarsa delice,
Aklıma ne gelirse, hepsini, kucak kucak,
Dağınık, birer demet haline koymayarak.
Mesela: Seviyorum sizi,âşığım çılgınca sana,
Tahammülüm kalmadı acısına;
Bir çıngırağın dili gibi gönlümde ismin,
Ben de karşında, Roxane, hep ürperdiğim için
Çıngırak sallandıkça adın çınlıyor. Hemen
Her şeyin hatırımdadır; sevdim her şeyini ben.
Sokağa çıkmak için, bir sabah, geçen sene,
Saçının biçimini değiştirmiştin yine!
Saçın bana o kadar aydınlık gelmişti ki,
Ancak boyuna güneşe baktıktan sonra belki
Nasıl eşyada kızıl halkalar belirirse,
Kamaşan nazarlarım, hangi köşeye girse
Günlerce, bir sarışın âlem yarattı durdu.

ROXANE

(*Heyecanla.*)

İşte aşk bu!

CYRANO

Şüphesiz! Evet, işte bu duygu,
Meyus coşkunluğundan belli: Aşk ama mağrur
Ve hodbin değil. Bilsen, tek sen mesut ol diye,
Kendi saadetimi ederim de hediye,
İstemem yine bunu bilmeni. Yalnız bana
Uzaktan görmek yeter, bir gün olsun, bu cana
Mal olan saadetin bir gülümsediğini.

Her bakışın içimde yarattı bir yepyeni
Hassa, bir kahramanlık. Anlıyor musun artık?
Söyle, duyuyor musun ruhumun bu karanlık
İçinden sana doğru yükselişini söyle.
Bak, gece ne kadar da güzel ve ılık... Böyle
Derdimi döküyorum size; siz de muttasıl[23]
Dinliyorsunuz beni. Bu kadarını nasıl
Ümit edebilirdim en ziyade ümide
Kapıldığım gün bile! Artık hayat gözümde
Değil, ölebilirim! Titrediniz! Sebebi
Bu sözler mi? Mutlaka. Evet, bir yaprak gibi,
Yapraklar arasında titriyorsunuz, evet,
Titriyorsun, belli, saklama, itiraf et.
Elinin titremesi yasemin dallarından
Kayarak bana kadar geliyor.

ROXANE

Doğru. İnan
Bana. Hem titriyorum, hem ağlıyorum. Seni
Seviyorum, seninim. Ah, sarhoş ettin beni!

CYRANO

Artık ölümden bile pervam yok. Ah öyleyse
Bir tek istediğim kaldı Tanrımdan...

CHRISTIAN

(*Balkonun altından.*)

Bir buse!

ROXANE

(*Geri çekilerek.*)

Ne?

CYRANO

Ah!

ROXANE

Ne istediniz?

CYRANO

Ben mi? Şey... Şey...

---

23 Hiç durmadan.

(*Christian'a alçak sesle.*)
Acele etme!
CHRISTIAN
Nasıl? Bu fırsat bir daha geçmez ele.
Baksana ne heyecan!
CYRANO
(*Roxane'a.*)
Evet... İstedim, fakat
Şimdi anlıyorum ki, galiba biraz mutat
Hadden aşırı gittim.
ROXANE
(*Biraz sükûtu hayale uğramış gibi.*)
Bu kadarcık mı ısrar ediyorsunuz?
CYRANO
Hayır, bilakis! Yalnız ne var?
Korkum hicabınızın isyan etmesi. Bundan,
Evet... Yalnız bu yüzden vazgeçiyorum.
CHRISTIAN
(*Cyrano'yu paltosundan çekerek.*)
Aman!..
CYRANO
Halt etme Christian!
ROXANE
(*Eğilerek.*)
Duymadım, ne dediniz?
CYRANO
Kendi kendimi paylıyorum bu densiz hareketten
Kendime: "Halt etme Christian!" diyorum.
(*Çalgı sesleri gelir.*)
Durun, gelen var!
(*Roxane pencereyi kapar. Cyrano çalgı seslerini dinler. Çalgıcılardan biri gayet oynak, diğeri ise pek hazin bir hava tutturmuştur.*)
Tuhaf! Havalardan
Biri şen, biri hazin! Anlamadım bu işi.
Erkek mi, kadın mı? Hah bir Capucin keşişi!

VIII. Sahne

(*Cyrano, Christian, Capucin keşişi.*)

CYRANO

Hayrola! Diyojen'le var mı bir akrabalık?

KEŞİŞ

Bir ev arıyorum da...

CHRISTIAN

(*Cyrano'ya.*)

Sav şunu!

KEŞİŞ

(*Cyrano'ya.*)

Magdeleine Robin, Tanır mısınız?

CYRANO

(*Keşişe lalettayin bir yol göstererek.*)

Evet,

Nasıl bilmem? Dosdoğru bu yolu takip et!

KEŞİŞ

Hep dua edeceğim tespih çekerken size.

(*Çıkar.*)

CYRANO

(*Arkasından.*)

Benden uğurlar olsun size ve cüppenize!

(*Christian'a yaklaşır.*)

IX. Sahne

(*Cyrano, Christian.*)

CHRISTIAN

Roxane'dan şu buseyi kopar bana!

CYRANO

Olmaz!

CHRISTIAN

Er geç...

CYRANO
Pek doğru! Nasıl olsa an gelecek
Dudaklarınız birbirini bulacak;
Sende bu kumral bıyık, onda o pembe dudak
Varken.
(*Kendi kendine alçak sesle.*)
Bu olacaksa bari...
(*Balkon kapısının açıldığı duyulur. Christian balkonun altına saklanır.*)

X. Sahne

(*Cyrano, Christian, Roxane.*)

ROXANE
Burada mısınız?
Şeyden bahsediyorduk...
CYRANO
Evet, buseden... Yalnız
İsmini söylemeye cüretimiz yok. İsmi
Dudağınızı yakarsa ne yapar artık cismi?
Bunu büyütmeyiniz gözünüzde bu kadar.
Farkına varmaksızın, az evvel, nasıl kayar
Gibi geçiverdiniz konuşmadan, bir anda
Gülümsemeye, oradan iç çekmeye, oradan da
Gözyaşına! Şimdi de biraz gayret!.. Kim bilir!
Gözyaşından buseye bir titreyişle geçilir.
ROXANE
Susun!
CYRANO
Nedir ki buse? Biraz daha yan yana
Yapılan bir vaattir. Yemindir kanmayana.
Bir itirafın candan bir delil bulmasıdır;
Sevişmek masdarının gül pembe noktasıdır.
Bir sırdır ki söylenir ağza, kulak yerine.

Bir gönül hazzıdır ki, hep derinden derine
Yayılır. Bir visaldir[24] karanfil lezzetinde.
Dudakların ucundan tatmaktır ruhu biraz.

ROXANE

Susun!

CYRANO

Bir buse, Madam, bu en büyük imtiyaz!
Düşünün ki Fransa Kraliçesi bile
Bir İngiliz lorduna, bütün necabetiyle,
Bir tanecik lütfetti.

ROXANE

O halde?

CYRANO

Ah ya Rabbi,
Ne gizli ıstıraplar çektim, Buckingham gibi.
Benim kraliçem siz. Size bağlıyım. Ben de
Onun gibi hem meyus, hem de sadığım...

ROXANE

Sen de
Onun gibi güzelsin!

CYRANO

(*Aklı başına gelerek kendi kendine alçak sesle.*)

Doğru. Güzelim. İyi
Hatırlattınız!

ROXANE

Bari o emsalsiz çiçeği
Çıkıp koparıverin.

CYRANO

(*Christian'ı balkona doğru iterek.*)

Haydi çık!

ROXANE

O karanfil
Lezzeti!..

---

24 Kavuşmadır.

CYRANO
Çık!
ROXANE
O gönül hazzı!..
CYRANO
Çık!
CHRISTIAN
(*Mütereddit.*)
Doğru değil,
Çıkmasam iyi olur! Hem de bu heyecanla...
ROXANE
O içe yayılan zevk.
CYRANO
(*Christian'ı iterek.*)
Çıksana be budala!
(*Christian fırlayıp sıraya çıkar ve dallara tutuna tutuna balkona varır.*)
CHRISTIAN
Ah Roxane!
(*Roxane'a sarılır ve öper.*)
CYRANO
Ay!.. Kalbimde bu ne tuhaf bir acı!
Buse, aşk ziyafeti, ben kapında duacı!
Senden bir kırıntıdır bu karanlıkta hissem.
Yalan değil öptüğün biraz da benim kalbimdir desem
Şu anda, evet, eminim, Roxane,
Farkında olmayarak, o pembe dudaklardan
Öpüyor benim demin söylediğim sözleri.
(*Çalgı sesleri gelir.*)
Biri hazin, biri şen! Döndü Capucin geri!
(*Sanki uzaktan geliyormuş gibi koşar ve tanınan bir sesle.*)
Hey, baksanıza!
ROXANE
Kim o?

CYRANO

Benim. Geçerken bir merhaba
Demek istedim. Burada Christian galiba!

CHRISTIAN

(*Şaşırmış gibi.*)

Cyrano!

ROXANE

Merhaba kuzen!

CYRANO

Merhaba kuzin!

ROXANE

Gitmeyin, iniyorum.

(*Eve girer. Dip taraftan Capucin peyda olur.*)

CHRISTIAN

(*Keşişi görerek.*)

Yine mi?

XI. Sahne

(*Cyrano, Christian, Roxane, Capucin keşişi, Ragueneau.*)

KEŞİŞ

Mutlak burası! Eminim.
Magdaleine Robin'in evi!

CYRANO

Ro-lin demediniz mi siz?

KEŞİŞ

Hayır: Bin, b, i, n, bin!..

ROXANE

(*Arkasında bir fenerle Ragueneau ve Christian olduğu halde eşikten görünerek.*)

Ne var?

KEŞİŞ

Bir mektup!

CHRISTIAN
Hayret!
KEŞİŞ
(Roxane'a.)
Mutlak hayırlı bir iş
İçindir. Bunu size gönderen asil...
ROXANE
(Christian'a.)
De Guiche!
CHRISTIAN
Bu ne cüret!
ROXANE
Bundan sonra rahatsız
Edemez artık beni.
(Mektubu açarken.)
Sensin sevdiğim. Yalnız...
(Bir köşeye çekilerek, Ragueneau'nun tuttuğu fenerin ışığında, alçak sesle okur.)
"Matmazel,
Bizim alay kılıcını kuşandı,
Yola düzüldü; herkes beni de gitti sandı.
Hâlbuki, emrinize rağmen kaldım. Şu malum
Manastırdayım. Sizden mülakat istiyorum.
Fakat siz gelmeden, bu işin nasıl bir iş
Olduğuna pek aklı ermeyen saf bir keşiş
Bulup bu mektubumu gönderdim. Biraz evvel,
Bana lütfettiğiniz tebessüm öyle güzel,
Öyle manalıydı ki, bir türlü gidemedim.
Bu cüretimi elbet mazur görürler, dedim.
Baki arzı muhabbet!"
(Keşişe.)
Bu mektupta neler var,
Bakın, muhterem peder.
(Herkes yaklaşır. Roxane yüksek sesle okur.)
"Matmazel,

Her ne kadar
Gönlünüze pek ağır gelecekse de yine,
Boyun eğmeniz lazım kardinalin emrine.
Bu sebeple, pek zeki, pek muhterem, pek nazik,
Pek ketum bir rahibi bu işe memur ettik.
Arzumuz, evinizde, derhâl nikâhınızın
Takdis edilmesidir.
(*Sayfayı çevirir.*)
Hiç kimse duymaksızın,
Christian kocanız olacaktır. Bilirim,
Sevmezsiniz! Ne çare. Katlanın, Tanrı kerimdir!
Bilvesile bu sadık kulunuza, en derin
Hürmetlerini kabul etmekle, şeref verin."

KEŞİŞ
(*Sevinç içinde.*)
Tanrım ne asil insan! Ne çok seviyor hayrı!
Ne olabilirdi ki zaten sevaptan gayrı?

ROXANE
(*Alçak sesle Christian'a.*)
Nasıl, biliyor muyum mektup okumasını!
(*Yüksek sesle, güya ümitsizliğe düşmüş gibi.*)
Rabbim kabul etmedi gönlümün duasını!

KEŞİŞ
(*Feneri Cyrano'nun yüzüne tutarak.*)
Siz misiniz?

CHRISTIAN
Hayır ben!

KEŞİŞ
(*Işığı Christian'a tutar ve güzel olduğunu görünce içine bir şüphe girmiş olur.*)
Ama...

ROXANE
(*Derhâl.*)
Bir de haşiye var:
"Lütfen manastıra üç yüz altın hediye edin!"

KEŞİŞ

Ah ne muhterem, ne asil zatmış!

(*Roxane'a.*)

Yeise kapılmayın!

ROXANE

(*Mütevekkil.*)

Ne çare!

(*Ragueneau, keşişe kapıyı açar ve Christian da içeri girmesini işaret ederken Cyrano'ya alçak sesle.*)

De Guiche gelir neredeyse.

Aman, ne yapın yapın, içeriye girmesin

Hiç olmazsa şu...

CYRANO

Malum!

(*Keşişe.*)

Nikâhı kısa kesin.

En çok ne kadar sürer?

KEŞİŞ

Bir çeyrek saat.

CYRANO

(*Herkesi eve doğru iterek.*)

Çabuk olun, ben burada kalacağım!

ROXANE

(*Christian'a.*)

Gel!

(*Çıkarlar.*)

XII. Sahne

(*Cyrano yalnız.*)

CYRANO

Şimdi nasıl oyalamalı De Guiche'i?

(*Sıraya koşup balkona doğru tırmanırken.*)

Hemen tüneyelim şuraya! Aklıma bir çare geldi.

(*Çalgıcılar gayet hazin bir hava tuttururlar.*)

Gelen Erkek! Bu sefer erkek!

(*Balkona çıkar, şapkasını gözlerine kadar indirir, kılıcını çıkarır, paltosuna sarınır ve sonra dışarıya bakar.*)

Pek beğenmedim bunu.

(*Balkonun parmaklığından aşar, bahçe duvarından taşan ağaçlardan birinin uzunca bir dalını kendine çeker ve iki eliyle dala yapışarak kendini yere bırakmaya hazır bir vaziyette kalır.*)

Eh, biraz bozulacak mahallenin sükûnu!

XIII. Sahne

(*Cyrano, De Guiche.*)

DE GUICHE

(*Yüzünde maske, karanlıkta el yordamıyla yürüyerek.*)

Acaba ne halt etti şu melun keşiş bilmem?

CYRANO

Ya sesimi tanırsa? Aman aldırma koca sersem!

(*Bir eliyle tutunduğu dalı bırakır ve muhayyel bir anahtarı çevirir gibi yaparak.*)

Trik! Trak! Sesini aman değiştir oğlum!

DE GUICHE

(*Eve bakarak.*)

Evet burası! Fakat iyi göremiyorum.

Şu maske sıktı beni.

(*Kapıya doğru gider. Cyrano tutunduğu dal ile birlikte, balkondan aşağı atlar ve tam kapı ile De Guiche'in arasına düşer. Sanki pek yükseklerden düşmüş gibi, yere yamanarak hareketsiz, hatta sersemlemiş gibi kalır. De Guiche bir adım geri sıçrar.*)

Bu ne?

(*Başını kaldırdığı vakit dal yine eski yerine gelmiştir. Gökyüzünden başka bir şey göremez ve işin aslını anlayamaz.*)

Tuhaf! Bu adam nereden düştü!

CYRANO

(*Kıçüstü oturur ve sesini değiştirerek.*)

Aydan!

DE GUICHE

Nereden?

CYRANO

(*Rüyada konuşur gibi.*)

Saat kaç?

DE GUICHE

Tamam!

Kaçırmış bu zavallı!

CYRANO

Neredeyim, bugün nedir,
Saat kaç, hangi mevsim?

DE GUICHE

Fakat...

CYRANO

Sersemledim iyice!

DE GUICHE

Mösyö...

CYRANO

Bir bomba gibi
Aydan düştüm!

DE GUICHE

(*Sabırsızlanarak.*)

Olur şey değil!..

CYRANO

(*Yerinden kalkarak.*)

Dosdoğru aydan düştüm!

DE GUICHE

(*Gerileyerek.*)

Peki, kabul. Düştünüz...
Herif zırdeli!

CYRANO

(*De Guiche'e doğru yürüyerek.*)

Manen değil, fiziken aydan düştüm düpedüz!

DE GUICHE

Ey ama...

CYRANO

Belki tam yüz sene var,
Belki de bir dakika –bilmiyorum ne kadar
Devam etti sükûtum– işte ben şu sapsarı
Yuvarlaktaydım.

DE GUICHE

(*Omuz silkerek.*)

Güzel. Yetişir bu kadarı.
Bırakın da geçeyim.

CYRANO

(*Önüne geçerek.*)

Neredeyim? İki büklüm,
Bir hacer-i semavî[25] gibi nereye düştüm?
Hangi yere? Açıkça söyleyin, saklamayın!

DE GUICHE

Çattık!

CYRANO

Bilmem düşerken yuvarlağından ayın,
Nereye iniyorum, kestiremedim gitti.
Hangi muhalif rüzgâr, beni nereye itti?
Aylardan birine mi, yoksa arza mı? Eyvah!

DE GUICHE

Mösyö, size ne dedim?

25 Göktaşı.

CYRANO

(*Dehşet içindeymiş gibi haykırır, De Guiche geriler.*)

Aman! Aman! Simsiyah
Suratlıymış buranın ahalisi!

DE GUICHE

(*Elini yüzüne götürerek.*)

Ne? Nasıl?

CYRANO

(*Tumturaklı bir korku ile.*)

Cezayir mi burası? Acaba siz de asıl
Yerli halktan mısınız?

DE GUICHE

(*Maskesine dokunarak.*)

Ha, bu maske!..

CYRANO

Anladım,
Demek ya Venedik'te, yahut Cenova'dayım.

DE GUICHE

(*Geçmek isteyerek.*)

Bir kadına söz verdim, bırakın da gideyim.

CYRANO

(*Tamamen müsterih bir tavırla.*)

Bir kadına söz vermiş, o halde Paris'teyim!

DE GUICHE

(*Tebessüm etmekten kendini alamaz.*)

Maskara hazır cevap!

CYRANO

Gülüyorsunuz! Neyse!

DE GUICHE

Evet, ama, bırakın...

CYRANO

(*Neşeli.*)

Demek yine Paris'e
Düştüm!

(*Keyifli keyifli güler, üstünü başını silker ve selam verir.*)

Beni affedin. Son hortuma binerek
Geldim. Yolculuk hali! Her yanım benek benek
Oldu esirden. Gözüme tozu kaçtı yıldızların
Tuhaf, ne işi var üstümde bu yaldızların?
(*Yeninden bir şey alır gibi.*)
Anladım. Saç! Ne parlak, ne güzel!
Herhâlde bir kuyruklu yıldızdan kopmuş bir tel!
(*Muhayyel saçı üfleyerek uçurur.*)

DE GUICHE
(*Kendinden geçer gibi.*)
Mösyö!..

CYRANO
(*Tam De Guiche geçeceği sırada bir şeyi gösterecekmiş gibi bacağını uzatır ve De Guiche'i durdurur.*)
Baldırımda bir dişi kaldı Dübb-i Ekber'in,[26]
Müşteriden kaçayım derken, delicesine,
Gidip oturdum Terazi burcunun kefesine,
İbresi sıkletimi yazdı ta arşa kadar.
(*De Guiche'in geçmesine mâni olmak için yeleğinin düğmesinden yakalayarak.*)
Elinizi cebime daldırın bakın ne var:
Saman!

DE GUICHE
Ne münasebet!

CYRANO
Samanyolundan girmiş
Cebime.

DE GUICHE
(*Hiddetle.*)
Çattık! Yerin dibine!..

CYRANO
Hayır! Bu iş
Yerin dibinde değil, gökyüzünde oldu!
(*Kollarını kavuşturarak.*)

---

26 Büyük Ayı takımyıldızı.

Hem
Bilseniz, neler gördüm, neler, tarif edemem.
Çobanyıldızı, âşık, kaval çalıyor aya.
(*Bir sır tevdi eder gibi.*)
Dübb-i Asgar'ın[27] gücü yetmiyor ısırmaya!
(*Gülerek.*)
Rebap burcundan geçtim ama bir tel kopardım!
(*Müteazzımane.*)
Bütün bu sergüzeşti bir gün yazmak maksadım.
Kendimi tehlikeye atarak, o mehtapta
Birer birer çaldığım yıldızları kitapta
Bir durak işareti gibi kullanacağım!

DE GUICHE
Ah yeter, benim istediğim şey...

CYRANO
(*Ayağını uzatarak.*)
Aman dikkat. Bacağım!
İstediğiniz malum!

DE GUICHE
Ne demek o?

CYRANO
Gayet kolay!
Benim ağzımdan kapmak istiyorsunuz bu ay
Dedikleri yuvarlak nasıldır, üstünde kim var?

DE GUICHE
(*Bağırarak.*)
Hayır yahu! Benim istediğim...

CYRANO
Demek aya nasıl çıkabildiğim
Merak oldu. Onun da buldum bir çaresini.

DE GUICHE
(*Bıkıp usanarak.*)
Deli!

---

27 Küçük Ayı takımyıldızı.

CYRANO
Ne Arkhytas'ın o mahut güvercini,
Ne Regiomontanus'un beceriksiz kartalı
Asla bana örnek olmadı!
DE GUICHE
Deli zavallı!
Ama bilgiç bir deli!
CYRANO
Hayır. Seleflerime
Uymadım bu hususta.
(*De Guiche geçmeye muvaffak olur ve Roxane'ın kapısına doğru yürür. Cyrano, peşinde, çullanmaya hazır bir vaziyettedir.*)
Tuttum kendi kendime
Altı usul keşfettim.
DE GUICHE
(*Geri dönerek.*)
Altı usul? Muamma!
CYRANO
(*Hızlı hızlı.*)
Mesela çırılçıplak soyunup vücuduma
Kandil kandil şafağın gözyaşlarıyla dolu
Billur şişeler asmak ve sabahın buğulu
Güneşinde dolaşmak. O zaman güneş çeker
Şişelerdeki çiyi. Acizi de beraber
Alıp göğe çıkarır.
DE GUICHE
(*Hayretle, Cyrano'ya doğru bir adım atar.*)
Pekâlâ mümkün! Bu bir!
CYRANO
(*De Guiche'i kapıdan uzaklaştırmak için gerileyerek.*)
Yahut, evvela yerden hız almak için sedir
Ağacından bir sandık alınır ve havası
İçbükey aynalarla boşaltılır. Ortası

Boşalınca sandığı yanlardan esen rüzgâr
Alıp götürür.

DE GUICHE

(Bir adım daha atarak.)

İki!

CYRANO

(Yine gerileyerek.)

...Yahut şu usul de var:
Donanma fişekleri yakarak ara sıra,
Çelikten bir çekirge üstünde, yıldızlara,
Semanın o masmavi tarlasına sıçramak!

DE GUICHE

(Farkında olmaksızın bir adım daha atar ve parmaklarıyla sayar.)

Üç!

CYRANO

Evet. Sonra duman, bilirsiniz, muhakkak
Gökyüzüne yükselmek ister. İşte, kocaman
Bir fanusun içine adamakıllı duman
Doldurup seyahate çıkmak!

DE GUICHE

(Gittikçe hayretle, ilerleyerek.)

Dört!

CYRANO

Ay tekerlek
Halindeyken, öküzün boynuzunu çekerek
Uzatırmış diyorlar. Mesele yok o halde.
Güçlük, asıl öküzün boynuzuna binmede!

DE GUICHE

(Hayretler içinde.)

Beş!

CYRANO

(Lafa boğarak De Guiche'i, meydanın öbür ucuna, bir sıranın yanına kadar getirmiştir.)

Nihayet bir demir tepsi ile bir parça

Mıknatısınız var mı? O halde fersahlarca
Dolaşabilirsiniz gökyüzünde... Oturun
Tepsiye; mıknatısı boyuna göğe savurun.
Her fırlatışınızda tepsi peşinden gider;
Böylece çıkarsınız mıknatısla beraber!

DE GUICHE

Altı! Bu usullerin altısı da yepyeni
Hangisini seçtiniz?

CYRANO

Ben mi? Yedincisini!

DE GUICHE

Hani altı taneydi, nereden buldunuz bunu?
Doğrusu merak ettim!

CYRANO

(*Esrarengiz jestlerle dalgaların gürültüsünü taklit ederek.*)

Huu! huu! huu!..

DE GUICHE

Peki. Sonu?

CYRANO

Anlamadınız mı?

DE GUICHE

Yoo!

CYRANO

Deniz met halindeydi;
Dalgaların saçları kamerin elindeydi.
Denize dalıp çıktım. Sonra kuma oturdum;
O anda önce başım, sonra bütün vücudum.
–Bilirsiniz ki saçlar öyle çabuk kurumaz–
Başladı yükselmeye, uçmaya... Aman biraz
Yavaş!.. Hayır! Dosdoğru, sanki melek olmuşum!
Zahmetsiz, kayar gibi, göklerde bu uçuşum
Kim bilir ne çok sürdü. Bir an geldi nihayet
Birdenbire hissettim...

DE GUICHE

(*Merakla hikâyeyi dinlemektedir ve farkına varmaksızın sıranın üstüne oturmuştur.*)

Ne hissettiniz?

CYRANO

Evet...

(*Tabii sesiyle.*)

Zamanın geçtiğini mösyö, bitti çileniz;

Nikâh kıyıldı artık!

DE GUICHE

(*Bir sıçrayışta yerinden kalkar.*)

Ne?Fakat siz kimsiniz?

Bu ses!

(*Evin kapısı açılır. Ellerinde şamdanlarla uşaklar çıkar. Işık. Cyrano şapkasını çıkarır.*)

Ya bu burun! Cyrano?

CYRANO

(*Selamlayarak.*)

Ta kendisi. Geç kaldınız, merasim bitti, heyhat!

DE GUICHE

Ne merasimi?

(*Döner. Uşakların arkasından Roxane ile Christian, el ele vermiş çıkarlar. Capucin mütebessim, arkalarındadır. Ragueneau eline bir meşale almıştır. Dadı alayın en arkasında, kısa bir sabahlıkla, şaşkın şaşkın bakınmaktadır.*)

Aman ya Rabbi!

XIV. Sahne

(*Öncekiler, Roxane, Christian, Capucin keşişi, Ragueneau, uşaklar, dadı.*)

DE GUICHE

(*Roxane'a.*)

Siz!
(*Hayretler içinde Christian'a döner.*)
Onu?
(*Büyük bir hayranlıkla Roxane'ı selamlar.*)
Doğrusu hayranım!
(*Cyrano'ya döner.*)
Siz, makine muhterii[28]
Efendi. Sizi tebrik ederim. Evet, demin
Anlattığınız şeyler evliyayı cennetin
Kapısında durdurur. Kaydedin bir tarafa
Bütün bu tafsilatı. İlerde bir mukaffa[29]
Seyahatname olur.

CYRANO
(*Eğilerek.*)
Arzunuzu bir emir sayacağım!

KEŞİŞ
(*Yeni evlileri De Guiche'e göstererek ve memnuniyetle uzun beyaz sakalını oynatarak.*)
Evladım, sizin sayenizdedir
Bunların birbirine kavuşması...

DE GUICHE
(*Keşişe korkunç bir nazar atfederek.*)
Ya, öyle!..
(*Roxane'a.*)
Madam, vedalaşınız muhterem zevcinizle.

ROXANE
Nasıl?

DE GUICHE
(*Christian'a.*)
Alay kalkıyor. Gidin iltihak edin siz de.

ROXANE
Nasıl, harbe mi?

---

28 Mucidi.
29 Uyaklı.

DE GUICHE
Şüphesiz.
ROXANE
Fakat, demin
Cadetler gitmeyecek diyordunuz!
DE GUICHE
(*Cebine koyduğu kâğıdı çıkararak Christian'a.*)
Gidecek.
İşte emir!
(*Christian'a.*)
Siz baron, koşa koşa giderek
Emri tebliğ ediniz.
ROXANE
(*Christian'ın kolları arasına atılarak.*)
Ah Christian!
DE GUICHE
(*Cyrano'ya müstehziyane.*)
Yine bahara kaldı vuslat!
CYRANO
(*Kendi kendine alçak sesle.*)
Aklınca bana nispet
Veriyor!
CHRISTIAN
(*Roxane'a.*)
Biraz daha!..
CYRANO
Haydi, alaya yetiş!
Çabuk ol!
CHRISTIAN
(*Roxane'ı öpmeye devam ederek.*)
Ayrılmak güç! Sen bilmezsin!
CYRANO
(*Christian'ı ayırmaya çalışarak.*)
Kim demiş?
(*Uzaktan bir askerî kıtanın yürüyüşüne delalet eden trampet sesleri gelir.*)

DE GUICHE

(*Dip taraftan.*)

Alay gidiyor!

ROXANE

(*Christian'ı alıp götürmeye çalışan Cyrano'ya.*)

Artık size emanet!..

Hayatını beyhude tehlikeye atmasın!

Söz verin bana.

CYRANO

Peki, peki ama...

ROXANE

(*Aynı hareket.*)

İhtiyatlı davransın bilhassa!

CYRANO

Peki ama...

ROXANE

(*Aynı hareket.*)

Arras'a gider gitmez üşütmesin!

CYRANO

Elbette, elbette, ama...

ROXANE

(*Aynı hareket.*)

Beni aldatmasın gurbette!

CYRANO

Şüphesiz, ama...

ROXANE

(*Aynı hareket.*)

Sık sık mektup yazmayı sakın

İhmal etmesin!

CYRANO

(*Duraklar.*)

Asla... Bunu bana bırakın!

PERDE

IV. Perde

Gaskonya Beyleri

Arras muhasarasında Carbon de Castel-Jaloux'nun kumanda ettiği bölüğün bulunduğu mevki.

Dipte hafif bir sırt, sahneyi bir yandan öbür yana kat eder. Ötesi ovadır. Uzakta, şurada, burada muhasara hazırlıkları görülür. Daha uzaklarda Arras şehrinin surlarıyla damlarının silueti ufka yaslanmıştır.

Sahnede çadırlar, dağınık silahlar, trampetler, vs. Şafak sökmek üzeredir, ortalıkta hafif bir sarılık. Birkaç nöbetçi. Öbek öbek yakılmış ateş.

Gaskonya cadetleri, paltolarına sarınmış, uyurlar. Carbon de Castel-Jaloux ile Le Bret uyanıktır. Her ikisi de, gayet zayıf düşmüş, solgun benizlidir. Christian, diğerleriyle birlikte, ön planda, paltosuna sarınmış uyur. Hafif hafif yanan ateş, yüzünü aydınlatmaktadır. Sessizlik.

I. Sahne

(*Christian, Carbon de Castel-Jaloux, Le Bret, cadetler, sonra Cyrano.*)

LE BRET.

Ne feci!

CARBON
Tek lokma yok.
LE BRET
Lanet olsun!
CARBON
(*Yavaş söylemesini işaret ederek.*)
Yavaş küfret!
Uyandıracaksın!
(*Cadetlere.*)
Şişt, şişt uyuyun!
(*Le Bret'ye.*)
Uyku karın doyurur bereket!
LE BRET
Evet ama uykusu yok ki herkesin!
Bunlar neyle doyacak dersin!
Ah ne kıtlık!
(*Birkaç silah sesi işitilir.*)
CARBON
Şu melun silah sesleri yine
Hepsinin uykusunu sıçratacak beynine.
(*Başlarını kaldıran cadetlere.*)
Uyuyun!
(*Tekrar yatarlar. Daha yakından birkaç silah sesi.*)
BİR CADET
(*Kımıldanarak.*)
Vay canına!
CARBON
Aldırma sen! Bu herhâlde Cyrano!
DIŞARIDAN BİR NÖBETÇİ
Ventrebieu! Kimdir o?
CYRANO'NUN SESİ
Bergerac!
NÖBETÇİ
(*Sırtın üstünde.*)
Ventrebieu! Kimdir o?

CYRANO

(*Sırtın üstünde görünür.*)

Eee, Bergerac dedik ya sersem!

(*Sırttan iner, Le Bret merak içinde ona doğru koşar.*)

LE BRET

Çok şükür!

CYRANO

(*Kimseyi uyandırmamak için.*)

Şişt!

LE BRET

Yaralı mısın?

CYRANO

Bırak canım! Biliyorsun ki her sabah ata ata,
Herifler alıştı vurmamaya.

LE BRET

Ne hata!
Mektup götürmek için her sabah
Tehlikeye atılmak günahtır!

CYRANO

(*Christian'ın önünde durarak.*)

Ne günahı?
Sık sık yazacağını vaat ettim.

(*Christian'a bakar.*)

Bak, uyuyor.
Benzi uçmuş! Açlıktan yanaklarının mosmor
Kesildiğini bilse kızcağız. Ama yine de güzel!

LE BRET

Haydi git de yat!

CYRANO

Yine başlama Le Bret!
İspanyol hatlarından yol bulmaya gelince,
Öyle bir yer buldum ki oradakiler her gece
Zilzurna sarhoş!..

LE BRET

Peki, öyleyse bir gün erzak
Al getir!

CYRANO

Geçmek için hatlardan hafif olmak lazım!
Fakat bu akşam mutlaka bir şeyler var,
Bence ya Fransızlar yiyecek bulacaklar,
Yahut geberecekler!

LE BRET

Anlat.

CYRANO

Emin değilim, bakalım!..

CARBON

Bu halimiz hem gülünç, hem de elim.
Muhasara eden biz, aç kalan yine biz.

LE BRET

Karışık iş vesselam! Arras'ı çevirmişiz!
İspanyol ordusu da gelmiş bizi çevirmiş.

CYRANO

Bir başkası da onları çevirse,
Yoluna girer belki iş!

LE BRET

Hevesim yok gülmeye!

CYRANO

Oh! Oh!

LE BRET

Her gün bir mektup götüreceğim diye,
Canını tehlikeye atmak, bu olur mu ya!

(*Cyrano'nun bir çadıra doğru gittiğini görünce.*)

Nereye gidiyorsun?

CYRANO

Yine mektup yazmaya!

(*Çadırı aralayıp içeriye dalar.*)

II. Sahne

(*Cyrano'dan başka öncekiler.*)

(*Güneş henüz doğmuştur. Pembe ışıklar. Uzakta Arras şehri yaldız yaldızdır. Pek uzaktan, soldan önce bir top, sonra trampet sesleri gelir. Daha yakınlarından başka trampet sesleri de duyulur. Trampet sesleri gittikçe yaklaşır ve âdeta sahneden geçerek sağa doğru uzaklaşır. Uyanma alameti. Uzaktan emir sesleri.*)

CARBON

(*İçini çekerek.*)

Güneş! Heyhat!..

(*Paltolarına sarınıp yatmış cadetler kımıldamaya başlar.*)

Hâlbuki herkes uykuya muhtaç!

Şimdi ne diyecekler, biliyorum.

BİR CADET

(*Oturarak.*)

Karnım aç!

BİR DİĞERİ

Ölüyorum!

HEPSİ BİRDEN

Oof!..

CARBON

Kalkın! Kalkın!

BİR ÜÇÜNCÜ CADET

Kalmadı adım atmaya halim!

BİR DÖRDÜNCÜ CADET

Kalmadı Parmağımı bile oynatmaya mecalim!

BİRİNCİ CADET

(*Bir zırh parçasına ayna gibi bakarak.*)

Vay, dilim bembeyaz! Yenir yutulur değilmiş

Buraların havası...

BİR DİĞERİ
Bir parça Chester peynirine,
Bahşederim baronluk tacımı!
BİR DİĞERİ
Bendenizin kararı, bugün artık,
Yine karnım doymazsa, Akhilleus gibi çadıra
Çekilip surat asmak.
BİR DİĞERİ
Ekmek!..
CARBON
(*Cyrano'nun girdiği çadıra yaklaşır ve alçak sesle.*)
Cyrano!
DİĞERLERİ
Gebereceğiz bağıra bağıra!
CARBON
(*Çadırın kapısında, yine alçak sesle.*)
Yetiş! Cyrano, imdat!
Kuzum gel de şunları neşelendir bermutat.[30]
İKİNCİ CADET
(*Birincisinin bir şeyler çiğnediğini görünce üzerine atılarak.*)
Ne zıkkımlanıyorsun?
BİRİNCİ CADET
Top kıtığı... Tekerlek
Yağıyla miğferimde kızarttım gevrek, gevrek!
Arras havalisinde av bulunmaz denir de
İnanmazdım.
BİR CADET
(*Gelerek.*)
Ben vurdum!
BİR DİĞERİ
Ben de gittim nehirde
Balık tuttum!

---

30 Her zamanki gibi.

CADETLER

(*Bu yeni gelenlerin başına hücum ederler. Her kafadan bir ses.*)

Ne vurdun?

Sülün?

Ne tuttun?

Sazan?

BALIKÇI

Kayabalığı!

AVCI

Serçe!

HER KAFADAN BİR SES

Bıçak kemiğe dayandı!

Nedir bu iş?

Haydi isyan edelim!

CARBON

Aman Cyrano yetiş!

(*Ortalık tamamıyla aydınlanır.*)

III. Sahne

(*Öncekiler, Cyrano.*)

CYRANO

(*Gayet sakin, kulağında bir kalem, elinde bir kitap, çadırından çıkarak.*)

Ne var?

(*Sessizlik. Birinci cadete.*)

Niye öyle yürüyorsun iki kat gibi?

CADET

Galiba midem kaymış, bozdu muvazeneyi.

CYRANO

Benimki de.

CADET

Garip şey! Nasıl dolaşıyorsun o halde,
Böyle göğüs gererek?

CYRANO

Basit... Benimki yukarıya kaymış demek

İKİNCİ CADET

Pas tuttu ağzım!

CYRANO

Gördün mü ya? Ağzı kapamak lazım!

BİR DİĞERİ

Ah, karnım zil çalıyor.

CYRANO

Sen de bir şarkı söyle!

BİR DİĞERİ

İçim oynuyor!

CYRANO

Yok. Aç maymun oynamaz böyle.
Yalan.

BİR DİĞERİ

Şöyle yağlıca bir şey olsa.

CYRANO

(*Cadetin şapkasını çıkararak eline tutuşturur.*)

Külahın
Ne güne duruyormuş!

DİĞER BİR CADET

Fazla yağlı! Sabahın
Bu saatinde hazmı kolay bir şey olsa da,
Yavaş yavaş kemirsem!

CYRANO

(*Elindeki kitabı atarak.*)

Al öyleyse İlyada!

BİR DİĞERİ

Paris'te tam dört öğün yemek yiyor başnazır!

CYRANO

Emret sana keklik göndersin o halde.

AYNI CADET

Hazır keklik varken, biraz da şarap gönderse.

CYRANO

Âlâ!
Richelieu! Beyimizin sofrasını hazırla!

BİR DİĞERİ

Bir dev gibi acıktım, sanki bir yalamakla
Yutacağım dünyayı.

CYRANO

Şimdilik avcunu yala!

BİRİNCİ CADET

(*Omuz silkerek.*)

Evet, daima nükte!

CYRANO

Evet, nükte daima.
İsterim ki bir akşamüstü, kızıl bir sema
Altında can vereyim bir nükte savurarak,
Haklı bir dava için vurularak, vurarak.
Ah ölmek, kendine denk bir düşmanın eliyle,
Kılıçla, silahların mutlak en asiliyle,
Kalbinden vurularak çimenlere serilmek,
Ve ölüm döşeğine girmeden ölebilmek,
Fakat erkekçe ölmek, titremeden, solmadan;
Kanlı dudaklarında nükte eksik olmadan!

HERKES

(*Bağrışarak.*)

Açız!

CYRANO

(*Kollarını kavuşturarak.*)

Yemek, yemek! Bu, herkesin aklı fikri!
Flütçü Bertrandou, eski çoban, gel şöyle beri.
Kılıfından çıkar da flütünü, otur yere.
Çal bakalım şu obur, pisboğaz heriflere

Bildiğin havalardan bir memleket havası!
Hani şu eski, içli, bizlere her notası
Bir kardeş gibi munis gelen havalar vardır;
Hep sevdiklerimizin sesi, hatıralardır.
Her birinde en gizli bir şey bulunur bizden.
Duman böyle yükselir köyde evlerimizden.
Aynı aheste ruhu duyarız her birinde,
Bir eyalet lehçesi vardır bestelerinde.

(*Bertrandou oturur ve flütünü hazırlar.*)

Parmakların kuş gibi çırpınırken muttasıl,
Bugün ceriklerde gezen flüt, düşünsün nasıl
Doğuşunda bir kamış parçası olduğunu,
İçine sazlıklardan kuş sesi dolduğunu.
Bu kendi türküsüdür, hayret etmesin buna,
Ersin kırlarda geçen gençliğinin ruhuna...

(*Bertrandou, Languedoc havaları çalmaya başlar.*)

Dinleyin Gaskonlar!.. Bu artık ordugâhın
Keskin flütü değil, ormanlarda sabahın
Bestesidir. Bu artık bir cenk ıslığı değil
Keçi otlatanların asude, mütevekkil
Kavalıdır. Dinleyin: Bu vadidir, ormandır,
Kırmızı beresiyle o küçücük çobandır.
Akşam, günün nehirde serin serin gurubu,
Dinleyin Gaskonlar: Bütün Gaskonya'dır bu!

(*Bütün başlar göğse yaslanmış, bütün gözler hülya dolu. Gözyaşlarını gizlice yenleriyle veya paltolarının ucuyla silenler bile vardır.*)

CARBON

(*Cyrano'ya alçak sesle.*)

Aman, ağlatıyorsun!

CYRANO

Gurbettir bu. Bir nevi
Hastalık ki, açlıktan daha asil, manevi;

Maddi değil. Ne olur biraz da dertlerine
Yürekleri sızlasın mideleri yerine!

CARBON

Ağlayanın yüreği yufka olur!

CYRANO

(*Trampetçiye yaklaşmasını işaret ederek.*)

Aldırma!
Kanında kahramanlık olanları,
Uyandırmak mümkündür daima!

(*Bir işareti üzerine trampet çalınır.*)

HERKES

(*Fırlayıp silahlara sarılırlar.*)

Ne var?
Ne oldu?
Haydi!

CYRANO

(*Gülümseyerek.*)

Gördün mü, bir trampet sesi kâfi.
Elveda artık hülya, memleket, hicran, keder!
Flütle gelen hüznü trampet alır gider.

BİR CADET

(*Dip taraftan.*)

Mösyö De Guiche geliyor!

(*Bütün cadetlerde bir mırıldanma.*)

CYRANO

Takdirkâr mırıltılar!..

BİR CADET

Can sıkıyor!

BİR DİĞERİ

Zırhının üstünde nah bu kadar
Dantelâdan bir yaka. Görmeyin o çalımı!

BİRİNCİSİ

Hiç çeliğin üstüne çamaşır asılır mı?

BİR DİĞERİ

Haydi boynunda çıban olsa neyse.

BİR DİĞERİ

Bir yeni
Dalkavuk daha!

BİR DİĞERİ

Evet, amcasının yeğeni!

CARBON

O da Gaskondur ama!

BİRİNCİ CADET

İnanmayın, olamaz!
Gaskon dediğin mutlaka kaçık olur biraz
Gaskonun akıllısı çekilmez!

LE BRET

Benzinde kan kalmamış!

BİR CADET

O da aç... Kimse bilmez!
Yalnız ne var, zırhının çivileri gümüşten,
Karnı aç olsa da o memnun bu görünüşten.

CYRANO

(*Atılarak.*)

Biz de sakın oralı olmayalım çocuklar!
Her şey meydana çıksın: İskambil, pipo ve zar.
Bizi keyifli görsün, öyle karşıdan kurum
Satmasın!

(*Herkes derhâl trampetler, küçük iskemleler üstünde veya yerde, paltolar üzerinde oyun oynamaya başlarlar ve pipolarını yakarlar.*)

Âlâ. Ben de Descartes okurum.

(*Gezinmeye başlar ve cebinden çıkardığı küçük bir kitabı okur. Tablo: De Guiche gelir. Herkes meşgul ve halinden memnundur. De Guiche, benzi solgun, Carbon'a doğru ilerler.*)

IV. Sahne

(*Öncekiler, De Guiche.*)

DE GUICHE

(*Carbon'a.*)

Merhaba!

(*Birbirlerini dikkatle süzerler, De Guiche kendi kendine, memnuniyetle.*)

Herifin hali bitik!

CARBON

(*Kendi kendine alçak sesle.*)

Canlı cenaze!

DE GUICHE

(*Cadetlere bakarak.*)

Bunlar demek şu bizim dikkafalılar!.. Size
Ne zaman gelsem, bütün yüzlerde bir istihfaf
Peyda oluyor. Öyle... Sizler, taşralı eşraf,
Béarn beyzadeleri, Périgord baronları,
Albaylarına karşı bir karış burunları!..
Kimi entrikacı, kimi de dalkavuk der;
Zırhımda işlemeli bir yaka görmesinler,
Hemen başlarlar surat asmaya, tepinmeye,
İnsan Gaskon olur da çulpa olmaz mı diye.

(*Sessizlik. Herkes oyuna ve piposunu içmeye devam eder.*)

Sizlere ceza mı vermek lazım yüzbaşınız vasıtasıyla?..

CARBON

Zaten itaat etmezdim bu arzunuza!

DE GUICHE

Ya!

CARBON

Evet. Söylemek zaid[31]
Ama bölük benimdir. Yalnız savaşa ait
Emre boyun eğerim.

---

31 Gereksiz.

DE GUICHE
Ya, peki!
(*cadetlere hitaben.*)
Siz hor görün.
Umurumda değil, beni herkes tanır. Daha dün
Bapaume'da herkes gördü nasıl dayattığımı,
Kont de Bucquoi'yi nasıl önüme kattığımı.
Askerimle, çığ gibi, tam üç kere hücuma
Geçtim ardı ardına.
CYRANO
(*Gözlerini kitaptan kaldırmaksızın.*)
Güzel, pek güzel ama
Beyaz eşarbınız ne oldu?
DE GUICHE
(*Hayretle, fakat memnun.*)
Garip şey! Bunu nereden
Biliyorsunuz? Evet, son hücuma geçmeden,
Askeri saffa koymak lazımdı. Bu maksatla
Yıldırım gibi sağa sola giderken atla,
Farkında olmayarak düşman içine girdim.
Hesapta ölmek vardı, esir olabilirdim.
O rütbemi gösteren eşarbı çözüp atmak
Sayesinde yakamı kurtarabildim ancak.
Kimseye görünmeden böyle, gerisin geri
İspanyol saflarından çıktım; bizim askeri
Tekrar peşime takıp vardım üzerlerine;
Hepsini kovaladım ta eski yerlerine.
Siz nasıl bulursunuz bilmem bu hareketi?
(*Cadetler De Guiche'i dinlemez gibidirler. Fakat o anda, iskambillerle zar fincanları havada, pipo dumanları avurtlarda kalır. Kısa bir sessizlik.*)
CYRANO
Dördüncü Henri olsa, adet faikiyeti[32]

32 Üstünlüğü.

Karşısında bile katiyen razı olmazdı,
Tolgasından bir beyaz tüyün yerlere düşmesine!
(*Cadetler, sakin bir sevinç içindedir, iskambiller ve zarlar atılır. Pipo dumanları avurtlardan çıkar.*)

DE GUICHE

Hile muvaffak oldu; siz ona bakın!
(*Yine aynı intizar. Oyunlar ve pipolar durur.*)

CYRANO

Mümkün.
Fakat vazgeçilemez, bilhassa böyle bir gün,
Kılıca ve kurşuna hedef olmak şanından!
(*Gittikçe artan bir emniyetle iskambiller ve zarlar atılır, pipolar tüttürülür.*)
Orada bulunsaydım eşarp düştüğü zaman,
Yerden alıp atardım bizzat kendi omzuma!

DE GUICHE

Evet! Bu da bir Gaskon palavrasıdır ama!

CYRANO

Palavra mı? Öyleyse eşarbı bana verin,
Görürsünüz, omzuma asarım da askerin
Önünde ilk hücuma atılan ben olurum.

DE GUICHE

Bu da Gaskon tafrası! Eşarbın yeri malum.
Scarpe kıyılarında. Pek uzak bizim saftan;
Üstüne boyuna kurşun yağıyor her taraftan.
Kimse gidip alamaz onu yerinden.

CYRANO

(*Cebinden beyaz bir eşarp çıkarıp De Guiche'e uzatarak.*)
Buyurun!
(*Sessizlik. Cadetler iskambillerle zar fincanlarını ağızlarına kapayarak kahkahalarını zapt etmeye uğraşırlar. De Guiche dönüp onlara bakınca, hepsi büyük bir ciddiyetle oyuna devam eder. İçlerinden biri kayıt-*

sızca, biraz önce flütçünün çaldığı memleket havasını ıslıkla tekrar eder.)

DE GUICHE

(*Eşarbı alarak.*)

Tereddüt içindeydim. Anlıyorum ki bunun
Manası yok. Beyhude üzülmüşüm. Nitekim
Şimdi sayenizde bir işaret vereceğim!

(*Gider ve sırtın üstüne çıkarak eşarbı birkaç kere sallar. Cadetlerde mırıltılar.*)

SIRTIN ÜSTÜNDEKİ NÖBETÇİ

Taa karşıda bir adam tabanları kaldırdı.

DE GUICHE

(*Sırttan inip gelir.*)

Bu sahte bir İspanyol casusudur.
İşi benden öğrendiğini gidip haber vermektir.
Bize çok hizmet etti, daha da edecektir.
Bu suretle düşmanın kararı üzerinde
Müessir oluyoruz.

CYRANO

Böylesinin yerinde
Kalsın hizmeti!

DE GUICHE

(*Lakayıt bir tavırla eşarbı bağlayarak.*)

Hiç de fena değil bu kadar!
Neyse. Ne diyorduk? Ha. Size havadisim var:
Mareşal son çareye başvurup, habersizce,
Erzak getirmek için yola çıktı bu gece.
Dourlens'daki menzile gidecek sapa yoldan.
Dönüşte düşman hücum ederse sağdan soldan
Diye, o kadar asker götürdü ki beraber,
Bize saldırılırsa mahvolmamız mukadder.
Ordugâhta ordunun yarısı yok.

CARBON

İspanyollar öğrense bu hali,

Artar elbet tehlike ihtimali
Acaba biliyorlar mı?

DE GUICHE

Evet. Hem hücum edecekler.

CARBON

Ya!

DE GUICHE

Niyetleri bu. Bizim casus bana haber verdi.
Dedi ki: "Söyleyin bana, nereden hücum etsinler, hangi
Noktadan yüklensinler? Ben de gidip onlara
Diyeyim ki: Şu taraf pek zayıf... Yara yara
Geçersiniz!" Herifin fikri cazipti elbet,
Dedim ki: "Karşıya geç ve bütün hattı seyret,
İşaret edeceğim yeri git de haber ver!"

CARBON

(*Cadetlere.*)

Çocuklar hazırlanın!

(*Herkes kalkıp palaskasını ve kılıcını kuşanır.*)

DE GUICHE

Daha bir saat ister.

BİRİNCİ CADET

Ah! İyi o zaman!..

(*Herkes yerine oturur ve oyununa devam eder.*)

DE GUICHE

(*Carbon'a.*)

Vakit kazanmak lazım. Mareşal gelecektir.

CARBON

Vakit kazanmak için ne yapmak gerektir?

DE GUICHE

Önlemeye gücünüz yetmezse bu hücumu,
Lütfen öleceksiniz!

CYRANO

Ah! İntikamınız bu mu?

DE GUICHE
Doğrusu teveccühüm olsaydı biraz size,
Gönlüm razı olmazdı böyle can vermenize;
Fakat kahramanlıkta tek olduğunuz için
Kralıma hizmettir size beslediğim kin!

CYRANO
(*Selamlayarak.*)
Bu teveccühe karşı minnetle eğilirim!

DE GUICHE
(*Selamlayarak.*)
Yalnız siz bedelsiniz yüz kişiye, bilirim.
Şikâyet etmezsiniz artık boş oturmaktan!
(*Carbon'la birlikte uzaklaşır.*)

CYRANO
(*Cadetlere.*)
Demek ki arkadaşlar, lacivert ve sırmadan
Altı şeritli Gaskon armasına şimdi biz
Kan renginde bir şerit ilave edeceğiz!
(*De Guiche dip tarafta Carbon'la baş başa vermiş konuşmaktadır. Emirler verilir, müdafaa hazırlıkları yapılır.*)

CYRANO
(*O zamana kadar kollarını kavuşturup hareketsiz durmuş olan Christian'a yaklaşarak elini omzuna koyar.*)
Neyin var?

CHRISTIAN
(*Başını sallayarak.*)
Roxane!

CYRANO
Heyhat!

CHRISTIAN
Ah bir veda mektubu
Yazabilseydim bari!

CYRANO
Bugün olacağından şüpheliyim doğrusu.
(*Yeleğinin cebinden bir mektup çıkarır.*)
Ama merak etme, o da hazır...
CHRISTIAN
Ver!
CYRANO
Sahi mi?
CHRISTIAN
(*Elinden mektubu alarak.*)
Elbette!
(*Açıp okur ve duraklar.*)
Bu ne?
CYRANO
Ne var?
CHRISTIAN
Bu leke?
CYRANO
(*Hemen mektubu alır ve safiyane bir tavırla bakarak.*)
Ne lekesi?
CHRISTIAN
Gözyaşı!
CYRANO
Ha... Evet... Bir meleke...
Şairlik... Kapılıyor insan kendi oyununa!..
Nitekim ben de öyle emek verdim ki buna
Yazdıklarım evvela beni ağlattı.
CHRISTIAN
Ağlamak mı? Tuhaf!
CYRANO
Evet... Ölmek zor değil... Asıl güç olan taraf
Bir daha görememek onu. Nihayet, benim...
(*Christian Cyrano'ya dikkatle bakar.*)

Bizim...

(*Hemen akabinde.*)

Senin...

CHRISTIAN

(*Mektubu elinden kaparak.*)

Ver şunu!

(*Uzaktan sesler gelir.*)

NÖBETÇİNİN SESİ

Ventrebieu! Kimdir o?

(*Silah sesleri, konuşmalar, çıngırak sesleri.*)

CARBON

Hey, ne oluyor?

NÖBETÇİ

(*Sırtın üzerinde görünerek.*)

Bir araba!

(*Herkes ne olup bittiğini görmek için o tarafa üşüşür.*)

MUHTELİF SESLER

Ordugâhta araba?

Bize doğru geliyor!

Karşıdan mı acaba?

Vay canına!

Yakına sokmayın!

Nişan alın!

Sakın ha. Arabacı sesleniyor!

Kralın emri var diyor!

(*Herkes sırtta, öte tarafa bakmaktadır. Çıngırak sesleri yaklaşır.*)

DE GUICHE

Kralın emri mi? Nasıl?

(*Herkes tekrar ön tarafa gelir ve sıraya girer.*)

CARBON

Şapkaları çıkarın!

DE GUICHE

Çabuk saf bağlayın şuraya!

Pis herifler, çekilin!

(*Carbon'a.*)

Bir kenara durulsun;

Araba sürtünmeden geçecek bir yol bulsun!

(*Araba gelir. Toz toprak içinde ve perdeleri iniktir. Arkada iki uşak. Gelir ve tam yerinde durur.*)

CARBON

Selam havası çalın!

(*Trampetler çalınır ve herkes şapkasını çıkarır.*)

DE GUICHE

Basamağı indirin!

(*İki cadet arabaya seğirtir.*)

ROXANE

(*Arabadan atlarken.*)

Merhaba!

(*Kadın sesini duyar duymaz herkes, eğilmiş dururken, başını kaldırır. Herkes hayrete kapılır.*)

V. Sahne

(*Öncekiler, Roxane.*)

DE GUICHE

Kralın emriymiş! Siz ha?

ROXANE

Gerçek kralın emri:

Aşkın!

CYRANO

Aman Tanrım!

CHRISTIAN

(*Atılarak.*)

Siz! Ama neden?

ROXANE

Şu muhasara pek uzun sürdü canım!

CHRISTIAN

Ah niçin?..

ROXANE

Biraz sonra söylerim.

CYRANO

(*Roxane'ın sesini duyar duymaz mıhlanmış gibi hareketsiz kalmıştır.*)

Tanrım! Bakabilecek miyim ona?

DE GUICHE

İmkânı yok, olamaz;
Burada kalamazsınız.

ROXANE

(*Gayet şen.*)

Pekâlâ işte!.. Biraz
Oturabilir miyim?

(*Önüne getirilen bir trampete oturur.*)

Teşekkürler. Geçmeyim diye
Atlara ateş etti koskoca bir devriye.
Şu arabaya bakın, hani masalda vardır,
Farelerin çektiği arabalar bunlardır,
Başka türlü olamaz.

(*Christian'a bir buse göndererek.*)

Merhaba!

(*Etrafındakilere.*)

A!.. Somurtmayın!
Bilir misiniz Arras ne kadar uzak!

(*Cyrano'yu görünce.*)

Ah kuzen de burada! Merhaba!

CYRANO

(*İlerleyerek.*)

Fakat nasıl oldu da...

ROXANE

Orduyu mu buldum? Pek basit. Bu uğurda
Hiç de zahmet çekmedim. Yalnız harabelerin

İzini takip ettim. Ne feci şey! Her yerin
Altı üstüne gelmiş, inanmazdım görmesem.
Buysa kralınızın arzusu, bir şey demem,
Ama benim kral daha insaflıdır şüphesiz.

CYRANO

İyi ama nereden yol bulup da geçtiniz?

ROXANE

Nereden mi? İspanyollar arasından!

BİRİNCİ CADET

Baskın çıktı bizlerden!

DE GUICHE

Hatları nasıl geçtiniz? Nereden?

LE BRET

Herhâlde güç olmuştur!

ROXANE

Hiç de değil... Nitekim
Atlarımı tırısa kaldırıp geçiverdim.
Ne zaman çatık kaşlı biri çıksa önüme,
Hemen ram oluyordu bendeki tebessüme.
Kimse duymasın ama bu İspanyol beyleri,
Kibarlıkta mutlaka bizlerden çok ileri!

CARBON

Tebessümün böylesi pasaport hükmündedir.
Fakat arabanızı durdurup ikide bir,
Nereye böyle teşrif, diye sormadılar mı?

ROXANE

Elbette! Hem kaç kere sordular, şüphe var mı?
Fakat ben "Âşığıma gidiyorum!" deyince
En korkunç suratlısı bile derhâl en ince,
En zarif bir tavırla kapımı kapıyordu.
Askere eliyle bir işaret yapıyordu.
Öyle bir işaret ki imrenir kral bile!..
Kibar, aynı zamanda haşin bir eda ile
Gümüş mahmuzlarını birbirine vurarak,

Şapkasının tüyünü rüzgâra savurarak,
İki büklüm diyordu: "Buyurunuz Senyorita!"

CHRISTIAN

Ama Roxane!..

ROXANE

"Âşığım!" dedim. Evet, bu hata,
Biliyorum. Ne çare. Buna ihtiyaç vardı.
Şayet "Kocam!" deseydim beni bırakmazlardı!

CHRISTIAN

Fakat...

ROXANE

Neniz var?

DE GUICHE

Buradan gitmelisiniz!

ROXANE

Ben mi?

CYRANO

Hem çabuk!

LE BRET

Evet, derhâl!

CHRISTIAN

Doğru!

ROXANE

Neden?

CHRISTIAN

(*Sıkılarak.*)

Neden mi?
Hiç!.. Biraz sonra!

CYRANO

Üç çeyrek sonra...

DE GUICHE

Belki de...

CARBON

Belli olmaz!.. Gitseniz...

LE BRET

(*Sıkılarak.*)

Doğru ya. Gitseniz!

ROXANE

Muharebe mi var? Temelli kalıyorum bilakis!

HERKES BİR AĞIZDAN

Hayır. Ne münasebet!

ROXANE

Kocam burada!

(*Christian'ın kollarına atılarak.*)

İkimizi birlikte öldürsünler. Hazırım.

CHRISTIAN

Gözlerin, bakışların bambaşka!..

ROXANE

Anlatırım

Sebebini.

DE GUICHE

(*Ümitsizlik içinde.*)

Burası, en tehlikeli mevki!

ROXANE

Tehlikeli mi?

CYRANO

Tehlikeli olmasa bize verir miydi?

ROXANE

(*De Guiche'e.*)

Ya!.. Demek dul kalmamı istiyordunuz?

DE GUICHE

Yemin ederim ki ben...

ROXANE

Artık çılgın gibiyim. Emin

Olun gitmem. Burası bambaşka bir cihanmış!

CYRANO

Zarafet meraklısı meğer ne kahramanmış!

ROXANE

Mösyö de Bergerac! Ben sizin kuzininizim!

BİRİNCİ CADET

Size siper oluruz!

ROXANE

(*Gittikçe coşarak.*)

Buna hiç şüphem yok dostlarım!

DİĞER BİR CADET

(*Mest.*)

Bütün ordugâh şimdi mis kokuyor!

ROXANE

Siz asıl şapkama dikkat edin,
Muharebeye nasıl yakışacak bakın!

(*De Guiche'e bakarak.*)

Ama kontun gitme zamanı geldi.
Doğru değil işinden alıkoymak herkesi!

DE GUICHE

Siz ne derseniz deyin,
Toplara bir göz atıp geleceğim. Dinleyin,
Henüz imkânı varken gidin; böyle kalmakla
Hata ediyorsunuz. Gidin.

ROXANE

Asla!

(*De Guiche çıkar.*)

VI. Sahne

(*De Guiche hariç öncekiler.*)

CHRISTIAN

(*Yalvararak.*)

Roxane!

ROXANE

Hayır!

BİRİNCİ CADET

(*Diğerlerine.*)

Kalıyor!

HERKES

(*İtişip kakışarak.*)

"Tarak!" "Sabun!" "Gömleğim!
Yırtılmış, iğne nerede?" "Aynamı ver! Dikeyim
Şu düğmeyi." "Kolluklar!" "Usturanı ver biraz!"

ROXANE

(*Kendisine yalvaran Cyrano'ya.*)

Hayır! Hiçbir şey beni buradan kımıldatamaz!

CARBON

(*Diğerleri gibi üstünü başını fırçalayıp şapkasının tüylerini düzelttikten ve kolluklarını da çekip kendisine çekidüzen verdikten sonra Roxane'a yaklaşır ve mübalağalı bir reveransla.*)

Mademki böyle, ruhsat verin de bendenize,
Henüz vaktimiz varken, takdim edeyim size
Huzurunuzda ölme şerefine ulaşacak
Dostlarımdan birkaçını...

ROXANE

(*Eğilir ve Christian'ın koluna girerek bekler.*)

Ya... Sahi.

CARBON

(*Takdim eder.*)

Baron de Peyrescous de Colignac!

CADET

(*Selamlayarak.*)

Madam!

CARBON

(*Devam eder.*)

Baron de Casterac de Cahucaz. Vidame
De Malgouyre Estressac Lésbas d'Escarabiot,
Chevalier d'Antignac-Juzet. Baron Hilliot
De Blagnac-Saléchan de Castel-Crabioules...

ROXANE

Her birinizin ne çok ismi var böyle?

BARON HILLIOT

Evet,
Saymakla bitmez!

CARBON

(*Roxane'a.*)

Lütfen mendil tutan elinizi
Bir himmet edip açar mısınız?

ROXANE

(*Elini açınca mendil düşer.*)

Neden?

(*Bütün bölük mendili yerden almak için atılacak gibi olur.*)

CARBON

(*Derhâl mendili yakalayarak.*)

Artık bu mendil
Bölüğün bayrağıdır ve yalnız bizde değil,
Bütün orduda yoktur böyle güzel flama!

ROXANE

(*Mütebessim.*)

Biraz küçük değil mi?

CARBON

(*Mendili bir mızrağın ucuna takarak.*)

Dantelâsı var ama!

BİR CADET

(*Diğerlerine.*)

Gözüm açık gitmezdim, ölüm artık kolaydı,
Gönlümün onda biri kadar karnım doyaydı!

CARBON

(*Teessüfle.*)

Yemekten bahsetmenin sırası mı? Bırakın...

ROXANE

Ordugâhın havası iştah açıyor, bakın
Ben de acıktım. Biraz börek, söğüş ve şarap
Lütfeder misiniz?

(*Umumi teessür.*)

BİRİNCİ CADET

Ne?

DİĞER BİR CADET

Nereden bulmalı Tanrım?

ROXANE

(*Müsterihane.*)

Arabamdan tabi.

HERKES

Nasıl?

ROXANE

Her şeyden evvel,
Çabuk olup sofrayı kurmalı güzel güzel!
Hele biraz yakından bakın arabacıya:
Hepiniz kendisini zaten tanırsınız ya!
Çekinmeden, arzunuz neyse, emredersin!..

CADETLER

(*Arabaya doğru koşarak.*)

Ragueneau bu! Oh! Oh!

ROXANE

(*Arkalarından.*)

Zavallılar!

CYRANO

(*Roxane'ın elini öperek.*)

İyilik perisi!

RAGUENEAU

(*Pazar yerlerindeki çığırtkan satıcılar gibi, sürücü yerine çıkmış ve ayakta.*)

Beyler!

(*Coşkunluk.*)

CADETLER

Yaşa, bravo!

RAGUENEAU

İspanyollar görünce afeti
Kaçırdılar böyle bir ziyafeti!

(*Alkışlar.*)

CYRANO

(*Christian'a alçak sesle.*)

Hey Christian!

RAGUENEAU

Şöyle cana yakın bir gülüş
Seyredelim derlerken...

(*Sürücü yerinin altından bir tabak et çıkarıp göstererek.*)

Kurtuldu bizim söğüş!

(*Alkışlar. Söğüş tabağı elden ele geçer.*)

CYRANO

(*Christian'a alçak sesle.*)

Sana diyeceğim var.

RAGUENEAU

Venüs cilve edince...

(*Bir but gösterir.*)

Diane'ın karacası kaçıverdi gizlice.

(*Coşkunluk. Budu yirmi el birden yakalar.*)

CYRANO

(*Christian'a alçak sesle.*)

Bir dakikacık olsun dinle beni!

ROXANE

(*Elleri kolları yiyecek dolu, ön tarafa doğru gelen cadetlere.*)

Her şeyi
Şuraya koyun!

(*Arabanın arkasındaki asık suratlı iki uşakla birlikte yere sofrayı yayar ve tam Cyrano'nun bir köşeye çekeceği sırada Christian'a.*)

Siz de boş durmasanız iyi olur.

(*Christian yardıma gelir. Cyrano gittikçe endişelenir.*)

RAGUENEAU

Sülün dolması!

BİRİNCİ CADET

(*Pürneşe, geniş bir dilim jambon keserek yaklaşır.*)

Oh... Can boğazdan gelir:
Bari son kozumuzu oynamadan şöyle bir
Ağız tadıyla zıkkım...

(*Roxane'ı görünce kendine gelir.*)

Pardon, bir ziyafet çekelim!

RAGUENEAU

(*Arabanın yastıklarını fırlatarak.*)

Soğuk etle doludur içleri dilim dilim!

(*Gürültü. Yastıklar deşilir. Gülüşmeler. Neşe.*)

ÜÇÜNCÜ CADET

Ah! Seni maskara!

RAGUENEAU

(*Kırmızı şarap şişelerini atarak.*)

Vay yakut şişeleri!

(*Beyaz şarap şişelerini fırlatarak.*)

Vay elmas şişeleri!

ROXANE

(*Cyrano'nun yüzüne katlanmış bir sofra örtüsü atarak.*)

Haydi açın örtüyü. Çabuk olun!

RAGUENEAU

(*Arabadan söktüğü bir feneri havaya kaldırarak.*)

Fener değil, kiledir her biri
Tanrı verir verince!

CYRANO

(*Beraberce örtüyü sererken alçak sesle Christian'a.*)

Beni dinle, onunla yalnız kalmadan önce...

RAGUENEAU

(*Gittikçe coşarak.*)

Kırbaç deyip geçmeyin, sucuktur sapı bunun!

ROXANE

(*Sofrada hizmet edip kadehlere şarap boşaltırken.*)

Madem bizi ateşe atıyorlar, ordunun
Geri kalan kısmına biz de hiç aldırmayız.
Görsünler ne halleri varsa! Bize ne! Yalnız
De Guiche çıkagelirse sakın davet etmeyin.
(*Birinden ötekine giderek.*)
Daha çok vaktimiz var! İstediğinizi yiyin!
Biraz içer misiniz? Ağlıyorsunuz, neden?

BİRİNCİ CADET
Bolluktan!..

ROXANE
Bu olmadı! Alın hiç çekinmeden!
Ekmek, Mösyö de Carbon? Şarap beyaz, kırmızı?
Bir bıçak! Biraz daha! Uzatın tabağınızı!
Kanat mı? But mu? Şimdi sıra sizin!

CYRANO
(*Ellerinde tabaklar, peşinden gelirken.*)
Hayranım!

ROXANE
(*Christian'a doğru gider.*)
Ya siz?

CHRISTIAN
Bir şey istemem!

ROXANE
Hiç olur mu bu canım?
Bir bisküvi, çok değil, iki parmak da şarap...

CHRISTIAN
(*Roxane'ı alıkoymaya çalışarak.*)
Ah niçin, ne maksatla geldiniz?

ROXANE
Şimdi cevap
Veremem. Biraz sonra. Bakın, bekliyor hepsi.

LE BRET
(*Bir mızrağın ucuna bir ekmek takarak sırtın üstündeki nöbetçiye uzatırken.*)
De Guiche!

CYRANO
Aman saklayın acele. Sepet, tepsi
Şişe, tabak ne varsa! Siz de aldırmayın!
(*Ragueneau'ya.*)
Koş
Sen de yerine sıçra!.. Her şey tamam mı?
(*Bir anda her şey çadırların içine atılır, yahut koyunlara, palto altlarına, şapka içlerine sokulur. De Guiche hızlı hızlı gelir. Birdenbire durur ve etrafını koklar. Sessizlik.*)

VII. Sahne

(*Öncekiler, De Guiche.*)

DE GUICHE
Ne hoş
Kokuyor burası!
BİR CADET
(*Kayıtsız, bir şarkı tutturur.*)
To, lo, lo!
DE GUICHE
(*Durur ve bakarak.*)
Neyiniz var acaba?
Yüzünüz kıpkırmızı!
CADET
Benim mi? Hiç... Galiba
Boğuşma vakti gelmiş olacak; bütün kanım
Yüzüme vurmuş!
BİR DİĞERİ
Pum... pum... pum...
DE GUICHE
(*Dönerek.*)
Bu da ne?

CADET
(*Umursamaz bir tavırla.*)
Hiç! Küçük bir şarkı.

DE GUICHE
Âlâ! Keyfin yerinde!

CADET
Öyle. Evet,
Tehlike yaklaşınca!..

DE GUICHE
(*Bir emir vermek üzere Carbon'u çağırarak.*)
Yüzbaşı. Şimdi...
(*Carbon'u görünce duraklar.*)
Hayret!
Benzinize kan gelmiş sizin!

CARBON
(*Kıpkırmızı, şişeyi arkasına gizler ve ehemmiyet vermez gibi.*)
Ah!..

DE GUICHE
(*Kulisin bir tarafını göstererek.*)
Elimde fazla bir top kalmıştı. Onu da tam
Şu tarafa çektirdim. Kullanasınız diye
İcabında.

BİR CADET
(*Bir parça yalpalayarak.*)
Ne lütuf!

BİR DİĞERİ
(*De Guiche'e zarif bir gülücükle.*)
Bu ne güzel hediye.

DE GUICHE
Vah vah, delirmiş bunlar!
(*Sertçe.*)
Alışkın değilsiniz;
Top geri teper, dikkat edin!

BİRİNCİ CADET

Amma yaptın!

DE GUICHE

(*Müthiş bir hiddetle yaklaşır.*)

Siz!..

CADET

(*Nutuk verir gibi.*)

Gaskon topudur, asla yerinden kımıldamaz!

DE GUICHE

(*Cadeti kolundan tutup sarsarak.*)

Siz sarhoşsunuz, ama ne içtiniz?

CADET

Hiç... Barut kokladım biraz!

DE GUICHE

(*Omuz silker, cadeti iter ve hızlı hızlı Roxane'a yaklaşır.*)

Madam, lütfen, arzunuz neyse bildirin!

ROXANE

Kalıyorum.

DE GUICHE

Gidin!

ROXANE

Hayır!

DE GUICHE

Öyleyse bana bir tüfek verin!

CARBON

Neden?

DE GUICHE

Ben de kalıyorum beraber.

CYRANO

Ah işte yiğitlik buna derler!

BİRİNCİ CADET

Gaskonsunuz galiba dantelânıza rağmen!

ROXANE

Neden?

DE GUICHE
Bir kadını bırakıp gitmem tehlike varken.
İKİNCİ CADET
(*Birincisine.*)
Hazret yemeği artık hak etti. Ha ne dersin?
(*Bütün yiyecekler bir anda ortaya çıkıverir.*)
DE GUICHE
(*Gözleri parlayarak.*)
Yiyecek!
ÜÇÜNCÜ BİR CADET
İstediğin kadar! Çadır, pelerin,
Şapka, ne varsa dolu.
DE GUICHE
(*Kendine hâkim olur ve mağrurane.*)
Artığınızı yiyeceğimi mi sandınız!
CYRANO
(*Selamlayarak.*)
Terakki var!
DE GUICHE
(*Gururla, aksanı hafifçe bozularak.*)
Aç karnına dövüşmek âdetimdir!
BİRİNCİ CADET
(*Sevinç içinde.*)
Gaskon aksanı! Bizden!..
DE GUICHE
(*Gülerek.*)
Ben mi?
CADET
Evet...
(*Hepsi dans etmeye başlar.*)
CARBON
(*Sırtın üstünde görünerek.*)
Mızraklı piyadelerimizden
Saflar yaptım. Hepsinin maneviyatı iyi!
(*Sırtın üstünde gözüken bir mızrak hattını gösterir.*)

DE GUICHE

(Eğilerek Roxane'a.)

Kabul eder misiniz, lütfen, teftiş etmeyi?

(De Guiche, Roxane'ı elinden tutarak sırta doğru götürür. Herkes şapkasını çıkarır ve onları takip eder.)

CHRISTIAN

(Cyrano'ya yaklaşır ve hızla.)

Çabuk söyle!

(Roxane, sırta çıkar çıkmaz, selam için mızrakların indiği görülür. Bir emir, Roxane eğilir.)

PİYADELERİN SESİ

Sağ ol!

CHRISTIAN

Şu sır neymiş acaba?

CYRANO

Bak şayet Roxane...

CHRISTIAN

Eee?

CYRANO

Mektuptan söz açacak
Olursa...

CHRISTIAN

Evet!

CYRANO

Sakın budalalık edeyim
Deme.

CHRISTIAN

Yani?

CYRANO

Yani mi? Mesele basit.
Yalnız onu görünce aklıma geldi bu iş.
Bak sana anlatayım.

CHRISTIAN

Anlat bakalım, neymiş?

CYRANO
Mesele şu. Sen ona... Bildiğinden daha sık
Mektup gönderdin.
CHRISTIAN
Nasıl?
CYRANO
Nasılı var mı?
Sana tercüman oldum, bu benim vazifemdi.
Bazı anlar oldu ki, sana "Bak işte şimdi
Bir mektup yazacağım!" demeden yazdım.
CHRISTIAN
Ya?..
CYRANO
Gayet basit...
CHRISTIAN
Öyle ha? Peki, muhasaraya
Düştüğümüzden beri nasıl oldu da...
CYRANO
Adam sen de! Geçip hatları şafaktan önce...
CHRISTIAN
(*Kollarını kavuşturarak.*)
Ah! Gayet basit değil mi bu da?
Haftada kaç mektup göndermişim peki?
Söyle, iki?.. Üç?.. Dört?..
CYRANO
Daha çok!
CHRISTIAN
Her gün?
CYRANO
Her gün. Hem iki kere.
CHRISTIAN
(*Şiddetle.*)
Demek mest oluyordun, her gün, tehlikelere,
Ölüme atılacak kadar. Ne olduğunu
Anlıyorum şimdi.

CYRANO

(*Dönen Roxane'ı göstererek.*)

Sus! Önünde yapma bunu!

(*Hızlı hızlı çadırına girer.*)

VIII. Sahne

(*Roxane, Christian, dipte cadetler gidip gelir, Carbon ve De Guiche emir vermekle meşguldür.*)

ROXANE

(*Christian'a doğru koşarak.*)

Nihayet, Christian...

CHRISTIAN

(*Ellerini uzatarak.*)

Evvela söyle bana,
Niçin, neden yollara düşüp yalnız başına,
Bir sürü çapulcunun, asker bozuntusunun
Arasından geçerek buraya geldin?

ROXANE

Bunun sebebi mektupların!..

CHRISTIAN

Ne dedin?

ROXANE

Atıldımsa tehlikeye
Kabahat sizindir. Evet. Niye
Başımı döndürdünüz o mektuplarınızla?
Bir aydan beri, belki de daha fazla,
Hepsi de birbirinden güzel.

CHRISTIAN

Nasıl? Çok garip!
Şu birkaç aşk mektubu için mi?

ROXANE

Mektup deyip
Geçme. Ah bilmezsin! Evet, doğru, bir gece

Balkonumun altında ruhun dile gelince,
Seni çılgınca sevdim. O ana kadar senden
Duymadığım o sesti, beni sana bent eden.
Mektupların da öyle. Sanki bir aydan beri
O akşamki sesini duyuyormuş gibi;
Her biri o günkü heyecanı yaşatıyor içimde.
Böyle koşup gelmişsem, söyle kabahat kimde?
Ulysses de senin gibi mektup yazsaydı hele,
Penelope oturmazdı evinde gergefiyle;
İbrişim yumağını şöyle bir fırlatınca,
Her türlü tehlikeye atılırdı çılgınca;
Gidip bulurdu koşa koşa efendisini.

CHRISTIAN

Ben...

ROXANE

Okudum, okudum, her okuyuşta aradım seni.
Her mektubun samimiydi, güzeldi.
Sanki kalbinden kopmuş bir yaprak gibi geldi.
Her satırında bir kalp çarpıyordu derinden;
Her kelimesi çıkmış gibiydi içerinden...

CHRISTIAN

Bu kadar candan mıydı Roxane?

ROXANE

Evet, candandı.

CHRISTIAN

Peki, neden geldiniz?

ROXANE

Neden mi? İçim yandı.
Christian'ım, ruhum. Kapanırsam ayağına,
Eminim beni yerden tutup kaldıracağına.
Bu sebeple ruhuma diz çöktürüp önünde,
Affet beni demeye geldim. Böyle bir günde
Affına her zamandan fazla ihtiyacım var,
Affet, çocukluk ettim. Seni bir ana kadar
Sadece güzelliğin için sevdim. Ne ayıp!

CHRISTIAN

(*Dehşet içinde.*)

Ah Roxane!

ROXANE

Daha sonra –tıpkı dal dal sıçrayıp
Uçmayı öğrenen kuşlar gibi uslu ve ciddi–
Güzelliğine hayrandım, ruhunu da sevdimdi!

CHRISTIAN

Ya şimdi?

ROXANE

Artık gönlüm bağlı bir tek sevgiye.
Şimdi, sadece seni, ruhun güzeldir diye
Seviyorum.

CHRISTIAN

(*Geri çekilerek.*)

Ah Roxane!

ROXANE

Bahtiyar bil kendini.
Yalnız fani bir zihniyet için sevilmek seni
Kim bilir ne ıstırap içinde yaşatmıştır!
Asil ruhunu nasıl işkenceye atmıştır!
Gölgede bırakıyor artık yüzünü gönlün.
Önce beni cezbeden güzelliğinse bugün
Artık gözümde değil!

CHRISTIAN

Ah!..

ROXANE

Hâlâ şüphen mi var
Bu zaferinden?

CHRISTIAN

(*Istırap içinde.*)

Roxane!

ROXANE

Söyle, neden bu kadar
Tereddüt içindesin?

CHRISTIAN

Ben aşkın böylesini
İstemiyorum. Benim istediğim şey, beni
Olduğum gibi...

ROXANE

Yani bugüne kadar nasıl
Sevildinizse, yine öyle mi? Hayır, asıl
Şimdi başlıyor sevgi, candan, içten, tertemiz.

CHRISTIAN

Hayır. Eskiden daha iyiydi.

ROXANE

Bilmezsiniz,
Ben şimdi anlıyorum sevginin kudretini.
Sana tapmıyorsam, bil ki, gönlümde seni
Sen yapan o kudrettir. Hatta bir gün...

CHRISTIAN

Sus Roxane!

ROXANE

Bütün güzelliğini kaybedip çirkin olsan
Bile...

CHRISTIAN

Ah böyle deme!

ROXANE

Diyorum, inan bana!

CHRISTIAN

Nasıl, çirkin de olsam...

ROXANE

Yemin ederim sana!

CHRISTIAN

Tanrım!

ROXANE

Artık bana inandın değil mi? Bak
Şimdi seviniyorsun!

CHRISTIAN

(Boğuk bir sesle.)

Doğru!

ROXANE

Nen var?

CHRISTIAN

(Yavaşça iterek.)

Hiç!.. Merak

Etme, şimdi gelirim. Bir saniyecik!

ROXANE

Ama...

CHRISTIAN

(Ona dip tarafta küme olmuş cadetleri göstererek.)

Bu zavallılar seni bekler. Böyle durma!

Nasılsa biraz sonra kimsesiz ölecekler;

Git de onlara biraz gülümseyiver!

ROXANE

(Teessür ve hayranlık içinde.)

Canım Christian'ım!

(Gaskonlara doğru gider. Gaskonlar hürmetkârane, etrafını alırlar.)

IX. Sahne

(Christian, Cyrano, dipte Roxane, Carbon ve birkaç cadet ile konuşmaktadır.)

CHRISTIAN

(Cyrano'nun çadırına seslenir.)

Cyrano!

CYRANO

(Muharebe için giyinip kuşanmış, meydana çıkar.)

Benzin solmuş, ne var yine?

CHRISTIAN

Eminim beni sevmediğine.

CYRANO
Nasıl?
CHRISTIAN
Seni seviyor!
CYRANO
Yok canım!
CHRISTIAN
Evet, evet.
Benim yalnız ruhumu seviyormuş.
CYRANO
İnsaf et!
CHRISTIAN
Demek o halde seni seviyor. Sen de onu
Seviyorsun esasen!
CYRANO
Ben mi?
CHRISTIAN
Saklama bunu!
CYRANO
Doğru!
CHRISTIAN
Hem çılgın gibi!
CYRANO
Daha beter muhakkak.
CHRISTIAN
Öyleyse git söyle!
CYRANO
Hayır!
CHRISTIAN
Neden?
CYRANO
Bir kere yüzüme bak!
CHRISTIAN
Beni çirkin olsam da sevecekmiş!

CYRANO

Öyle der.
Sana böyle demesi beni de memnun eder
Ama inanma sakın böyle manasız şeye!
Sen bakma, ben memnunum bunu söyledi diye,
Fakat sakın aldanıp böyle lakırdılara
Çirkin olayım deme, mahveder beni sonra!

CHRISTIAN

Bunu bilmeden içim rahat etmeyecek.

CYRANO

Ne?
Hayır, hayır!

CHRISTIAN

Git anlat her şeyi kendisine,
İkimizden birini seçsin!

CYRANO

Olmaz!
–Tanrım ne işkence!– Hayır, insaf et biraz.

CHRISTIAN

Saadetini neden öldüreyim? Ha, söyle,
Güzelim diye mi?

CYRANO

Ya ben? Ne hakla elimle
Seninkini mezara koyarım? Tanrı beni,
Belki senin duyup da söyleyemediğini,
İfade kudretiyle yaratmış diye mi?

CHRISTIAN

Git her şeyi söyle!

CYRANO

Hâlâ ısrar ediyor.

CHRISTIAN

Yeter! Kendi kendime rakip olmaktan bıktım artık!

CYRANO

Christian!

CHRISTIAN
Şahitsiz, gizli nikâh kıymıştık;
Feshedilmesi mümkün, şayet ölmez kalırsak!
CYRANO
Hâlâ inat ediyor!
CHRISTIAN
Evet, evet, muhakkak!
Ya beni bu halimle sever, yahut hiç sevmez!
Ben şöyle bir gideyim ilk hatta kadar; herkes
Ne yapıyor göreyim. Sen konuş kendisiyle,
İkimizden birini seçsin, söyle!
CYRANO
Seni isteyecektir.
CHRISTIAN
Umarım, ümit bu ya!
(*Seslenir.*)
Roxane!
CYRANO
Hayır, istemem!
ROXANE
(*Koşarak.*)
Ne var?
CHRISTIAN
Gelin buraya,
Cyrano size mühim bir şeyden bahsedecek.
(*Roxane hemen Cyrano'ya yaklaşır. Christian çıkar.*)

X. Sahne

(*Roxane, Cyrano, sonra Le Bret, Carbon, cadetler, Ragueneau, De Guiche, vs.*)

ROXANE
Çok mu mühim?

CYRANO

(Teessür içinde, kendi kendine alçak sesle.)

Gidiyor!

(Roxane'a.)

Hayır, hayır, ne demek!

Halini bilirsiniz! Her şeyi izam eder![33]

ROXANE

(Telaşla.)

Herhâlde şüphelendi sözlerimden bu sefer.

İnanmıyordu, gördüm!

CYRANO

(Elini tutarak.)

Fakat söylediğiniz

Doğru muydu acaba?

ROXANE

Elbette. Dedim ki: Siz...

(Bir an tereddüt ederek.)

Şey... olsanız da...

CYRANO

(Hazin bir tebessümle.)

Ne o? Hiç üzülmeye hacet

Yok! Söyleyin. Demek ki, çirkin olsa da...

ROXANE

Evet.

Çirkin olsa da yine seveceğim!

(Dışarıda bir silah patlar.)

Ah bu ne?

Silah sesleri!

CYRANO

Demek iğrenç olsa da?..

ROXANE

Yine!

CYRANO

Korkunç olsa da?..

---

33 Abartır.

ROXANE

Yine!

CYRANO

Demek, gülünç olsa da?..

ROXANE

Hiçbir şey onu gülünç yapamaz nazarımda.

CYRANO

Yine sever miydiniz?

ROXANE

Evet, şimdiki gibi!

CYRANO

(*Perişan, kendi kendine alçak sesle.*)

Belki doğru!.. Doğruysa ne saadet Tanrım!..

(*Roxane'a.*)

Roxane!.. Ben.. Ah, dinleyin!..

LE BRET

(*Hızlı hızlı gelir ve alçak sesle Cyrano'ya seslenir.*)

Cyrano!

CYRANO

(*Dönerek.*)

Ne var?

LE BRET

Şişşt!

(*Kulağına bir şeyler fısıldar.*)

CYRANO

(*Roxane'ın elini bırakarak, şiddetle.*)

Ya!

ROXANE

Ne oldu?

CYRANO

(*Şaşkınlık içinde, alçak sesle.*)

Bitti artık!

(*Yine silah sesleri.*)

ROXANE

Ne var? Silah atmaya

Başladılar! Ne oldu?

(*Dışarıya bakmak için dip tarafa doğru gitmeye davranır.*)

CYRANO

Bitti artık! Bu bahis kapandı!

ROXANE

(*Atılmak ister.*)

Ne oluyor?

CYRANO

(*Roxane'ı durdurarak.*)

Hiç!

(*İçeriye giren cadetler, taşıdıkları bir şeyi gizlemekte ve Roxane'ın yaklaşmasına mâni olmak için âdeta bir duvar teşkil etmektedirler.*)

ROXANE

(*Cadetleri göstererek.*)

Ya bunlar?

CYRANO

(*Roxane'ı uzaklaştırmak ister.*)

Gelin siz.

ROXANE

Bana bir şey söylemek istiyordunuz demin.

CYRANO

Ben mi Madam? Katiyen? Böyle bir şey yok!
Yemin ederim!

(*Gayet ciddi bir tavırla.*)

Emin olun, işte Christian'ın
Ruhuna...

(*Kendine gelerek.*)

Başı için.

ROXANE

Ruhuna mı?

(*Müthiş bir sayha ile atılır ve herkesi iter.*)

CYRANO

Bir anın
Ümidi, o da bitti.

ROXANE

(*Paltosuna sardıkları Christian'ı görünce.*)

Christian!..

LE BRET

(*Cyrano'ya.*)

İlk kurşun,
Düşmanın ilk kurşunu!

(*Roxane, Christian'ın üzerine atılır. Yeniden silah sesleri, kılıç şakırtıları, bağrışlar, trampet sesleri...*)

CARBON

(*Elinde kılıç.*)

Hücum başladı! Koşun,
Silah başına! Haydi!

(*Arkasından cadetler, sırtın öbür tarafına geçer.*)

ROXANE

Christian!

CARBON'UN SESİ

(*Sırtın öbür tarafından.*)

Çocuklar çabuk!

ROXANE

Christian!

CARBON'UN SESİ

Hop! Saf bağlayın, hücum var!

ROXANE

Christian!

CARBON'UN SESİ

Hep birden, dikkat! Fitili kesin!

(*Ragueneau bir miğfere su doldurmuş, koşarak gelir.*)

CHRISTIAN

(*Can çekişir.*)

Roxane!

CYRANO

(*Roxane şaşkın vaziyette göğsünden kopardığı bir parça bezi, yarayı pansuman etmek üzere suya batırırken, hemen Christian'ın kulağına alçak sesle.*)

Her şeyi söyledim. Yine sevdiği sensin!

(*Christian gözlerini yumar.*)

ROXANE

Ne oldu, canım?

CARBON'UN SESİ

Tetik kaldır!

ROXANE

(*Cyrano'ya.*)

Sağ değil mi?

CARBON'UN SESİ

Barutu hazır edin!

ROXANE

(*Cyrano'ya.*)

Kurtarın sevgilimi!
Yanağı yanağımda soğuyor, duyuyorum!

CARBON'UN SESİ

Nişan al!

ROXANE

Üzerinde bir mektup var!

(*Açar.*)

Ah bana yazmış!

CYRANO

(*Kendi kendine alçak sesle.*)

Mektubum!

CARBON'UN SESİ

Ateş!

(*Silah sesleri, haykırışlar, muharebe gürültüleri.*)

CYRANO

(*Diz çöker, Roxane'ın tuttuğu elini kurtarmak isteyerek.*)

Roxane bırakın,
Gideyim artık.

ROXANE

(*Bırakmaz.*)

Biraz daha ne olur? Bakın,

Onun biricik dostu sizdiniz yalnız! Siz de
Bilirsiniz, ne kadar ince, harikulade
Bir insan değil miydi?

CYRANO

(*Ayakta başı açık.*)

Evet, öyleydi Roxane!

ROXANE

Hem emsalsiz bir şair, hem de en iyi insan?

CYRANO

Evet, öyleydi Roxane!

ROXANE

Ne yüksek ruhu vardı!

CYRANO

Evet, Roxane, öyleydi!

ROXANE

Onu anlamazlardı.
Duyguları ne derin, ne asil bir yiğitti,
Değil mi?

CYRANO

(*İmanla.*)

Evet, Roxane!

ROXANE

(*Christian'ın cesedi üzerine kapanarak.*)

O artık öldü, gitti!

CYRANO

(*Kılıcını çekerken kendi kendine alçak sesle.*)

Madem bana ağlıyor bilmeden kana kana,
Artık ölmekten başka çare kalmadı bana.

(*Uzaktan boru sesleri gelir.*)

DE GUICHE

(*Baş açık, alnından yaralı, sırtın üstünde görünür ve gürleyen bir sesle.*)

İşte boru sesleri! Dayanın biraz daha!
Arkadaşlar erzakla dönüyor ordugâha.

ROXANE
Ah, mektubunda hem kan, hem gözyaşı lekesi!
DIŞARIDAN BİRİ
(*Bağırır.*)
Teslim olun!
CADETLERİN SESİ
Haydi be!
RAGUENEAU
(*Arabanın üstüne çıkmış, sırtın öbür tarafındaki muharebeyi seyrederek.*)
Tehlike büyüyor!
CYRANO
(*De Guiche'e Roxane'ı işaret ederek.*)
Alın, götürün buradan!
Ben de arkadaşlara yardım edeyim.
ROXANE
(*Mektubu öper ve can çekişir gibi.*)
Bu kan,
Onun, bu gözyaşları onun!..
RAGUENEAU
(*Arabadan yere atlar ve Roxane'a doğru koşar.*)
Ne o? Bayıldı!
DE GUICHE
(*Sırtın üstünden cadetlere.*)
Dayanın!
DIŞARIDAN BİR SES
Teslim olun!
CADETLERİN SESİ
Haydi be!
CYRANO
(*De Guiche'e.*)
Mösyö anlaşıldı,
İspat ettiniz artık cevherinizi!
(*Roxane'ı işaret ederek.*)
Alın, kurtarın bunu!

DE GUICHE

(*Roxane'a koşar ve yakalayıp kaldırır.*)

Pekâlâ! Yerinizi
Sıkı tutup da zaman kazanırsanız şayet
Zafer bizimdir.

CYRANO

Peki!

(*De Guiche'in Ragueneau ile birlikte, baygın götürdükleri Roxane'a bağırarak.*)

Elveda Roxane!

(*Gürültüler, haykırışlar. Yaralılar sırtı geçer ve sahnede birer köşeye yığılıp kalır. Muharebeye koşan Cyrano'yu, kan içinde geriye gelen Carbon durdurur.*)

CARBON

Geriliyoruz, ben de yaralandım mızrakla.

CYRANO

(*Gaskonlara bağırarak.*)

Haydi be! Delikanlı! Dayan, yapıştır, hakla!

(*Düşmesin diye tuttuğu Carbon'a.*)

Korkmayın, iki öcüm var ki bırakmam yetim!
Ölen Christian'la can veren saadetim!

(*Roxane'ın mendili bağlı duran mızrağı kaldırarak.*)

Dalgalan dantelâlı bayrakçık, dalgalan dur!

(*Mızrağı yere saplar ve cadetlere bağırarak.*)

Davranın be çocuklar!

(*Flütçüye.*)

Sen de bir hava tuttur!

(*Flütçü çalar. Yaralılar kıpırdanır. Sırttan koşa koşa inen cadetler Cyrano'nun ve küçük bayrağın etrafında toplanır, saf bağlar. Arabanın içi ve dışı askerle dolar. Araba bir kale haline gelir.*)

BİR CADET

(*Sırtın üstünde çarpışa çarpışa gerilerken bağırarak.*)

Sırta tırmanıyorlar!

(*Düşer ve ölür.*)

CYRANO

Varsın, gelsinler hele.

(*Bir anda sırtın üstünde bir sıra düşman askeri peyda olur. Büyük imparatorluk sancakları dalgalanır. Cyrano, ateş emri verir; yaylım ateşi. Düşman saflarından biri ateş emrini verir; öldürücü bir yaylım ateşi. Cadetlerin bir kısmı sapır sapır dökülür.*)

BİR İSPANYOL ZABİTİ

(*Şapkasını çıkararak.*)

Kimdir kendilerini feda edenler böyle?..

CYRANO

(*Tam karşılarında, ayakta.*)

Bunlar Gaskonya beyleri.
Başlarında Castel-Jaloux.
Atıcı, atak, serseri.

(*Arkasında birkaç kişi ile ileri atılır.*)

Bunlar Gaskonya...

(*Gerisi muharebenin gürültüsü içinde kaybolur.*)

PERDE

V. Perde

Cyrano'nun Gazetesi

On beş yıl sonra. 1655. Paris'te, Dames de la Croix'ya ait bir manastırın bahçesi.

Bahçe gölgeliktir. Solda bina; birçok kapının açıldığı geniş bir sahanlık. Sahnenin ortasında, küçük ve beyzi bir meydanın göbeğinde muazzam bir ağaç. Sağda, ön planda, şimşirler arasında, taştan yarım daire şeklinde bir sıra.

Sahnenin dip tarafında, bir baştan öbür başa, iki yanında kestane ağaçları bulunan bir yol. Bu yol sağda, dördüncü planda, ancak dallar arasından görülebilen bir kiliseye uzanmaktadır. Yolun iki sıra ağacı arkasından çimenlik yerler, diğer yollar, küçük korular, parkın derinlikleri ve gökyüzü görülür.

Sağda kilisenin yan kapısı. Kapının önündeki sütunlara iri kırmızı yapraklı bir sarmaşık dolanmıştır. Kapı ve sütunlar, ilk planda, şimşirlerin arasına karışır.

Mevsim sonbahardır. Yeşil çimenlerin üstündeki ağaç dalları sararmıştır. Şimşirlerle taflanların koyu yeşil renkleri. Her ağacın dibinde bir yığın kuru yaprak. Kuru yapraklar bütün sahneye serpilmiştir; yollarda dolaşıldığında ayaklar altında çatırdadıkları duyulur. Gerek sahanlık, gerek sıra hemen hemen kuru yapraklarla örtülüdür.

Sağdaki sıra ile ortadaki ağacın arasında, alçak bir iskemle ve önünde büyücek bir gergef. Yumak sepetleri. Gergefte yarısı bitmiş bir işleme.

Perde açıldığı zaman rahibeler bahçede gezinmektedir. Birkaçı daha yaşlı bir rahibenin etrafında sıraya oturmuştur. Vakit vakit ağaçlardan kuru yapraklar düşer.

I. Sahne

(*Mere Marguerite, Rahibe Marthe, Rahibe Claire, diğer rahibeler.*)

RAHİBE MARTHE
(*Mere Marguerite'e.*)
Rahibe Claire, iki defa, bugün elinde ayna.
Başlığını düzeltti durdu.
MERE MARGUERITE
(*Rahibe Claire'e.*)
Aman ne fena!
RAHİBE CLAIRE
Ama Rahibe Marthe pastadan bir kiraz yakalayıp
Ağzına attı bugün, gördüm.
MERE MARGUERITE
(*Rahibe Marthe'a.*)
Aman ne ayıp!
RAHİBE CLAIRE
Şöyle bir göz attımdı!
RAHİBE MARTHE
(*Korku içinde.*)
Bir kiraz, minimini!
MERE MARGUERITE
(*Pürciddiyet.*)
Mösyö Cyrano gelsin anlatayım hepsini.
RAHİBE CLAIRE
(*Korku içinde.*)
Aman yapmayın, yoksa bizimle alay eder.

RAHİBE MARTHE
Ya, sonra bizlere süs düşkünü der.
RAHİBE CLAIRE
Obur der!
MERE MARGUERITE
Korkmayın, sizi sever.
RAHİBE CLAIRE
Demek tam on senedir,
Değil mi, Mere Marguerite, her cumartesi gelir?
MERE MARGUERITE
Hatta daha çok oldu; on dört sene evveldi,
Bir gün kuzini matem elbisesiyle geldi.
İşte siyah bir kuşun vurulup beyaz kuşlar
Arasına düştüğü günden bugüne kadar,
Hiçbir cumartesiyi kaçırmadan gelir.
RAHİBE MARTHE
Doğru. Bu manastırda, aramızda misafir
Olduğu günden beri, o bitmeyen hüznünü
Yalnız Mösyö Cyrano oyalıyor cumartesi günü.
RAHİBELER
"Ne tuhaf adam!" "Bizi güldürür her gelişte."
"Bize takılır." "Güler yüzlüdür." "Biz de işte
Kendisini severiz." "Ona kurabiyeler
Yaparız elimizle."
RAHİBE MARTHE
Evet ama ah, eğer
Biraz dindar olsaydı!
RAHİBE CLAIRE
Biz, onu Hak yoluna sokarız!
DİĞER RAHİBELER
Evet, evet!
MERE MARGUERITE
Yoo! Bu hususta ona,
Sakın ha, yavrularım, ilişmeyin, kırılır.
Daha seyrek gelmeye başlar.

RAHİBE CLAIRE
Ama... Hak...
MERE MARGUERITE
Hayır,
Müsterih olun, Tanrı bilir kendi kulunu.
RAHİBE MARTHE
Ama her cumartesi, gelir gelmez, yolunu
Bulup bana gururla der ki: "Rahibe, biz yine
Dün perhizi atlattık!"
MERE MARGUERITE
Böyle söylemesine
Bakmayın. Geçen sefer, bilir misiniz, iki
Günden beri açtı.
RAHİBE MARTHE
Ah mere!
MERE MARGUERITE
Fakirdir.
RAHİBE MARTHE
Peki kim söyledi bunu size?
MERE MARGUERITE
Mösyö Le Bret.
RAHİBE MARTHE
Ah neden yardım etmezler biraz?
MERE MARGUERITE
Darılır sonra, olmaz!

(*Dip taraftaki yolda siyahlar giyinmiş, başında dullara mahsus bir başlık, uzun tüller içinde Roxane görünür, artık ihtiyarlamaya yüz tutan De Guiche, asil tavrı ve güzel elbisesiyle yanındadır. Birlikte yavaş yavaş yürürler. Mere Marguerite yerinden kalkar.*)

MERE MARGUERITE
Haydi artık gidelim. Madam Madeleine'in bugün
Bir ziyaretçisi var.

RAHİBE MARTHE

(*Alçak sesle Rahibe Claire'e.*)

Acaba bu Mareşal de Grammont değil mi?

RAHİBE CLAIRE

(*Bakarak.*)

Evet ta kendisi.

RAHİBE MARTHE

Fakat uğramamıştı aylar var ki semtine.

RAHİBELER

Çok meşgul. –Bir taraftan saray hayatı. – Doğru.
Bir taraftan harpler.

RAHİBE CLAIRE

Evet, dünya işleri!

(*Çıkarlar. De Guiche ve Roxane sessizce gergefin yanına kadar gelip dururlar.*)

II. Sahne

(*Roxane, Dük De Grammont* (*sabık Kont De Guiche*), *sonra Le Bret, Ragueneau.*)

DÜK

Hâlâ, beyhude yere burada böyle
Matem içindesiniz, öyle mi?

ROXANE

Evet, öyle...

DÜK

Hâlâ vefakâr?

ROXANE

Hâlâ...

DÜK

(Kısa bir sessizlikten *sonra.*)

Affettiniz mi beni?

ROXANE

(*Manastırın haçına bakarak, gayet sade.*)

Mademki buradayım!

(*Yeniden sessizlik.*)

DÜK

Demek ki kendisini...

ROXANE

Tanısaydınız biraz!

DÜK

Tanısaydım!.. Doğru bu.
Pek az tanıyabildim ihtimal. Son mektubu
Acaba kalbinizin üzerinde mi yine?

ROXANE

Onu bir muska gibi taşıdım on dört sene.

DÜK

O öldü, fakat sizin sevginiz eksilmiyor.

ROXANE

İçimde bir his bana, sanki ölmemiş diyor,
Öyle bir duygu var ki, kalplerimiz yan yana,
Etrafımda pervane kesilmiş aşkı bana.

DÜK

(*Yine bir sessizlikten sonra.*)

Cyrano geliyor mu sizi görmeye?

ROXANE

Sık sık.
Aziz dost, benim canlı gazetem oldu artık...
Mutlak vaktinde gelir, hava güzelse eğer
Koltuğunu şu ağacın altına getirirler;
Ben de, önümde gergef, beklerim kendisini.
Sahanlıkta duyarım bastonunun sesini.
Bilirim, onun için kimdir bu gelen diye
Lüzum bile görmem başımı çevirmeye.
Gelir, oturur; hemen gergefe bakar, bir de
Üstelik alay eder mutlak. Sonra şehirde

O hafta ne olmuşsa anlatır bana bir bir.
(*Le Bret sahanlıkta görünür.*)
Le Bret gelmiş!
(*Le Bret yaklaşır.*)
Hayrola? Dostumuz ne haldedir?

LE BRET
Kötü!

DÜK
Ya?

ROXANE
(*Düke.*)
Abartıyor.

LE BRET
Dediklerim hep çıktı: Kimsesizlik, sefalet.
Her yazısı ona düşman kazandırıyor;
Durmadan hicvediyor, darıltıyor, kırıyor
Yalancı sofuları, sözde kahramanları,
Sahte beyzadeleri, eser aşıranları,
Yani herkesi...

ROXANE
Ama kılıcı dehşetlidir...
Kimse onun hakkından gelemez!

DÜK
(*Başını sallayarak.*)
Tanrı bilir!

LE BRET
Hayır, emin olun korktuğum şey bu değil.
Asıl beni korkutan yalnızlık, açlık, sefil
Bir odanın içinde kışın, o sinsi sinsi,
Soğuk bir yılan gibi kıvrılarak girmesi.
İşte onun hakkından gelecek silahşorlar
Her gün bir parça daha çöküyor ve o kadar
Sararıp solmuş ki, zavallı burnu bile,
Köhne bir fildişine benziyor o haliyle.
Bir tek elbisesi var, o da siyah şayaktan.

DÜK

Kendisi istemedi, ne çıkar acımaktan!
Hep kendi taksiratı başına gelen bu hal.
Acımak beyhudedir.

LE BRET

(*Acı bir tebessümle.*)

Ya, Mösyö Le Mareşal!

DÜK

Acımayın kimseye boyun eğmedi diye;
Fikri hür, vicdanı hür yaşadı biteviye.

LE BRET

(*Yine acı bir tebessümle.*)

Düküm!

DÜK

(*Mağrur.*)

Ah evet, varlık içindeyim ben,
O da yoksul öyle mi? Fakat her şeye rağmen
Elini iftiharla sıkarım.

(*Roxane'ı selamlayarak.*)

İzninizle...

ROXANE

Sizi geçireyim!

(*Dük, Le Bret'yi selamlar ve Roxane'la birlikte sahanlığa doğru gider. Dük sahanlığa çıkmıştır, Roxane ise henüz basamaklardadır.*)

DÜK

Ya!.. Ona
Haset ettiğim günler olur bazen. Eh öyle.
İnsan fazla muvaffak olduğu zaman hele
–Hayatında bir günah işlemiştir belki–
Kendinden tiksindiği öyle anlar olur ki,
Bir araya gelince hepsi, vicdana ağır
Basmaz, ama içinde bir sıkıntı yaratır.
Nasıl siz merdivenden çıkarken, şu elbise
Kuru yaprakları da beraber sürüklerse,

Düklerin de paltosu öyledir; yükseliriz,
Fakat her basamakta, kuru yapraklar gibi,
Arkadan gelir hüznün, nedametin mevkibi.

ROXANE
(Müstehziyane.)
Siz de mi hayalperest oluyorsunuz?

DÜK
Evet!..
(Tam çıkacağı sırada.)
Mösyö Le Bret!
(Roxane'a.)
İzin verir misiniz bir dakika?
(Le Bret'ye gider ve alçak sesle.)
Doğru! Kimse cesaret
Edemez dostunuza karşı kılıç çekmeye.
Fakat birçoğu dua ediyor "Ölsün!" diye.
Nitekim dün sarayda biri: "Şu Cyrano'ya
Bir felaket gelse de kurtulsak!" diyordu!

LE BRET
Ya!..

DÜK
Evet, fazla çıkmasın. İhtiyatlı olmalı!

LE BRET
(Ellerini semaya kaldırarak.)
İhtiyatlı ha? Hemen kendisini bulmalı.
Neredeyse gelir. Ama neye yarar ki!

ROXANE
(Sahanlıkta kendisine doğru gelen bir rahibeye.)
Ne var?

RAHİBE
Ragueneau görmek istiyor madamı.

ROXANE
Buyursunlar.
(Dük ve Le Bret'ye.)
Dert yanmak için gelir zavallı ara sıra.

Önce müellif olmak hevesindeydi. Sonra
Kilise mugannisi[34] oldu.

LE BRET

Hamam işletti.

ROXANE

Aktör oldu.

LE BRET

Zangoçtu.

ROXANE

Sonra berberlik etti.

LE BRET

Kitara muallimi oldu.

ROXANE

Şimdi ne işle
Uğraşıyor acaba?

RAGUENEAU

(*Koşarak.*)

Ah madam!

(*Le Bret'yi görür.*)

Mösyö!

ROXANE

Hele Le Bret'ye bir anlatın derdinizi evvela.
Ben de şimdi gelirim.

RAGUENEAU

Fakat madam...

(*Roxane, Ragueneau'yu dinlemeden, Dük ile birlikte çıkar. Ragueneau, Le Bret'ye yaklaşır.*)

III. Sahne

(*Le Bret, Ragueneau.*)

RAGUENEAU

Pekâlâ.

---

34 Şarkıcısı.

Mademki siz varsınız, bilmesin daha iyi.
Bugün öğleden sonra dostunuzu görmeyi
Gönül istedi, gittim. Daha ben uzaktayken
Kapıdan çıktığını gördüm. Ben de peşinden
Koştum. Tam köşeyi dönecekti ki o anda,
Tesadüf müdür, bilmem, koskoca bir payanda
Düştü yukarıdan. Baktım pencerede biri var,
Uşak kılıklı biri.

LE BRET
Alçaklar!.. Utanmazlar!..
Ya Cyrano?

RAGUENEAU
Yetiştim, bir de baktım ki...

LE BRET
Aman Tanrım!

RAGUENEAU
Ya, dostumuz mösyö, şairimiz kan
İçinde, yere düşmüş yatıyor, başında bir yara.

LE BRET
Aman, öldü mü?

RAGUENEAU
Yok, ama Tanrı bilir.
Hemen sırtıma aldım, odasına götürdüm.
Ya odası, Tanrım ne feci yermiş, gördüm.

LE BRET
Istırap çekiyor mu?

RAGUENEAU
Hayır, baygın yatıyor.

LE BRET
Hekim?

RAGUENEAU
Meğer bedava hekim bulmak da ne zor!
Neyse biri acıdı geldi.

LE BRET
Zavallı adam!

İyi ettin, Roxane'a söylemedin bu akşam.
Hekim ne dedi?

RAGUENEAU

Ne mi? Bilmem! Aklım perişan.
Nöbet, beyin humması deyip durdu bir zaman.
Kendisini görseniz ağlamamak imkânsız.
Başı sargı içinde yatıyor halsiz, kansız.
Koşa koşa gidelim. Baş ucunda yok kimse.
Hekim söyledi, ölür şayet kalkayım derse.

LE BRET

(*Ragueneau'yu sağ tarafa çekerek.*)
Çabuk, şuradan gidelim. Burası daha kısa!

ROXANE

(*Sahanlığa gelir ve Le Bret'nin kilise kapısına doğru sütunlar arasından uzaklaştığını görünce.*)
Mösyö Le Bret!
(*Le Bret ve Ragueneau cevap vermeksizin kaçarlar.*)
Aldırış ettiği yok! Bu olsa
Olsa bizim Ragueneau'nun marifeti herhâlde.
(*Sahanlıktan iner.*)

IV. Sahne

(*Roxane, önce yalnız, sonra iki rahibe.*)

ROXANE

Eylülün bu son günü ah ne harikulade!
Hazanla avunuyor gönlüm, dargın bahara;
Kederim ferahlıyor baktıkça yapraklara.
(*Gergefin başına oturur. İki rahibe binadan çıkar ve ağacın altına büyük bir koltuk yerleştirir.*)
İşte bizim vefakâr dostumuzun koltuğu.
Müthiş!

RAHİBE MARTHE

Divanhanenin en güzel koltuğu bu!

ROXANE

Teşekkürler rahibe!

(*Rahibeler uzaklaşır.*)

Neredeyse gelir!

(*Manastırın saati çalar.*)

Saat de çaldı.

Hani makasım? Tuhaf, niye böyle geç kaldı?

İlk defa geç kalıyor. Herhâlde bir rahibe,

Yüksüğüm işte burada! Evet, mutlaka, tövbe

Edin, diye üstüne fazla varmış olacak!

Fakat neredeyse gelir. Yine bir kuru yaprak!

(*Gergefin üstüne düşmüş bir yaprağı iter.*)

Zaten o öyle şeye gücenmez, mutlak gelir.

BİR RAHİBE

(*Sahanlıkta görünerek.*)

Mösyö de Bergerac!

V. Sahne

(*Roxane, Cyrano ve bir aralık Rahibe Marthe.*)

ROXANE

Ya! Gördünüz mü?

(*İşine devam eder, Cyrano gayet solgun, şapkasını gözlerine kadar indirmiş vaziyette gelir. Kendisine yol gösteren rahibe kaybolur. Cyrano basamaklardan bastonuna dayanarak, yavaş yavaş, güç halle inmektedir. Roxane gergefin başında çalışır.*)

Kim bilir bu solgun cerikler nasıl birbirine uyacak?

(*Cyrano'yu, dostça paylar gibi.*)

On dört yıldır ilk defa böyle bugün geç kalmak!

CYRANO

(*Artık koltuğa kadar gelmiş ve oturmuştur. Çehresiyle tezat teşkil eden neşeli bir sesle.*)

Doğru! Şaşılacak şey! Oldu bir kere artık!

ROXANE

Sebebi?

CYRANO

Tam o anda misafir geldi, kaldık!

ROXANE

(*Dalgın, işiyle meşgul.*)

Herhâlde yapışkanın biri olacak!

CYRANO

Kuzin,
Misafir bir kadındı!

ROXANE

Bari savdınız mı?

CYRANO

Bin güçlükle...
Kendisine dedim ki: "Mazur görün,
Daha fazla kalamam, cumartesidir bugün;
Mutlaka ziyarete gitmeliyim birini;
Bir saat sonra teşrif edin!"

ROXANE

(*Şuh.*)

İnsan misafirini savar mı böyle?
Neyse oldu olanlar.
Artık beklesin dursun sizi akşama kadar.
Daha evvel gitmek yok!

CYRANO

(*Tatlılıkla.*)

Bu akşam biraz erken
Gitmem gerekecek galiba!

(*Gözlerini kapar ve bir an susar. Rahibe Marthe, kiliseden çıkarak, sahanlığa doğru parktan geçer. Roxane onu görür ve başıyla bir işaret yapar.*)

ROXANE

(*Cyrano'ya.*)

Bugün neden
Rahibe Marthe'a iltifat yok?

CYRANO

(*Hemen gözlerini açar ve derhâl.*)

Nasıl yok!

(*Kalın ve komik bir sesle.*)

Rahibe Marthe gelir misiniz biraz?

(*Rahibe Marthe yaklaşınca.*)

Hah hah! Hiç de yerden kaldırmaz
O güzel gözlerini...

RAHİBE MARTHE

(*Mütebessim bakar. Cyrano'nun yüzünü görür ve hayretle irkilerek.*)

Ama...

CYRANO

(*Pesten, Roxane'ı göstererek.*)

Sakın ha!

(*Farfara bir sesle.*)

Biz dün yine perhizi bozduk Rahibe Marthe.

RAHİBE MARTHE

Biliyorum.

(*Kendi kendine alçak sesle.*)

Benzinin uçukluğundan belli!

(*Cyrano'ya pesten ve çabuk.*)

Yemekhaneye gelin az sonra, şehriyeli
Güzel et suyumuz var. Size ikram edeyim,
Gelin olmaz mı?

CYRANO

Olur, olur!

RAHİBE MARTHE

Çok şükür bugün insafınız yerinde!

ROXANE

(*Böyle fısıldaştıklarını duyarak.*)

Mutlak sofu edecek sizi günün birinde.

RAHİBE MARTHE

Ben mi? Katiyen değil.

CYRANO

Sahi, ne oldunuz siz?
Ayaküstünde bile bana vaaz ederdiniz.
Bugünkü halinize hayret doğrusu!

(*Komik bir hiddetle.*)

Bugün ben de sizi hayrete düşüreyim de görün.
Bakın, muhterem Rahibe Marthe, bu andan itibaren

(*Bir muziplik düşünür ve bulur.*)

Kilisede Tanrı'ya, artık hiç çekinmeden,
Benim için duaya mezunsunuz!

ROXANE

Ooo, müthiş!

CYRANO

Gördünüz mü Rahibe Marthe'ı nasıl şaşırttı bu iş?

RAHİBE MARTHE

(*Tatlılıkla ve alçak sesle.*)

Bu izinden evvel de hep dua ettim size.

(*Çıkar.*)

CYRANO

(*Gergefiyle meşgul olan Roxane'a yaklaşarak.*)

Kaç senedir hayranım şu marifetinize.
Tanrım, biraz acı da sonunu göster bana!

ROXANE

Yine alay, öyle mi? Artık alıştım buna.

(*Tam bu sırada hafif bir meltem yaprakları döker.*)

CYRANO

Yapraklar!

ROXANE

(*Başını kaldırır ve uzaklara, yola bakar.*)

Hepsi sarı, birer kanarya gibi
Düşüyor, bakın!

CYRANO

Ne hoş düşüyorlar Tanrım!
Nasıl son bir güzellik içinde düşüyorlar!

Çürümek korkusuyla şikâyet etmeksizin,
İstiyorlar bu düşüş bir uçuşa benzesin!

ROXANE

Bu kadar melankolik olmayın!

CYRANO

Ben mi Roxane?
Ne gezer?

ROXANE

Ya!.. O halde çınar yapraklarından
Artık bahsetmeyin de ne var ne yok bu hafta
Gaetemde; anlatın öğrenelim, ne oluyor etrafta?

CYRANO

Dinleyin, cerideniz başlıyor.
(*Gittikçe solgun düşmekte ve ıstırapla mücadele etmektedir.*)
On dokuzu cumartesi
Haşmetlinin fazla reçel yemesi
Yüzünden harareti yükseldi birdenbire;
Kendisine hacamat yapıldı iki kere.
Derhâl nabzı hümayun afiyet etti.
Pazar. Kraliçenin balosunda tam yedi
Yüz altmış mum yakıldı. Diyorlar ki ordumuz
Avusturyalı Jean'ı perişan etmiş. Dokuz
Adet büyücü ipe çekildi. Ha, sonra,
Madam d'Athis'in minik finocuğu basura
Tutulmuş, zavallıya bir şırınga yaptılar.

ROXANE

Neler söylüyorsunuz!

CYRANO

Pazartesi. O kadar
Mühim bir şey olmadı. Yalnız Madam Lygdamire
Âşık değiştirdi.

ROXANE

Ah!

CYRANO

(*Çehresi gittikçe solar.*)

Salı. Kraldan emir
Çıktı ve saray halkı Fontainebleau'ya gitti.
Çarşamba günü herkes bir rivayet işitti.
Hayır çarşamba değil, perşembe. Dediler ki,
Mancini kraliçe olacakmış, bir iki
Güne kadar. Yirmi beş. Cuma. Haber yayıldı.
Ve cumartesi yirmi altı...

(*Gözlerini kapar, başı düşer. Sessizlik.*)

ROXANE

(*Bu sessizlikten şaşırarak dönüp bakar ve dehşet içinde yerinden kalkarak.*)

Aman bayıldı!

(*Bağırarak ona doğru koşar.*)

Cyrano!

CYRANO

(*Gözlerini açar ve dalgın bir sesle.*)

Ne var? Neden?..

(*Roxane'ın üzerine eğildiğini görünce derhâl şapkasının yerinde olup olmadığını yoklar ve korku ile koltuğuna büzülerek.*)

Yok. Önemli bir şey değil.
Geçti, rahatsız olmayın!

ROXANE

Ama...

CYRANO

Bir fenalık hissettim, ama geçti. Arras'ta
Aldığım yara bazen böyle coşar da... Hasta
Değilim.

ROXANE

Ah zavallı dostum!

CYRANO

Yeter merhamet!
Neredeyse geçer.

(*Kendisini zorlayarak gülümser.*)
Bakın, geçti bile.

ROXANE
(*Yanında, ayakta.*)
Ah evet. İkimiz de yaralı.
Benim de daima taze bir yaram var,
(*Elini göğsüne koyar.*)
Burada, bu eski yara kanar.
Burada... Gözyaşı ve kan sinmiş o satırlara,
Sararmış bir mektubun altındadır o yara.
(*Karanlık basmaya başlar.*)

CYRANO
Mektubu!.. Hani bir gün izin verecektiniz
Okumama?

ROXANE
Sahi mi? Mektubunu... Hay hay! Siz
Ne zaman isterseniz.

CYRANO
Kabilse...

ROXANE
(*Boynuna astığı muhafazayı vererek.*)
Buyurun!

CYRANO
(*Açarken.*)
Var mı açmaya izin?

ROXANE
Açın, tereddüt etmeksizin!
(*Gergefin başına gelir. Gergefi kapatır ve yumaklarını sepetine koyar.*)

CYRANO
(*Okur.*)
"Roxane! Ben artık yokum, hoşça kalın!"

ROXANE
(*Şaşırır, duraklayarak.*)
Yüksek sesle mi?

CYRANO

(*Okur.*)

"Ruhum! Belki bu akşam artık
Son akşamım olacak. Aşkım içimde kaldı;
Gurbette ölüyorum. Gözlerim yine daldı."

ROXANE

Mektubunu ne güzel okuyorsunuz!

CYRANO

(*Devam eder.*)

"Daldı gözlerim yine,
Şimdi hasret o şehrâyîne![35]
Artık öpemeyecek uzaktan olsun sizi:
Salınıp gezmenizi, bütün hallerinizi.
Eliniz alnınızda bir duruşunuz vardı,
Onu hatırlayınca yine göğsüm kabardı,
Hıçkırıkla... Bağırmak istiyorum."

ROXANE

Ne kadar
Candan okuyorsunuz şu mektubu!

(*Gece olmaktadır.*)

CYRANO

(*Okuyarak.*)

"Vakit dar.
Hoşça kalın, diye bağırıyorum."

ROXANE

Tanrım bu ses!

CYRANO

(*Okuyarak.*)

"Ruhum, canım, sevgilim, yavrum!"

ROXANE

(*Hülyaya dalmış gibi.*)

Tanrım, bu ses, bu ses!

CYRANO

"Sevgilim!"

---

35 Şenliğe.

ROXANE

(*Ürperir.*)

Bu ses bana
Hiç de yabancı değil!

(*Yavaşça, Cyrano farkına varmaksızın yaklaşır, koltuğun arkasına geçer ve hiç gürültü etmeden eğilerek mektuba bakar. Ortalık biraz daha kararmıştır.*)

CYRANO

"Kalbim sizi bu ana
Kadar bir lahza bile terk etmedi. İnanın,
Sadece bu dünyada değil, öbür dünyanın
İnzivasında bile ruhum ölçüsüz, sonsuz..."

ROXANE

(*Elini Cyrano'nun omzuna koyarak.*)

Artık karanlık oldu, nasıl okuyorsunuz?

(*Cyrano ürperir, döner, yanı başında Roxane'ı görür, dehşet içinde kalır. Başını eğer. Uzun bir sessizlik.*)

ROXANE

Demek tam on dört sene, her cumartesi günü,
Güldürmek için gelen eski bir dost rolünü
Oynadınız, öyle mi?

CYRANO

Roxane!

ROXANE

Sizdiniz!

CYRANO

Hayır Roxane! Hayır!

ROXANE

Daha ismimi telaffuz ettiği an
Derhâl anlamalıydım.

CYRANO

Hayır, bu işte benim
Dahlim yoktu.

ROXANE

Sizdiniz!

CYRANO
Hayır, yemin ederim!
ROXANE
Alicenap hileniz artık çıktı meydana
Mektupları yazan da sizdiniz!
CYRANO
Hayır!
ROXANE
Bana o coşkun mektupları yazan sizdiniz!
CYRANO
Ben?.. Ben?..
ROXANE
O akşamki ses, sizin sesinizdi!
CYRANO
Katiyen!
ROXANE
Ruh sizin ruhunuzdu!
CYRANO
Sizi sevmiyordum ki...
ROXANE
Hayır, seviyordunuz!
CYRANO
(*Uğunarak.*)
Ben değildim, öteki...
ROXANE
Beni seviyordunuz!
CYRANO
Hayır!
ROXANE
Deminki gibi
Hayır, demiyorsunuz, bakın?
CYRANO
Değil... Tanrım!
Sevmiyordum, inanın!

ROXANE

Bütün o ölen şeyler,
Canlanıyor içimde yeniden birer birer.
Ah niçin tam on dört yıl bu sırrı sakladınız?
Bakın, şu mektupta adınız yoktu belki
Ama bütün gözyaşları sizindi.

CYRANO

(*Mektubu Roxane'a uzatarak.*)

Fakat kan, onun kanı!

ROXANE

Neden öyleyse şimdi
Sırrınızı açığa vurdunuz birdenbire?

CYRANO

Neden mi?

(*Le Bret ile Ragueneau koşa koşa gelirler.*)

VI. Sahne

(*Öncekiler, Le Bret ve Ragueneau.*)

LE BRET

Burada! Zaten emindim. Ah boş yere
Koştuk demek! Tanrım, bu ne ihtiyatsızlık!

CYRANO

(*Doğrulup gülümseyerek.*)

Buyurun, efendim!

LE BRET

Madam, kendine kıydı artık.
Evden çıkmamalıydı!

ROXANE

Aman Tanrım!
Deminki hali demek!..

CYRANO

Bakın, az kalsın gazetemin

En son havadisini unutuyordum ama.
Ayın yirmi altısı, cumartesi, akşama
Doğru, eceli kaza gelip canına yetti;
Cyrano de Bergerac maktulen vefat etti.
(*Şapkasını çıkarır, başının sarılı olduğu görülür.*)

ROXANE

Neler diyor? Cyrano! Başı sargı içinde!
Tanrım ne yaptılar size?

CYRANO

Günün birinde
"Bir yiğidin kılıcı saplansa da bağrıma
Kalbimden vurularak ölsem!" demiştim ama,
Ne yaparsınız, kader, arkadan çullanarak,
Kılıç yerine odun, yiğit yerine uşak,
Beni maskara etti. Pekâlâ oldu böyle!
Her fırsatı kaçırdım, hatta ölümü bile!

RAGUENEAU

Ah mösyö!

CYRANO

Kuzum Ragueneau, böyle ağlamasana!
(*Elini uzatır.*)
Ne âlemdesin aziz meslektaş, söyle bana.

RAGUENEAU

(*Gözyaşları içinde.*)
Molière'de... Işıkçıyım!

CYRANO

Molière ha!

RAGUENEAU

Ama gına geldi artık
Bir daha ayak basmam tiyatrosuna.
Dün akşam *Scapin*'i oynuyorlardı. Sizden
Bir sahne oynadılar arada.

LE BRET

Hem de aynen!

RAGUENEAU

"Ne halt etmeye girdi?" sahnesi yok mu?

LE BRET

(*Öfkeli öfkeli.*)

İntihal bu artık!

CYRANO

İyi etmiş, eline sağlık!

(*Ragueneau'ya.*)

Nasıl halkın hoşuna gitti mi bari sahne?

RAGUENEAU

(*Hıçkırarak.*)

Ah mösyö, herkes güldü hem tepine tepine.

CYRANO

Demek nasibim buymuş: Bir perde arkasından
Fısıldamak ve sonra... Unutulmak!

(*Roxane'a.*)

Ya, Roxane,
Hatırınızda mı bilmem, Christian bir akşam
Sizinle konuşmuştu balkondayken, işte tam
Benim hayatım bu!.. Ben karanlık bir köşeye
Çekilmiş gizlenirken kimse görmesin diye,
Başkaları yukarıda ermişti muradına.
Ama hak veriyorum. Hakkaniyet adına,
Son nefesimde bile, diyorum ki, değerdi;
Molière bir dâhi ise, Christian güzeldi!

(*O anda kilisenin çanı hafifçe çalmaya başlar ve dipte, rahibelerin yoldan geçerek kiliseye gittikleri görülür.*)

Mademki çan çalıyor, gidip dua etsinler.

ROXANE

(*Birini çağırmak için kalkarak.*)

Rahibe! Rahibe!

CYRANO

Beyhude çağırmayın! Gitsinler.
Siz dönünceye kadar ben artık yok olurum.

(*Rahibeler kiliseye girmiştir. Org sesleri gelir.*)
Yalnız biraz ahenge çoktan hasretti ruhum,
O da, Tanrı'ya şükür, tamam oldu şu anda.

ROXANE
Ölmeyin, seviyorum sizi.

CYRANO
Olmaz. Cihanda
Ancak masallardaki çirkin prenslere,
Sevgilileri böyle deyince, birdenbire
Ay gibi birer civan olurlarmış. Fakat ben
Hep aynı kalacağım. Tecrübe et istersen.

ROXANE
Ben sizi böyle bedbaht ettim!

CYRANO
Siz mi? Bilakis!
Kadın şefkati nedir bilmiyordum. Annemiz
Beni çirkin bulmuştu, kız kardeşim de yoktu.
Sonraları her kadın içime korku soktu;
Alaylı bakışlardan çekindim. Ancak sizde
Aradığım dostluğu buldum ve sayenizde
Hayatıma bir kadın elbisesi süründü.

LE BRET
(*Cyrano'ya dallar arasından süzülen mehtabı göstererek.*)
Etrafına bak, öbür sevgilin de göründü!

CYRANO
(*Aya tebessüm ederek.*)
Gördüm.

ROXANE
Tanrım, zaten bir tek insan sevdimdi,
Onu da iki defa kaybediyorum şimdi.

CYRANO
Le Bret, ben artık aya gideceğim büsbütün,
Makine icadına lüzum kalmadı bugün.

ROXANE
Ne diyorsunuz?
CYRANO
Evet, orası, emin olun,
Sonu orası cennete giden yolun.
Ve bütün sevdiklerim oradadır. Ne iyi,
Orada bulacağım Sokrat'ı, Galile'yi!
LE BRET
(*İsyankâr.*)
Hayır Tanrım, hayır! Bu mudur adaletin?
Bunun gibi bir şair, bu kadar asil, metin
Bir ruh böyle mi ölsün Tanrım?
CYRANO
Yeter Le Bret, yine kızma!
LE BRET
(*Hıçkıra hıçkıra.*)
Sevgili dostum!
CYRANO
(*Kendinden geçmiş, kalkmaya davranarak.*)
Bu da ne?
Bunlar, bunlar Gaskonya beyleri!.. Asıl unsur.
İptidaî kütle bu. Evet, muamma budur.
LE BRET
İlmini sayıklıyor!
CYRANO
Kopernik de bilirdi!
ROXANE
Ah!
CYRANO
Fakat ne halt etmeye girdi,
Ne halt etmeye girdi âlemin gemisine?..
Felsefeyi severdi, fizikten de anlardı,
Şairdi, musikide hayli payı vardı.
Laf altında kalmazdı, yaman bir silahşordu;

Başkası hesabına bazen âşık olurdu.
Rahmetlinin Cyrano de Bergerac'tı adı;
Her şey olayım derken hiçbir şey olamadı!
Artık gitmeli! Daha fazla bekletmek ayıp!
Bak gördünüz mü ayın ışığı beni alıp
Götürmeye gelmiş!

(*Tekrar yerine düşer. Roxane'ın hıçkırıklarıyla kendine gelir, ona bakar ve matem tüllerini okşayarak.*)

Yoo! Razı değilim buna.
İstemem, velev bir an olsun Christian'a,
O kibar, mert ve güzel yavrucağa daha az
Gözyaşı dökesiniz. Böyle haksızlık olmaz.
Benim yegâne arzum, artık kalbim durunca,
Damarlarımı soğuk bir rüzgâr doldurunca,
Siyah elbisenizin iki manası olsun,
Bundan sonra biraz da bana matem tutulsun!

ROXANE

Yemin ederim...

CYRANO

(*Dehşetli bir ürperme ile birdenbire ayağa kalkar.*)

Hayır! Koltukta olmaz! Sakın
Bana destek olmaya kalkışmayın!

(*Ağaca dayanarak.*)

Bırakın,
Ağaç yeter.

(*Sessizlik.*)

Geliyor. Daha şimdiden, iki
Mermer çizmeyle kurşun eldiven giydim sanki!

(*Dimdik olur.*)

Gelecekse buyursun! Biz de hoş geldin deriz,
Kendisini ayakta,

(*Kılıcını çeker.*)

Elde kılıç bekleriz!

LE BRET

Cyrano!

ROXANE

(Bayılmak üzeredir.)

Ah Cyrano!

CYRANO

Yeminle bakıyor be!
Burnuma göz dikmeye cüret ediyor kahpe!

(Kılıcını kaldırır.)

Beyhude mi? O malum! Sen başla saldırmaya!
Mutlaka galip gelmek için çarpışılmaz ya!
Evet, hatta beyhude olunca daha güzel!
Nedir bu kalabalık? Bin kişi mi? Mükemmel!
Sizi tanıdım şimdi, bizim eski düşmanlar!
Yalancılık,

(Kılıcıyla boşluğa vurur.)

Al sana! Zamaneye uyanlar!
Bunlar da hurafeler, alçaklıklar!..

(Vurur.)

Ha nasıl?
Anlaşalım mı? Asla, asla... Ah, işte asıl
Düşmanım, sen, aptallık! Buradasın ha? Nihayet
Biliyorum hakkımdan geleceksiniz, evet.
Fakat kalbim çarptıkça, sonuna kadar, kinle,
Ben yine vuruşurum, vuruşurum sizinle!

(Kılıcıyla geniş daireler çizer ve nefes nefese durur.)

Her şeyimi koparın, bekletmeyin ölümü:
Koparıp alın alnımdaki defnemi, göğsümdeki gülümü!
Fakat size rağmen, bir şeyim,
Öyle bir şeyim var ki, alıp götüreceğim.
Ve bu akşam çıkınca Tanrı'nın huzuruna,
Yedi kat gökyüzünün o masmavi nuruna,
Eşikten selam verip karışacağım zaman
Yanımda bulunacak. Tanrıma buradan
Lekesiz, buruşuksuz onu götürüyorum!
Evet, ne yapsanız da...

(Kılıcını kaldırarak atılır.)

Bu benim...

(*Kılıcını düşürür, sarsılır ve Le Bret ile Ragueneau'nun kollarına yığılır. Roxane üzerine eğilip alnından öper.*)

ROXANE

Senin?..

CYRANO

(*Gözlerini açar, Roxane'ı tanır ve gülümseyerek.*)

Gururum!

PERDE